Praca dyplomowa z turystyki

Praca dyplomowa z turystyki

Waldemar **Cudny**
Blanka **Gosik**
Maria **Piech**
Rafał **Rouba**

Łódzkie Towarzystwo Naukowe

2011

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

ŁÓDZKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE
90-505 Łódź, ul. M. Skłodowskiej-Curie 11
tel. (042) 66-55-459, fax (042) 66-55-464
sprzedaż wydawnictw: (042) 66-55-448
e-mail: biuro@ltn.lodz.pl http://www.ltn.lodz.pl/

Redakcja Naczelna Wydawnictw
ŁÓDZKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
Wanda M. Krajewska, A. Sławomir Gala, Edward Karasiński, Jan Szymczak

Redakcja
Waldemar Cudny, Rafał Rouba

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Kowalczyk

Projekt okładki i fotografia
Tomasz Budziarek

Tłumaczenie streszczenia na język słowacki
Barbara Maciejewska

Tłumaczenie streszczenia na język angielski
Ewa Mossakowska

Skład komputerowy
www.adekwatna.pl

Druk: GRAFIX, ul. Żeligowskiego 46
90-644 Łódź, tel. 42 651 96 35
www.grafix-poligrafia.pl grafix@grafix-poligrafia.pl

Nakład 350 egz.

Wydano z pomocą finansową Uniwersytetu Łódzkiego

© Copyright by Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2011

ISBN 978-83-60655-56-6

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

1. Wstęp

Rozwój cywilizacji doprowadził do zwiększenia ilości czasu wolnego, wzrostu dochodów i zaspokojenia podstawowych ludzkich potrzeb. Dzięki temu możliwe było szersze zainteresowanie się potrzebami wyższego rzędu, do których zaliczyć można także potrzebę wyjazdów turystycznych. Wczesne wyjazdy turystyczne odbywały się co prawda już w starożytności, były to np. pielgrzymki czy wyjazdy do uzdrowisk, jednak dopiero pierwsza rewolucja przemysłowa, w wyniku której świat wkroczył w epokę industrializacji przyniosła żywiołowy rozwój światowej turystyki, co doprowadziło do powstania zjawiska turystyki masowej w XX i XXI w. Według danych Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO) w 2010 r. na świecie odnotowano już ponad 935 mln podróży turystycznych, a w 2020 r. prognozuje się, że będzie ich ok 1 mld 442 mln. Obecnie sektor turystyczny jest jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się działów gospodarki.

Należy podkreślić, że turystyka jako zjawisko ma charakter wieloaspektowy, posiada wiele wymiarów: społeczny, psychologiczny, ekonomiczny, kulturowy, polityczny, przestrzenny. Jako tak zróżnicowane zjawisko turystyka podlega badaniom w ramach wielu dziedzin nauki. Analizy te wykonywane są przez specjalistów m.in. z dziedziny ekonomii, socjologii oraz geografii, w ramach której badania prowadzone są głównie w zakresie geografii turyzmu. Została ona zdefiniowana przez A. Kowalczyka (2000) jako dyscyplina zajmująca się badaniem przestrzennego zróżnicowania społeczno-kulturowych, gospodarczych, prawno-politycznych i przyrodniczych uwarunkowań turystyki oraz zagospodarowania turystycznego; jak również analizująca przebieg i następstwa ruchu turystycznego dla struktur i procesów zachodzących w szeroko pojętym środowisku.

Z praktycznego punktu widzenia turystyka to zjawisko, które stanowi podstawę rozwoju ekonomicznego wielu współczesnych społeczeństw. Część z nich wręcz opiera swoje funkcjonowanie na sektorze turystycznym. Usługi turystyczne dostarczają nie tylko dochodu do budżetów państw, stanowią także źródło nowych miejsc pracy. W tym ujęciu usługi turystyczne pełnią, poza gospodarczymi, także ważne funkcje społeczne. Z uwagi na rosnące zapotrzebowanie na pracowników dla sektora turystycznego w ostatnich latach rozwinęły się także studia z tego zakresu. Są one realizowane na wielu uczelniach w Polsce oraz zagranicą i cieszą się niesłabnącą popularnością. Co roku kierunki kształcące studentów na potrzeby sektora turystycznego kończą tysiące absolwentów. Większość z nich pieczętuje swoją edukację napisaniem pracy dyplomowej (licencjackiej lub magisterskiej) z zakresu turystyki.

Student pisze pracę dyplomową pod kierunkiem promotora, z którym kontaktuje się na seminarium dyplomowym. Seminarium jest poświęcone tworzeniu planu pracy, harmonogramu badań i referowaniu ich wyników. Na seminariach studenci powinni przedstawiać wyniki swoich analiz nie tylko promotorowi, ale całej grupie, co ma na celu podjęcie szerszej dyskusji nad pracami i wyeliminowanie ewentualnych błędów. Praca dyplomowa

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

studenta jest ukoronowaniem jego całych studiów. Student pisząc pracę udowadnia, że w trakcie nauki nabył wiedzę i umiejętności, które pozwolą mu sformułować temat pracy, przeprowadzić studia literaturowe i badania terenowe, a całość przemyśleń ująć w zwartym opisie, zgodnie z logicznym tokiem rozumowania. W trakcie pisania pracy student musi się wykazać także umiejętnością właściwego planowania etapów badań terenowych i kameralnych oraz umiejętnością konstrukcji tekstu naukowego (Malicki, 1972).

W opinii autorów, sam proces pisania pracy dyplomowej stanowi jeden z kluczowych elementów studiów, w trakcie którego student musi zmierzyć się z zagadnieniem, własnymi słabościami i meandrami pisania tekstów naukowych, a całość daje istotny efekt dydaktyczny.

Niniejsza książka jest adresowana głównie do studentów studiów I stopnia (licencjackich) piszących prace dyplomowe z turystyki, ale również studenci studiów magisterskich będący na etapie pisania pracy znajdą w niej podstawy metodologiczne, istotne przy pisaniu bardziej zaawansowanych rozpraw. Autorzy przedstawili w rozprawie podejście, które reprezentuje nurt badawczy geografii turyzmu[1], jednak bez wątpienia książka ta będzie także przydatna dla studentów uczelni ekonomicznych oraz akademii wychowania fizycznego. Opracowanie powstało jako wynik wieloletniej pracy na uczelni jego autorów, uczestniczących w procesie powstawania prac licencjackich i magisterskich studentów kierunków turystycznych. Autorzy zauważyli, że na rynku podręczników brakuje jednolitego i syntetycznego opracowania przedstawiającego zasady, według których należy planować oraz realizować prace z zakresu turystyki i zdecydowali się wypełnić tę lukę.

Książka powstała również w odpowiedzi na podstawowe pytania nurtujące studentów zaczynających pisać pracę dyplomową. Przedstawiono w niej zasady wyboru tematu pracy, współpracy pomiędzy studentem a promotorem, scharakteryzowano główne metody badawcze oraz źródła, którymi mogą posługiwać się dyplomanci przy realizacji swych prac dyplomowych. Następnie autorzy przedstawili prawidła właściwego planowania tekstu pracy oraz sporządzania harmonogramu jej realizacji. Poza wymienionymi zagadnieniami opracowanie zawiera też zasady techniczne, których należy przestrzegać.

W ostatniej części przedstawiono najistotniejsze rodzaje błędów, których piszący powinni unikać.

[1] Geografia (grec. g*e* – Ziemia i *grapho* – piszę, opisuję) to nauka badająca powierzchnię oraz gazowo-ciekłą i organiczną „krajobrazową" powłokę ziemi, ich przestrzenne zróżnicowanie jako środowiska pod względem fizycznym i przyrodniczym oraz związki, jakie zachodzą pomiędzy tym środowiskiem, a trybem życia i działalnością gospodarczą społeczeństw ludzkich; zaliczane tu też są badania przestrzennego zróżnicowania gospodarki człowieka nawet i w oderwaniu od wpływów środowiska. … Do geografii zalicza się wiele nurtów badawczych, a jednym z nich jest geografia turyzmu (Pietkiewicz, Żmuda, 1973).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

2. Zasady wyboru tematu pracy dyplomowej

Pierwszym, jakże istotnym zagadnieniem, z którym zmierzyć musi się autor pracy licencjackiej czy magisterskiej jest wybór jej problematyki. Najpierw student przy współudziale promotora określa co chciałby badać, jakie zagadnienia go interesują. Ważne jest, aby problematyka badawcza pracy była autorowi bliska, dobrze byłoby, aby autor pracy zajął się w niej interesującym go zagadnieniem. Doskonale udają się zazwyczaj rozprawy pisane na temat hobby autora. Pasjonujący zakres zagadnień wzmaga zainteresowanie, zwiększa dynamikę zbierania materiałów i ich dalszej analizy, autor nie musi się w tym przypadku zmuszać do zajmowania się danym problemem badawczym. Należy podkreślić, że na początku rozważań nad pracą student nie ma obowiązku formułowania ostatecznego brzemienia tematu, powinien jednak określić jej problematykę lub temat w wersji roboczej. Temat pracy powinien być sformułowany po ostatecznym ustaleniu zakresu pracy oraz potwierdzeniu możliwości uzyskania danych niezbędnych do jej realizacji. Wówczas, w zgodzie z właściwymi dla danej uczelni terminami i procedurami, należy sformułować i przedstawić do akceptacji promotorowi ostateczny temat pracy.

Temat a kariera zawodowa

Przy wyborze tematyki pracy wskazane jest też, aby była ona związana z przyszłą (planowaną) lub obecną (realizowaną) drogą kariery zawodowej dyplomanta. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób studiujących niestacjonarnie, oraz części studentów studiów stacjonarnych, którzy pracują. Pracodawcy pozytywnie odnoszą się do osób, które już na etapie studiów interesowały się zagadnieniami praktycznymi związanymi z wybranym zawodem. Podjęcie tematu pracy odpowiadającego obecnemu lub planowanemu profilowi zatrudnienia może podnieść wartość pracownika w oczach pracodawcy. W obecnej chwili wyraźnie rysuje się trend rezygnacji z pisania czysto teoretycznych rozpraw, które nigdy przez nikogo nie zostaną przeczytane, na rzecz dzieł zakorzenionych w praktyce, często pisanych pod konkretne zamówienie przedsiębiorców. Wiele uczelni (np. Uniwersytet Łódzki) wprowadza programy pisania prac dyplomowych odpowiadających zapotrzebowaniu rynku i jego graczy. Dobrze napisana praca może stanowić dla przedsiębiorcy bezcenne źródło informacji gospodarczych, możliwych do wykorzystania podczas prowadzenia biznesu, pozyskiwanych bez większych nakładów finansowych lub też nakładów pracy. Pracodawca może także na podstawie oceny pracy licencjackiej zapoznać się z umiejętnościami analitycznymi studenta, który pokazując się z dobrej strony może liczyć na praktykę, staż lub nawet zatrudnienie w danym przedsiębiorstwie. Tego typu działania mają praktyczny wymiar i pozwalają studentom nawiązywać lub rozwijać kontakty

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

z obecnymi i przyszłymi pracodawcami. Zwiększają się poprzez to szanse młodych ludzi na zatrudnienie natychmiast po studiach lub też na awans zawodowy w przypadku studentów już pracujących.

Dostępność materiałów

Kolejnym czynnikiem, który należy brać pod uwagę przy wyborze tematyki pracy licencjackiej jest dostępność materiałów. Dostępność ta może być rozumiana w różny sposób. Po pierwsze w aspekcie przestrzennym, jako rozsądna odległość od obiektu/obszaru/zjawiska, gdyż ułatwia ona zbieranie materiałów badawczych potrzebnych do pracy. W rozprawach z zakresu turystyki niezbędne jest zazwyczaj wykonanie badań terenowych (np. inwentaryzacja, obserwacja), w tym celu trzeba dojechać do badanego obiektu. Wybór odległych obiektów/obszarów/zjawisk może być kłopotliwy i skutkować dużymi kosztami dojazdów, zakwaterowania itp. Dotyczy to przede wszystkim terenów położonych poza granicami kraju, ponieważ wyjazdy w tak odległe miejsca są czasochłonne i kosztowne oraz utrudniają realizację pracy. Zaznaczyć należy, że pisanie prac czysto teoretycznych, opartych na źródłach opisujących miejsca, w których autor nigdy nie był nie powinno być brane pod uwagę.

Ważna kwestia związana z dostępnością materiałów i możliwością ich sprawnego i szybkiego zebrania to zakres badań, mający ścisły związek z powierzchnią badanego obszaru bądź wielkością badanego zjawiska. W przypadku prac licencjackich należy podchodzić racjonalnie do wyboru ich tematu, a tym samym zakresu przestrzennego bądź tematycznego. Nie należy podejmować całościowych analiz dotyczących zbyt rozległych zagadnień np. dotyczących dużych miast *(Walory turystyczne Warszawy)*, dużych obszarów *(Infrastruktura turystyczna woj. łódzkiego)*. Student studiów I stopnia nie jest jeszcze właściwie merytorycznie przygotowany do tak dużych badań terenowych i późniejszej analizy kameralnej obszernego materiału. Poza tym na studiach I stopnia seminarium licencjackie trwa zazwyczaj jedynie dwa semestry co ogranicza możliwości badawcze studenta.

Z drugiej strony dopuszczalne jest podejmowanie analiz dotyczących wybranych zagadnień bądź przestrzeni będących fragmentem większego obszaru. Przykładem jest analiza funkcji turystycznych wybranej ulicy w danym mieście *(Funkcja turystyczna ul. Piotrkowskiej w Łodzi)*. Taki dobór tematyki pracy pozwala na analizę dużego ośrodka miejskiego przez pryzmat zawężonego obszaru, co nie generuje opisanych powyżej problemów badawczych.

Dostępność materiałów dotyczy również możliwości uzyskania koniecznych danych z badanej przez studenta instytucji. Student podejmując się wybranego tematu *(Monografia hotelu X)*, musi uzyskać wiele informacji dotyczących funkcjonowania wybranego przedsiębiorstwa. Rozważając wstępnie możliwe do podjęcia tematy pracy, student zazwyczaj nie posiada wiedzy czy dyrekcja hotelu udostępni mu dane dotyczące np. struktury własności, wielkości i struktury zatrudnienia, wielkości ruchu turystycznego itp. W tym przypadku dla właściwej realizacji tematu niezbędna jest głęboka współpraca ze strony wybranej do badań instytucji i zaufanie do studenta. Dlatego też przy wstępnym wyborze tematyki student musi udać się do wybranego obiektu (np. hotelu) i zwrócić się do jego

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

kierownictwa z pytaniem o możliwość udostępnienia danych niezbędnych do napisania licencjatu. Ważne jest, aby kontakt był nawiązany z właściwymi osobami (kierownik, dyrektor), powinien być to kontakt osobisty i bezpośredni. Należy pamiętać, że ustna prośba przekazana nawet najlepszej sekretarce bądź asystentce zarządu może zostać przeinaczona przez pośrednika lub opacznie zinterpretowana przez adresata. Gdy student wnosi petycję we własnej osobie ma szanse natychmiast odpowiedzieć na pytania i wątpliwości osoby decyzyjnej, gdy natomiast dobrowolnie rezygnuje z kontaktu składając przekazanie prośby pośrednikom lub kierując ja na piśmie, musi liczyć się z możliwością jej odrzucenia przez drobną nieścisłość czy nieprecyzyjność sformułowania. Istotne jest także, aby na taką rozmowę student dostarczył plan pracy i wykaz zagadnień – informacji, które będą potrzebne do jej napisania. Dopiero po uzyskaniu zapewnienia o udostępnieniu takich danych można przystąpić do dalszych prac nad licencjatem.

Problematyka pracy

Właściwa problematyka to kolejny ważny element związany z wyborem tematu pracy. Problematyka poruszana w pracy licencjackiej z zakresu turystyki może być różnorodna, musi być jednak związana z turystyką. Prace z zakresu turystyki mogą przedstawiać zdywersyfikowane podejście badawcze np. monograficzne, marketingowe, historyczne itp. Monografia to praca naukowa poświęcona jednemu zagadnieniu, np. obiektowi, wydarzeniu, życiu i twórczości wybitnej postaci, dziełu, miejscowości (http://encyklopedia.pwn.pl/). Jak wynika z powyższej definicji prace monograficzne dotyczą zazwyczaj jednego elementu, który jest w nich analizowany wielowątkowo i szczegółowo. Przykładowo monografia turystyczna może dotyczyć niezbyt dużego, wybranego obszaru np. gminy. W takiej pracy należy przedstawić położenie gminy, jej warunki naturalne, historię, następnie przedstawia się walory turystyczne badanego terenu, jego zagospodarowanie turystyczne i ruch turystyczny. Jest to więc praca prezentująca w początkowej części uwarunkowania geograficzne i historyczne, a następnie atrakcyjność turystyczną danego terenu (gminy). W przypadku atrakcyjności turystycznej przedstawiamy walory turystyczne i zagospodarowanie i uzupełniamy te informacje badaniami ruchu turystycznego, który stanowi syntetyczny miernik atrakcyjności turystycznej. Badania ruchu turystycznego mogą pochodzić z informacji statystycznych jak np. statystyka opłat klimatycznych, mogą też bazować na własnych badaniach ankietowych.

Kolejnym przykładem pracy o charakterze monograficznym jest opracowanie dotyczące hotelu. W tym przypadku najpierw przedstawić należy zagadnienia ogólne dotyczące lokalizacji, historii oraz struktury organizacyjnej i własnościowej przedsiębiorstwa hotelarskiego. W dalszej kolejności opisuje się jego architekturę oraz zagospodarowanie otoczenia. Następnie należy przedstawić elementy produktu turystycznego oferowanego przez obiekt noclegowy, w tym przypadku analizie podlegają usługi oferowane gościom tj. usługi noclegowe, gastronomiczne i dodatkowe. Prace tego typu mogą też zawierać elementy analizy marketingowej przedsiębiorstwa, można w nich krytycznie analizować istniejące strategie marketingowe lub formułować własne propozycje.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Prace monograficzne mogą również dotyczyć innych pojedynczych obiektów stanowiących walor turystyczny takich jak np. kościoły, muzea, pałace, zamki. Mogą także odnosić się do wydarzeń kulturalno-sportowo-rozrywkowych np. festiwali czy innych turystycznych walorów niematerialnych. Jednym z wariantów opisanych wcześniej prac są monografie porównawcze, w których porównujemy ze sobą różne obszary lub obiekty np. gmin lub przedsiębiorstw hotelarskich.

Inny rodzaj tematów dotyczy zagadnień problemowych takich jak np.: badania percepcji, badania atrakcyjności turystycznej połączone z jej waloryzacją, badania ruchu turystycznego.[2] Analizy dotyczące percepcji opierają się najczęściej na metodach ankietowych, w których studenci prowadzący badania zapytują m.in. o znajomość i ocenę walorów turystycznych lub elementów infrastruktury turystycznej. W tego typu opracowaniach należy najpierw scharakteryzować badany obszar i poddawane ocenie elementy np. walory turystyczne lub infrastrukturę turystyczną. Następnie trzeba opisać metodykę badań tj. przedstawić jakiego rodzaju metody terenowej użyto (wywiad standaryzowany czy ankieta), gdzie, kiedy, z jak liczną i w jaki sposób dobraną grupą respondentów przeprowadzono te badania. Po tym wprowadzeniu metodologicznym należy scharakteryzować odpowiedzi respondentów, oceniających oni poddane badaniu zjawisko. Prace mogą wykorzystywać także metodę tzw. map mentalnych, na których respondenci zaznaczają np. lokalizację obiektów czy granice obszarów. W przypadku takich badań należy zawsze zadać sobie pytanie czy uzyskane na podstawie analizy wybranej i zazwyczaj niewielkiej grupy osób, czyli tzw. próby, wyniki można przekładać na opinie ogółu mieszkańców badanego terenu. W przypadku, gdy zbiorowość badana była odpowiednio duża oraz wybrana w sposób reprezentatywny tj. taki że struktura próby odpowiada strukturze zbiorowości generalnej, wyniki badań percepcji mogą być uznawane za reprezentatywne, czyli odpowiadające opiniom ogółu.

Tematyka prac licencjackich może też dotyczyć analizy atrakcyjności turystycznej określanej na podstawie przyznawanej im wartości punktowej – tzw. bonitacja. W przypadku badań geograficznych i turystycznych bonitacja może mieć charakter punktowy. Nadajemy wówczas jakiemuś zjawisku np. walorom turystycznym, zagospodarowaniu turystycznemu, jakości usług turystycznych liczbę punktów wynikającą z ich oceny w odpowiednio dobranej skali. Tego typu analizy można prowadzić samodzielnie – jest to bonitacja oparta na własnej subiektywnej ocenie. Można też włączyć badanie do kwestionariusza ankiety lub wywiadu, wówczas jest to element analizy percepcji poddanych badaniu respondentów (Cudny, 2008a).

Badania ruchu turystycznego są kolejnym zagadnieniem mogącym stanowić tematykę analiz w pracach licencjackich z zakresu turystyki. W tego rodzaju pracach należy najpierw scharakteryzować obszar badań, a następnie należy przedstawić wyniki badań ruchu turystycznego. W ich ramach charakteryzujemy jego wielkość i strukturę na badanym

2 Percepcja to inaczej spostrzeganie rozumiane jako złożony układ procesów psychiczno-umysłowych przebiegających na poziomie czuciowo-ruchowym i znaczeniowo-czynnościowym; selektywny odbiór bodźców i informacji zależny od doświadczenia jednostki, aktualnego nastawienia, stanu emocjonalnego, obiektywnych właściwości; proces bezpośredniego odzwierciedlania zjawisk w ich różnorodnych właściwościach, zachodzący przy współdziałaniu analizatorów i na podstawie posiadanego doświadczenia (http://encyklopedia.pwn.pl/).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

obszarze lub w badanych obiektach. Można wykorzystać informacje pochodzące z kwerendy w obiektach turystycznych (np. muzeach), badanych terenach (np. Parkach Narodowych – statystyka sprzedaży biletów, czy gminach turystycznych – statystyka opłat klimatycznych). Można także oprzeć się na badaniach ankietowych, kierowanych do turystów lub gestorów bazy noclegowej, dotyczących wielkości i struktury ruchu turystycznego, jak również samodzielnie dokonać oszacowania liczby turystów licząc korzystających ze szlaku turystycznego w wyznaczonym okresie czasu, czy wjeżdżające na parking samochody wraz z liczbą pasażerów.

Badania mogą prowadzić do opracowania projektu nowego produktu turystycznego. Tego typu badania balansują na pograniczu ekonomii i marketingu, w tym przypadku studenci przedstawiają zasoby (potencjał turystyczny) niezbędne do stworzenia nowego produktu czyli nowej oferty na rynek turystyczny. Zasoby te to walory i zagospodarowanie analizowanego obszaru. Następnie zamieszczony zostaje autorski projekt własnego, nowego produktu turystycznego. Produktem takim może być m.in. projekt szlaku, projekt funkcjonowania nowego obiektu infrastrukturalnego np. hotelu, restauracji, przystani, punktu informacji turystycznej itd., plan imprezy kulturalno–rozrywkowej lub sportowej, propozycja powołania do życia nowego przedsiębiorstwa turystycznego np. biura podróży. Ważne jest, aby produkt ten nie powielał istniejących już rozwiązań, w zasadzie nie powinien też być ich modyfikacją. W tej części pracy autor charakteryzuje strukturę nowego produktu, formy jego promocji i dystrybucji, powinien także przedstawić biznesplan.

Należy podkreślić, że podejmowane w studenckich badaniach zagadnienia mogą mieć różny charakter z uwagi na poddawany analizie zakres czasowy. Jest to także jeden z elementów, które podlegają wyborowi w momencie podejmowania danego tematu badawczego. Możemy więc mieć do czynienia z pracami o charakterze statycznym i dynamicznym. Pierwsze obejmują analizę momentu w czasie, często używa się w stosunku do takich badań określenia iż prezentują one pewne „zdjęcie" sytuacji na wybranym obszarze w konkretnym momencie czasowym. Analizujemy np. bazę turystyczną danego obszaru według stanu na lipiec 2010 r. Z drugiej strony możemy także realizować prace dynamiczne tzn. analizujące pewne zjawiska w czasie. Przykładem takich badań jest temat dotyczący rozwoju bazy turystycznej w latach 2000–2010 w województwie małopolskim. W takiej sytuacji badamy, jak zmieniła się baza turystyczna w okresie dekady 2000–2010.

Prace licencjackie mogą prezentować różne podejście do badanego zagadnienia. Po pierwsze możemy mieć do czynienia z badaniami pełnymi tj. takimi, w których wszystkie interesujące nas elementy zostaną przeanalizowane. Przykładem jest praca dotycząca bazy gastronomicznej miejscowości Spała w woj. łódzkim, w której charakteryzujemy wszystkie obiekty gastronomiczne w tej miejscowości, jednak niekiedy nie jesteśmy w stanie poddać badaniom wszystkich interesujących nas elementów. Wtedy możemy opisać pewne tendencje i ogólne cechy badanych obiektów np. z literatury, a szczegółowym badaniom poddamy jeden lub kilka wybranych przykładów czyli tzw. case studies – studia przypadków. Przykładem takiej analizy może być praca dotycząca roli festiwali filmowych dla rozwoju turystyki. Opisujemy zjawisko turystyki filmowej i eventowej (festiwalowej), a następnie na przykładzie wybranego festiwalu np. PlusCamerimage przedstawiamy szczegółowo jego znaczenie dla turystyki w danym mieście.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Omówione powyżej przykłady tematyki prac z zakresu turystyki nie obejmują oczywiście wszystkich zagadnień, które w tego typu opracowaniach mogą być poruszane. Powyższe wskazówki stanowią pewne ogólne wytyczne i przykłady, mające na celu pomoc dyplomantom w zdecydowaniu się na wybór konkretnego zagadnienia badawczego. Wybór tematyki pracy licencjackiej jest oczywiście pierwszym elementem długiej drogi twórczej, którą każdy autor musi przejść: od pomysłu na pracę do jego pełnej realizacji. Kolejne etapy pracy studenta nad licencjatem to określenie planu pracy, sformułowanie harmonogramu, wykonanie badań terenowych i kameralnych.

W dalszej kolejności autor, działając cały czas wspólnie z promotorem pracy, musi przystąpić do pisania tekstu i wykonywania uzupełniających go elementów graficznych jak tabele, mapy, zdjęcia itp. Promotor na każdym etapie tworzenia pracy licencjackiej, od wyboru tematyki, formułowania planu i koncepcji pracy, przez badania terenowe, analizę kameralną i pisanie tekstu, musi kontrolować postępy dyplomanta. Właściwa i sprawna współpraca między promotorem a studentem gwarantuje prawidłowe i terminowe wykonanie pracy licencjackiej i jest niezbędne do pozytywnego zakończenia studiów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

3. Sztuka automotywacji

„Kiedy sądzisz, że możesz...
lub kiedy sądzisz, że nie możesz...,
w obu przypadkach masz rację!"

Henry Ford

„Mam problemy z pisaniem pracy, a dokładnie w ogóle to z jej rozpoczęciem... Czuję wewnętrzną blokadę przed tym, żeby usiąść i w końcu zacząć pisać. Dzień mija za dniem, a ja czuję, ze marnuję tylko czas. Do tego doszedł strach, że tyle czasu zmarnowałam, że mało czasu zostało i że nie dam sobie rady. Nie wiem od czego zacząć, jak zacząć. Jak to po prostu ugryźć? Strach i lęk jest ogromny, że nie podołam. Czasem mnie wręcz paraliżuje. Może ktoś podzieli się ze mną swoim doświadczeniem „w przełamywaniu się"? W ogóle zauważyłam u siebie tendencje w porzucaniu niektórych zadań, bo uważam je za trudne, nie dla mnie. Boję się zmian, podejmowania decyzji. Doskonale wiem, że dużo na tym tracę... Z każdym dniem coraz trudniej mi podejmować decyzje dotyczące zmian. Jestem młodą osobą a czuję, że stanęłam w miejscu.

W sumie to wpadłam przed chwilą na pomysł, że może powinnam wytyczać sobie jakąś datę, do której piszę cześć pracy. Mojej promotorki nie będzie teraz, bo ma urlop, no, ale jeśli mogę to będę Wam zdawać relację z moich postępów. Jutro idę też na szkolenie z zakresu realizacji celów i to, co nas powstrzymuje przed ich osiąganiem. Mam nadzieję, że może rozjaśni mi moje problemy.

Poproszę o rady, mobilizację. Z góry dziękuję.:)
Mam nadzieje, że dam radę..."

Źródło: forum www.godldenline.pl (dostęp 01.11.2010)

Napisanie pracy licencjackiej jest poważnym zadaniem, które student musi samodzielnie od początku do końca zaplanować, zrealizować i podsumować, dokonując ostatecznie obrony pracy przed komisją wydziałową.

Każdy z piszących ma zazwyczaj jednego sprzymierzeńca i wielu wrogów. Sprzymierzeńcem jest promotor, a wrogami m.in. upływający niezwykle szybko czas, właściwa każdemu człowiekowi skłonność do przedkładania zadań niepożytecznych, a przyjemnych ponad ważne i skomplikowane. W tej właśnie skłonności ludzkiego umysłu czai się najwięcej pułapek zagrażających szybkiej realizacji zadania, jakim jest praca dyplomowa.

Najpotrzebniejszym elementem podczas prac nad rozprawą kończącą studia jest wytworzenie w sobie pożądanego poziomu automotywacji, która pozwoli stworzyć pracę szybko i sprawnie.

Motywacja przez Reykowskiego (1982) definiowana jest jako: „Stan gotowości istoty rozumnej do podjęcia określonego działania oraz wzbudzony potrzebą zespół procesów psychicznych i fizjologicznych określający podłoże zachowań i ich zmian."

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Istotne znaczenie odgrywa proces motywacyjny składający się z zespołu pojedynczych motywów. Motywem nazwać zaś można przeżycie pobudzające człowieka do działania lub powstrzymujące go lub przeszkadzające jego wykonaniu.

Istotnym czynnikiem motywującym jest wzajemny balans poczucia prawdopodobieństwa sukcesu lub porażki działań zorientowanych na określony cel – w tym wypadku napisanie pracy dyplomowej. Teoria mówi, że największy poziom motywacji osiąga się w momencie równowagi szans powodzenia i porażki.

W przypadku nachylenia w stronę pewnego sukcesu motywacja słabnie, bo i tak zadanie zostanie wykonane, natomiast w obliczu niechybnej klęski motywacja przechodzi w rezygnację.

Według Dwornikiewicz (2006) czynników motywujących do działania mamy co najmniej dziewięć, ostatnie siedem z nich dotyczy elementów zawiązanych z pisaniem pracy dyplomowej.

Czynniki wzbudzające motywację:

- niezaspokojone potrzeby fizjologiczne (wymagają pilnego zaspokojenia),
- niezaspokojone potrzeby psychiczne (osamotnienie, odrzucenie, utrata pozycji społecznej),
- wzbudzone wzorce afektywne (emocjonalne – przykrość, strach, wyzwalają potrzebę uwolnienia się od tych stanów),
- działanie czynników zakłócających czynności praktyczne i umysłowe (frustracja, stres, konflikt, zagrożenie uznawanych wartości),
- zaktywizowane zainteresowanie,
- ciekawość,
- oczekiwania,
- marzenia i fantazje,
- plany i aspiracje.

Podstawą procesu wzbudzania motywacji są przekonania co do użyteczności, czyli sensu podejmowanych działań jak również przekonanie, że jesteśmy w stanie ten cel osiągnąć.

Styńska (2006) pisze, że podstawą realizacji założonego celu jest koncentracja czasu i zasobów tylko i wyłącznie na tym, co jest niezbędne do osiągnięcia pełnego sukcesu, przy pełnej świadomości, że zawsze czasu i zasobów jest za mało, żeby wykonać wszystkie zadania. Taka sytuacja wymaga selekcji i koncentracji wyłącznie na elementach istotnych z perspektywy realizacji celu.

Poniżej zostaną przedstawione porady mające pomóc studentowi we wzbudzeniu i utrzymaniu wysokiej motywacji do napisania pracy dyplomowej, oczywiście w poszczególnych przypadkach będą one miały różną istotność uzależnioną od indywidualnych cech piszącego.

Dobra rada 1 - Dobry temat - pół sukcesu!

Jedną z podstaw sukcesu w zakresie automotywacji przy pisaniu pracy dyplomowej jest właściwy wybór tematu, który musi interesować piszącego, budzić jego zaciekawienie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

i chęć poszukiwań literaturowych. Dobrze, aby związany był z hobby lub obszarem zainteresowań piszącego – taki wybór wręcz uskrzydla automotywację. Kto pisze o tym co lubi, traktuje pisanie jak przyjemność, a nie katorgę.

Dobra rada 2 - Serce za przeszkodą!

Dużą rolę w osiąganiu sukcesu podczas realizacji zadań trudnych odgrywa zasada praktykowana podczas nauki skoków konnych przez przeszkody. Młodym adeptom jeździectwa mówi się, że skacząc powinni mieć „serce za przeszkodą", czyli powinni maksymalnie skupić się na efekcie działań – w tym przypadku pracy i obronie, nie pozwalając obawom i wątpliwościom wziąć góry nad koncentracją.

Dobra rada 3 - Zjedz tę żabę!

Bardzo dobra książka Briana Tracy – „Zjedz tę żabę" traktuje o jednej z podstawowych zasad odnoszenia sukcesów w życiu zawodowym, którą to można rozciągnąć również na proces pisania pracy dyplomowej – reguła jest prosta – realizację zadań należy zaczynać od elementów najtrudniejszych i wymagających najwięcej pracy i uwagi, a zadania łatwe, lekkie i przyjemne zostawiać na koniec.

Oczywiście siadając do komputera przyjemniej jest najpierw sprawdzić maile, poszperać na allegro, a także przejrzeć najnowsze wiadomości sportowe, jednak działania te ani o krok nie posuwają naprzód pisania pracy dyplomowej. Z punktu widzenia wydajności pracy zdecydowanie lepiej zostawić te relaksujące działania na koniec, kiedy należy się chwila relaksu po kilku godzinach solidnego pisania.

Nie podlega dyskusji, że ludzie wykazujący właśnie taką bezkompromisową orientację na działanie efektywne, dużo łatwiej osiągają w życiu sukcesy, a właśnie moment pisania pracy dyplomowej jest doskonałą okazją do wyrobienia w sobie nawyku brania zadań za rogi, zamiast szukania ciągle tylko zajęć odwlekających konieczność „zjedzenia żaby".

Dobra rada 4 - Tempus fugit!

W oparciu o ustalenia z promotorem stwórz sobie listę zadań do wykonania, nanieś ją na oś czasu, tak abyś na bieżąco był świadomy jego upływu i tego co zostało do zrobienia. Listę powieś tak, żeby stale była przed oczami.

Można metodą poborowych z czasów powszechnego obowiązku służby wojskowej powiesić na ścianie centymetr długością odpowiadający liczbie dni do momentu złożenia kompletnej pracy, z którego codziennie należy odcinać jeden centymetr. Wizualizuje to upływ czasu i działa przez to mobilizująco.

Dobra rada 5 - Bądź konsekwentny!

Ustalone ramy czasowe należy traktować z żelazną konsekwencją – koniecznie trzeba się ich trzymać, nie szukając coraz to nowych wymówek. Dobrym rozwiązaniem jest wyznaczenie sobie atrakcyjnych nagród za kolejne postępy w pracy. Jeśli uda się zrealizować uzgodniony ze sobą i promotorem harmonogram czasowy z zapasem – wtedy pomiędzy terminem swoim a promotora będzie kilka dni wolnego, zamiast szaleńczego pędu i stresu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Dobra rada 6 - Nie rób niepotrzebnych przerw!

Najtrudniej jest wkręcić się w pracę, przerwać ciąg marazmu, przeglądania Internetu i radosnych spotkań ze znajomymi. Jeśli już podejmiesz wysiłek zmuszenia się do pracy to kontynuuj ją siłą rozpędu, jeśli nie musisz, nie przerywaj – skończysz szybciej i mniejszym wysiłkiem. Pisanie drobnymi kroczkami wymaga mniej energii niż długie przestoje a potem zrywy, ponowne wdrożenie się, przeczytanie tego co wcześniej napisaliśmy, żeby od nowa zacząć myśleć kategoriami pracy – jest po prostu stratą czasu. Jeśli już zaczniesz staraj się nieustannie brnąć do przodu.

Dobra rada 7 - Złodziejom czasu mówimy stanowcze NIE!

Usuń z komputera wszystkie rozpraszacze czasu i odciągacze uwagi– odinstaluj GaduGadu, usuń z „ulubionych" Naszą Klasę, zawieś konto w portalach społecznościowych z dopiskiem, że realizujesz teraz bardzo ważne zadanie i będziesz ponownie dostępny natychmiast po skończeniu.

Uprzedź znajomych, że jesteś zajęty i wypadasz na jakiś czas z obiegu – zrozumieją.

Dobra rada 8 - Odróżniaj rzeczy ważne od nieważnych.

Jedna z zasad zarządzania czasem mówi – „nigdy nie mamy dość czasu, żeby zrobić wszystko, co jest do zrobienia, ale zawsze jest go dosyć, żeby zrobić rzeczy najważniejsze."

Wybieraj rzeczy dla kształtu pracy najważniejsze, nie poświęcaj godzin na dobór najodpowiedniejszej czcionki na okładkę lub koloru wykresu, nie te elementy decydują o finalnej wartości pracy i jej ocenie w oczach promotora.

Dobra rada 9 - Dobry plan oszczędza czas!

Staranne planowanie jest przyjacielem motywacji i podstawą każdego sukcesu, przystępując do dowolnego zadania, nie tylko do pisania pracy, należy starannie planować sekwencję czynności, zapobiegnie to traceniu czasu i energii na czynności zbędne.

Dobrym przykładem roli planowania w codziennych zadaniach jest wyjazd do miasta na zakupy, jeśli masz kilka punktów do odwiedzenia, zdecydowanie bardziej opłaca się przemyśleć w jakiej kolejności powinny być odwiedzane, żeby nie jeździć w kółko marnując czas i paliwo, nie stać na ulicach, na których wiesz, że zawsze jest korek. Ta kilkuminutowa inwestycja w planowanie potrafi zwrócić się w zaoszczędzonych dziesiątkach minut i dziesiątkach złotych wydanych na paliwo. Podobnie w przypadku pisania pracy – staranne przemyślenie sekwencji czynności pozwoli wykonać zadanie w sposób najszybszy, najefektywniejszy i najbardziej bezstresowy.

Dobra rada 10 - Drobne sukcesy zagrzewają do dużych zwycięstw!

Przyjrzyj się uważnie planowi pracy, wybierz obszary priorytetowe i następstwo działań, rozbij pisanie rozdziałów na małe kroczki – podzadania – które dadzą Ci satysfakcję posuwania się do przodu. Każdego dnia wykonuj mały krok, który zbliży pracę do końca, a przebrniesz przez proces pisania bezboleśnie. Jeśli zostawisz wszystko na ostatni moment, będziesz stresował się i pracował nie śpiąc po nocach, w efekcie powstanie praca napisana

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

na prędce, niestarannie, zostanie adekwatnie oceniona przez promotora i autorowi zamiast satysfakcji przyniesie niesmak.

Dobra rada 11 - Maksymalna koncentracja.

Zajmuj się tylko jedną rzeczą – pisz pracę, odłóż na bok inne zajęcia, w ten sposób stworzysz ją szybko i będziesz mógł zająć się wszystkimi innymi sprawami. Pracuj nad jednym zadaniem z Twojego planu, nie pisz 3 rozdziałów jednocześnie.

Dobra rada 12 - Warsztat pracy to podstawa!

Podręczniki automotywacji wspominają, że przed rozpoczęciem zadania należy zrobić porządek na swoim miejscu pracy i zadbać o jego ergonomię, wygodny fotel, odpowiedniej wysokości blat, po to, aby niewygoda fizyczna nie burzyła rozpędu do pracy.

Należy również zwrócić uwagę na porządek i ład estetyczny – pomogą przy pracy.

Dobra rada 13 - Inspiruj się, ale nie przepisuj!

Przeczytaj kilka prac licencjackich napisanych i obronionych wcześniej przez rodzinę lub znajomych, to pomoże Ci w chaosie swoich myśli dostrzec efekt końcowy. Porozmawiaj z autorami o ich doświadczeniach z pisaniem.

Dobra rada 14 WAŻNA! - Pamięć jest krótka!

Notuj, notuj, notuj, spisuj pomysły dotyczące pracy, które Ci przychodzą do głowy pod wpływem obejrzanego programu w telewizji, w tramwaju, na spacerze z psem – natychmiast na bilecie, serwetce, w telefonie, na okładce zeszytu – dobra myśl jest ulotna.

Dobra rada 15 WAŻNA! - Notuj źródła!

Rób natychmiast notatki czytając literaturę lub przeglądając strony internetowe związane z tematem pracy, abyś nie musiał dwa razy wracać do lektury – to strata czasu, od razu wypisuj pod myślą lub cytatem autora – późniejsze przyporządkowywanie myśli do ich autorów to także niepotrzebna strata czasu.

Dobra rada 16 - Zasada Pareto - ot co!

Literatura z zakresu zarządzania mówi, że każdym ludzkim działaniem rządzi zasada Pareto: 20% podjętych działań daje 80% rezultatów i na odwrót: pozostałe 80% działań daje tylko 20% rezultatów, pisząc pracę zawsze należy maksymalizować efektywność swoich wysiłków i starać się wykonywać te efektywniejsze 20%.

Dobra rada 17 - Pamiętaj o odpoczynku!

Pracując nie zapominaj o codziennym jak i tygodniowym okresie wypoczynku. Organizm przemęczony przestaje być efektywny, siedzisz wtedy godzinami przed komputerem udając, że pracujesz, gdy w rzeczywistości jedynie tracisz czas. Zdecydowanie bardziej opłaca się odpocząć i wziąć z nowym zapałem do pracy, wtedy zadania uda się wykonać zdecydowanie szybciej i lepiej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Dobra rada 18 - Wyznacz egzekutora postępów.

To ważne, aby ktoś oprócz Ciebie znał zaplanowany grafik działań, ktoś, kogo poinformujesz o zamierzeniach realizacji kolejnych etapów pracy, kto sprawi, że nie będziesz musiał się usprawiedliwiać tylko przed samym sobą. Deleguj uprawnienia egzekutora, poproś aby wybrana przez Ciebie osoba przypominała Ci o grafiku prac i egzekwowała bezwzględnie jego realizację.

Dobra rada 19 - Motywuj się z przyjaciółmi.

Pomysłem na zwiększenie efektywności może być rywalizacja w grupie przyjaciół o to, w jakim okresie uda się napisać pierwszy, trzeci, piąty rozdział – ustal zasady i załóż się – kto pierwszy – jak dowiódł okres socjalistyczny – współzawodnictwo pracy podnosi wydajność.

Dobra rada 20 - Wizualizuj cele.

Jedna z biznesowych zasad motywowania brzmi – wizualizuj swoje cele, czynnikiem motywującym może być kupienie, już na początku pracy, okładek do rozprawy, w które po napisaniu zostanie ona obłożona i postawienie ich w zasięgu wzroku, tak, aby co dzień rzucały się w oczy.

Dobra rada 21 - Miej świadomość ceny!

Każdy sukces ma swoją cenę, podobnie sukces obrony pracy dyplomowej, bycia licencjatem też ma swoja cenę – to godziny spędzone przed komputerem, w bibliotekach, kilometry przejechane z ankietami, podczas gdy znajomi idą na łyżwy, plażę, dyskotekę lub do kina.

Dojrzałość studenta, której stopień licencjata jest jednym z dowodów objawia się w umiejętności odsuwania od siebie pokusy natychmiastowej przyjemności na rzecz pracy na przyszłe korzyści.

Pisząc licencjat student dokonuje bardzo ważnej inwestycji w siebie, w swoją wiedzę, doświadczenie, umiejętności – ten czas nigdy nie jest stracony.

Dobra rada 22 - Nie poddawaj się!

Przeszkody i rozterki to rzecz normalna, bądź na nie gotowy, w końcu tysiące studentów rocznie broni prac dyplomowych – oni dali radę, przecież TY nie jesteś gorszy!

Ostatnia dobra rada - Bezwzględnie unikaj!

- zrzucania winy za własne lenistwo i niepowodzenia na innych: kolegów, rodziców, promotora,
- usprawiedliwiania się przed samym sobą z braku postępów w pracy,
- narzekania i negatywnego nastawienia,
- marud, zrzęd i osób obniżających motywację.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

4. Współpraca między promotorem a dyplomantem

Od zawsze u podstaw edukacji leżało spotkanie Mistrz – Uczeń, ta bezpośredniość relacji uległa zatraceniu wraz z rozwojem instytucji edukacyjnych i wzrostem liczby studiujących.

Celnie unikalny charakter tej relacji reasumuje w swoich rozważaniach Olbrycht (1998) opisując wpływ mistrza na ucznia jako pomoc na pewnym etapie drogi, nie zaś jako niewolę, wspominając że zawsze okres podporządkowania mistrzowi zakończony był „wyzwolinami" osiągniętymi obopólnym staraniem. Istotą tej relacji jest dążenie nauczyciela do wyzwolenia ucznia i rola ucznia zgadzającego się na mocny wpływ mistrza w imię przyszłego wyzwolenia do własnej drogi i odpowiedzialności za wartości uznane za wspólne.

Uczciwość, szacunek i jasny podział ról są buforem zapobiegającym uzależnieniu czy manipulacji. Są naturalną podstawą uznania autorytetu mistrza przez ucznia, ale i otwarcia mistrza na wartości wnoszone przez ucznia.

Pisanie pracy dyplomowej ma charakter powrotu do indywidualnej edukacji. Przeciwnie niż w czasie wykładów czy ćwiczeń, gdzie w grupie jest kilkudziesięciu, a nawet kilkuset studentów, w trakcie pisania pracy kontakt z wykładowcą jest zdecydowanie bardziej bezpośredni w małych grupach, często w cztery oczy, zachodzi konieczność dyskusji i wypracowania wspólnego punktu widzenia. Ta forma zajęć sprawia, że relacje tracą anonimowość, stają się bliższe, ale również zmuszają do pracy, ponieważ ukrywanie się za plecami kolegów w małych grupach jest trudne do przeoczenia.

Podstawowym polem interakcji miedzy autorem pracy a promotorem są seminaria. Rolę seminarium w kształceniu bardzo dobrze oddaje Gońkowski (1999): „zespoły badawcze i seminaria uniwersyteckie są podstawowymi formami małych grup szukania prawdy: drogą eksploracji albo drogą dyskusji. (...) Obydwa rodzaje małych grup szukania prawdy są 'szkołami charakteru naukowego', czyli szkołami kształtowania intelektu i moralności (…) uczestnika gry o prawdę naukową."

Seminaria mogą rozpoczynać się od proseminarium na 4 semestrze, podczas którego omawia się zagadnienia wstępne mające prowadzić do wyboru tematu pracy by później przybrać formę seminarium właściwego na 5 i 6 semestrze.

Praca seminaryjna może mieć różne formy, począwszy od wykładu, ćwiczeń praktycznych, poszukiwań bibliotecznych na zadany temat, po wystąpienia publiczne związane z czytaniem na forum seminaryjnym przygotowanych fragmentów pracy i poddawaniu ich krytyce kolegów, jak również prowadzącego. Istotnym elementem seminariów jest dyskusja z prowadzącym, jak również współuczestnikami.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Jako główne cele seminarium dyplomowego Jura i Rozszczypała (2000) wymieniają:

- przygotowanie do napisania pracy dzięki doborowi i konstruktywnej krytyce tematu, metod badawczych i literatury, a także doskonalenie warsztatu metodycznego i pisarskiego,
- pomoc przy pisaniu pracy poprzez omawianie kolejnych rozdziałów na forum seminaryjnym,
- przygotowanie do obrony pracy.

Wybór promotora

Właściwy wybór opiekuna prowadzącego pracę jest jednym z podstawowych czynników decydujących o przebiegu procesu pisania, jak również o ostatecznym charakterze pracy.

Student studiów licencjackich, kończąc drugi rok, powinien już mieć wstępny pogląd dotyczący wyboru osoby prowadzącej pracę dyplomową.

Brani pod uwagę jako promotorzy prac licencjackich mogą być pracownicy Uczelni ze stopniem doktora zatwierdzeni przez Radę Wydziału jako opiekunowie prac w danym roku akademickim, pracownicy ze stopniem doktora habilitowanego i profesorowie.

System przydzielania studentów do prowadzących seminaria na Uczelniach zarówno prywatnych jak i państwowych zależy od autonomicznej decyzji poszczególnych wydziałów. Może on mieć charakter zapisów na seminaria zgodnie z zasadą „kto pierwszy, ten lepszy" lub doboru losowego np. alfabetycznego. W przypadku doboru losowego, częstą praktyką jest umożliwianie najlepszym studentom wyboru seminarium zgodnego z ich zainteresowaniami.

Zapisy na seminaria mogą odbywać się w formie tradycyjnej lub elektronicznej na stronach Uczelni lub w specjalnie do tego celu stworzonych systemach.

O wyborze konkretnego promotora przez studenta w każdym przypadku decydują względy formalne i nieformalne związane zarówno ze stroną merytoryczną współpracy jak i osobistymi sympatiami i preferencjami.

Student wybierający promotora może podążać drogą dwojaką:

1) wybiera sobie interesujący temat po czym w drugiej kolejności wchodzi pod opiekę specjalisty od danego zagadnienia,
2) wybiera najpierw promotora i w drugiej kolejności uzgadnia temat leżący w zakresie zagadnień, od których specjalistą jest promotor.

O ile w pierwszym przypadku wybierający kieruje się głównie problematyką merytoryczną – czyli tematyką, w której prowadzący seminaria się specjalizuje, w drugim przypadku przewagę biorą czynniki nieformalne, związane z nadzieją na dobrą współpracę jak również osobiste aspekty kooperacji. Jeśli student pisze pracę u wykładowcy, którego lubi i jest on dla studenta autorytetem, wtedy szanse na szybkie i bezproblemowe przebrnięcie przez proces twórczy wzrastają zdecydowanie, inaczej sprawy będą się miały, gdy prowadzący seminarium wzbudza u studenta strach zamiast szacunku – takich sytuacji radzimy unikać.

Niektóre Uczelnie dopuszczają możliwość wybrania promotora pracy magisterskiej spoza jednostki macierzystej, jednak na poziomie pracy licencjackiej takie rozwiązanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

wydaje się nieuzasadnione. W odosobnionych przypadkach, szczególnie podczas pisania prac o istotnej orientacji praktycznej, możliwe jest wybranie mentora-praktyka spoza uczelni. Tego typu decyzje powinny być uzgadniane zarówno z dziekanem jak i z ewentualnym promotorem na poziomie planowania.

Zmiana promotora

Zmiana promotora może nastąpić z dwóch podstawowych powodów – po pierwsze przypadków losowych – choroby lub śmierci promotora lub perturbacji zdrowotnych studenta, które przesuwając go na kolejny rok mogą spowodować konieczność zmiany opiekuna pracy.
Druga ewentualność to świadoma decyzja studenta lub promotora o zmianie z uwagi na nieukładającą się obopólnie współpracę.

Procedura zmiany promotora oprócz warunków zewnętrznych zależy również od stopnia zaawansowania pracy.
Przed tak poważną decyzją należy poważnie się zastanowić i nie podejmować jej pod wpływem chwili jak również przejściowych emocji z uwagi na konsekwencje, jakie za sobą niesie, z potencjalną koniecznością rozpoczęcia całej pracy od początku włącznie (Kownacka, 2010).

Funkcje promotora

Promotor nie napisze pracy za studenta, ma natomiast wykonanie tego wspomóc na różnych płaszczyznach. Rola promotora jest wieloaspektowa i skomplikowana – pełni on wielorakie funkcje:

- merytoryczną,
- organizacyjną,
- dyscyplinującą,
- „motywatora rozwoju",
- korektora,
- „drogowskazu",
- „dającego oparcie katalizatora emocji".

Funkcja merytoryczna

Pierwszoplanowe znaczenie w procesie prowadzenia seminarium dyplomowego i pracy ma opiekun merytoryczny. W zakres jego zadań wchodzi dbanie, aby praca spełniała warunki stawiane pracom licencjackim, pomoc w wyborze celu i obszaru pracy, a także pomoc w sformułowaniu ostatecznego tematu rozprawy, jak również i metodyki rozumowania. Zagadnieniami, w zakresie których studenci oczekują pomocy jest dobór odpowiednich metod i technik badawczych i następnie wskazówki dotyczące właściwego opracowania wyników. Istotną rolę odgrywa dbałość o poprawny dobór metod badawczych i toku rozumowania przyjętego w pracy, a także dobór właściwej literatury i materiałów źródłowych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Funkcja organizacyjna

Oprócz funkcji merytorycznych promotor pełni ważną funkcję organizacyjną – planując na podstawie własnego doświadczenia proces pisania pracy – układa harmonogram czynności piszącego w czasie. Celem poprawnego planowania jest terminowe przystąpienie przez studenta do obrony pozwalającej na złożenie we właściwym czasie dokumentów na studia magisterskie.

Funkcja dyscyplinująca

Jako że praca licencjacka pisana jest w dużej mierze samodzielnie, wymaga od studenta dużej samodyscypliny. Większość osób pracuje w sposób regularny, w dużej części dzięki dyscyplinującej świadomości kontroli, której mogą być poddane ich działania. W przypadku poczucia braku dyscyplinującej kontroli podejmowane działania zatracają intensywność.

Funkcja dyscyplinująca promotora przejawia się w prowadzeniu rejestru spotkań, ciągłym monitorowaniu postępów każdego piszącego, przypominaniu o upływie czasu i konsekwentnym egzekwowaniu kolejnych postępów pracy w postaci rozdziałów do sprawdzenia.

Pożądaną cechą promotora jest zdecydowanie w przestrzeganiu umówionych terminów i umiarkowana pobłażliwość na opóźnienia, jako że skomasowane mogą stanowić zagrożenie dla całego procesu pisania pracy.

Funkcja „motywatora rozwoju"

Proces pisania pracy licencjackiej jest niebywale istotną częścią studiów. Autor jest zdania, że w procesie przygotowywania i tworzenia pracy student zdobywa dużą ilość ważnych umiejętności. Zastąpienie napisania rozprawy egzaminem, jak to ma miejsce ostatnio na niektórych uczelniach, pozbawia studenta jakże ważnego zmierzenia się sam na sam z tematem, literaturą, badaniami i kartką papieru.

Pisanie pracy rozwija, uczy poszukiwań literaturowych, postrzegania i opisywania prawidłowości w przebiegu obserwowanych zjawisk, precyzowania własnych przemyśleń, utrwalania toku rozumowania w postaci zapisu, kompilacji i wzajemnego uzupełniania materiałów pozyskanych z różnych źródeł, oceny wartości i przydatności poszczególnych materiałów.

Istotną funkcja promotora jest skłanianie studenta do ciągłego poszerzania kręgu poszukiwań poprzez wskazywanie źródeł odpowiednich do tematu.

Funkcja korektora

Obowiązek korekty prac licencjackich jest ważnym, czasochłonnym i trudnym zadaniem promotora – czytając prace licencjackie musi on zwracać uwagę na różnorodne aspekty wymagające korekty, w tym na stronę:

- merytoryczną,
- logiczną,
- językową,
- edytorską,
- graficzną.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Poprawność ortograficzna i gramatyczna jest jednak w wyłącznej gestii piszącego i promotor ma prawo odmówić sprawdzania pracy obfitujące w błędy ortograficzne, jak również niestarannej i nie mieszczącej się w normach estetycznych.

Funkcja „drogowskazu"

Niebagatelnym obowiązkiem promotora jest poinformowanie studenta o formalnych meandrach prowadzących do obrony pracy, jak również merytoryczne przygotowanie studenta do obrony, wyjaśnienie procedur i sposobu przeprowadzania egzaminu licencjackiego.

Funkcja „dającego oparcie katalizatora emocji"

Pisanie pierwszej samodzielnej poważnej pracy powoduje rodzenie się u studentów rozmaitych emocji – od zagubienia przez nadzieję, wiarę we własne siły, radość – po zwątpienie, smutek, rozczarowanie, zniechęcenie, obojętność. Istotną rolą opiekuna seminarium jest empatyczne rozpoznawanie emocji będących udziałem podopiecznych i służenie im wsparciem, radą i pomocą, jak również hamowaniem zapędów mogących owocować odejściem od właściwego tematu pracy lub sprowadzeniem na niewłaściwe tory toku rozumowania w pisanej pracy.

Kodeks dobrych obyczajów współpracy promotora i studenta:

Klarowność oczekiwań – promotor na pierwszym spotkaniu powinien jasno i wyraźnie określić warunki współpracy oraz zapoznać studentów z regulaminem, harmonogramem, wymaganiami dotyczącymi zaliczenia i czynnikami wpływającymi na ocenę pracy, aby student wiedział, co od niego będzie wymagane.

Terminowość – promotor posiada ustalony harmonogram pracy – zarówno studenta jak i własnej. Niestosowanie się przez studenta do uzgodnionego z prowadzącym harmonogramu, prowadzi do opóźnień i negatywnych w skutkach spiętrzeń pracy korektorskiej wykonywanej przez promotora, która może odbić się na terminie obrony pracy. Do dobrych praktyk ze strony promotora należy szybkie i sprawne sprawdzanie dostarczonych przez studenta w ustalonym terminie elementów pracy.

Przejrzystość oczekiwań – nanoszenie uwag przez promotora powinno odbywać się w sposób jasny i czytelny, nie pozostawiający wątpliwości interpretacyjnych.

Otwartość na odmienne poglądy – wizje pracy studenta i promotora mogą być różne, dobra współpraca polega na wzajemnym respekcie i słuchaniu argumentów. Student powinien mieć zaufanie do doświadczenia i wiedzy promotora, promotor natomiast powinien szanować punkt widzenia studenta i skłaniać go do twórczych poszukiwań, zapobiegając opacznemu rozumieniu badanych kwestii.

Wzajemny szacunek – praca oddawana promotorowi do sprawdzenia musi być zawsze staranna, estetyczna i co najmniej raz przeczytana przez autora, nie należy oddawać pracy nie przeczytanych zaraz po napisaniu, w nadziei, że promotor poprawi wszystkie błędy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Obowiązkowość – absolutnym obowiązkiem zarówno studenta jak i wykładowcy jest przychodzenie na wszystkie ustalone spotkania.

Respektowanie poprawek – poprawki naniesione przez promotora muszą być przez studenta wprowadzane do pracy, jeśli student ma inne zdanie na temat poprawek może z promotorem podjąć dialog, jednak nie powinien podejmować samodzielnej decyzji o ich nie uwzględnieniu.

Inicjatywa – student powinien wykazywać inicjatywę i chęć własnego rozwoju.

Prawda – relacje między studentem a promotorem powinny bazować na prawdzie, wszyscy jesteśmy ludźmi i mamy swoje wady, w przypadku nie dopełnienia obowiązków wynikających z harmonogramu pracy na seminarium nie należy wymyślać naprędce bajek i wydumanych usprawiedliwień dla zaistniałego stanu rzeczy. Ponieważ „kłamstwo ma krótkie nogi" lepiej szczerze przyznać się do winy, wyrazić skruchę i tak szybko, jak tylko się uda naprawić zaniedbania.

Przyjazne relacje – na obydwu stronach ciąży obowiązek budowania i przestrzegania zasad przyjaznych relacji opartych na wzajemnym zrozumieniu i poszanowaniu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

5. Badania – podstawowe pojęcia i podział metod

Student pisząc pracę dyplomową z zakresu turystyki musi umieć posługiwać się paletą metod badawczych. W pracach dyplomowych wykorzystywane są zarówno metody umożliwiające właściwe zbieranie materiałów w terenie, jak i te które wspomagają dalszą analizę zebranego materiału badawczego. Piszący posługują się zarówno metodami służącymi właściwemu wnioskowaniu jak i metodami szczegółowymi służącymi rozwiązaniu cząstkowych problemów badawczych typowych dla danej dyscypliny naukowej. Jednym z celów niniejszego rozdziału jest syntetyczne przedstawienie najważniejszych metod badawczych, które mogą być przydatne do pisania prac o tematyce turystycznej. Praca dyplomowa musi odpowiedzieć na pytanie dlaczego dane zjawiska lub procesy występują, czym są spowodowane, jakie są ich skutki. Aby udzielić poprawnej odpowiedzi na te pytania należy posłużyć się pewnymi schematami myślowymi pozwalającymi na prawidłowe, pod względem merytorycznym, rozwiązanie problemów. Takie schematy myślowe i procedury pozwalające na wyjaśnienie badanych zjawisk można określić mianem metod badawczych. Studenci powinni posługiwać się metodami określonymi w literaturze przedmiotu lub ewentualnie ich własnymi modyfikacjami. Raczej należy wystrzegać się tworzenia własnych, zupełnie nowych metod badawczych na poziomie prac licencjackich, z uwagi na zbyt małe przygotowanie dyplomantów do tak zaawansowanych działań.

W nauce istnieje odrębna dziedzina zajmująca się strukturą nauki oraz metodami badawczymi czyli metodologia (Runge, 2007). Można mówić o metodologii ogólnej, która wypracowuje pewne schematy badawcze wykorzystywane we wszystkich naukach. Dotyczy to przede wszystkim zasad prawidłowego myślenia przyczynowo – skutkowego, analizy, syntezy czy klasyfikacji i typologii zjawisk. W ramach poszczególnych nauk możemy wyodrębnić właściwe dla tych nauk metodologie jak np. metodologia geografii, socjologii, fizyki itp. Kolejnym ważnym pojęciem jest metodyka, którą można zdefiniować jako zbiór zasad, prawideł dotyczących stosowania (wykorzystania) danej metody badawczej.

J. Runge (2007) podaje, że metody badań to typowe i powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskiwania uzasadnionych odpowiedzi na stawiane pytania. Zaś metoda naukowa to pewien określony sposób postępowania zmierzającego świadomie do realizacji pewnego celu, czy pewnej kategorii celów poznawczych w nauce (Nowak, 1985). Jak twierdzi S. Berezowski (1980) istotną cechą metod badawczych jest możliwość powtórzenia analiz wykonanych za ich pośrednictwem w innych badaniach. Metody badań geograficznych są to, zgodnie z definicją słownikową, sposoby zbierania materiałów służących do wyciągnięcia wniosków i uogólnień. Należą do nich: obserwacje terenowe przeprowadzane drogą organizowania ekspedycji i zastępujących je na mniejszą skalę indywidualnych podróży po terenie, a także zakładania stacji

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

obserwacyjnych. Do metod geograficznych zalicza się także studium map i zdjęć lotniczych, ankiety, studium statystyk i metody porównawcze (Pietkiewicz, Żmuda, 1973).

Metody badawcze możemy różnorodnie podzielić zależnie od tego jakie kryterium podziału przyjmiemy. Po pierwsze metody można podzielić z uwagi na kryterium uniwersalności, czyli możliwości szerokiego lub wąskiego ich zastosowania. W tym przypadku można wyodrębnić dwie grupy metod badawczych. Pierwsza grupa to metody ogólne, mają one uniwersalne zastosowanie. Oznacza to że mogą być wykorzystane na każdym etapie badań i w każdej dziedzinie nauki (Urban, Ładoński 2001). Metody ogólne odnoszą się przede wszystkim do procedur myślowych związanych z ogólnymi, logicznymi zasadami wnioskowania. Druga grupa metod to metody szczegółowe, które są właściwe dla poszczególnych dyscyplin nauki lub grup tychże dyscyplin (np. nauk społecznych). Określają one szczegółowo sposoby zbierania danych, badania cech i zjawisk, określania zależności, pomiaru cech itp. (Urban, Ładoński, 2001). Metody szczegółowe badań nie mogą mieć więc zastosowania we wszystkich dyscyplinach nauki, każda dyscyplina naukowa lub grupa pokrewnych dyscyplin nauki wypracowuje swoje własne metody szczegółowe.

Do metod ogólnych należą: indukcja, dedukcja, redukcja, analiza i synteza, stanowią one swego rodzaju sposoby poznawania i weryfikacji faktów (Urban, Ładoński 2001). Pisząc pracę dyplomową student musi podjąć decyzję jakiego rodzaju metoda ogólna będzie przyjęta w jego pracy i powinien tej decyzji podporządkować dalszy schemat badań i analizy.

Metoda dedukcyjna (dedukcja) jest badaniem prowadzonym od ogółu do szczegółu. Oznacza to, że na wstępie mamy do czynienia z pewnym ogólnym, przyjętym przez badacza obrazem badanego zagadnienia. Obraz ten znajduje swoje odzwierciedlenie w przyjętym na początku badań założeniu czyli tzw. hipotezie lub hipotezach badawczych. Następnie w toku badań założenie to jest weryfikowane i badacz sprawdza, czy potwierdza się ono w rzeczywistości. Dochodzi więc do weryfikacji pewnego ogólnego założenia przez szczegółowe badania. Należy podkreślić, że weryfikacja negatywna nie oznacza błędu w badaniach.

Z kolei w metodzie indukcyjnej (indukcja) podchodzimy do badań w inny sposób, najpierw formułujemy przedmiot badań i cele badawcze i przystępujemy do badań szczegółowych np. w terenie. Uzyskane wyniki badań łączymy, wysnuwamy z nich ogólne wnioski. Jest to więc postępowanie od szczegółu do ogółu, gdyż najpierw badamy szczegółowo proces, zjawisko, potem zaś na podstawie tej wiedzy tworzymy końcowe, uogólnione wnioski i teorie. Nie mamy więc w przypadku indukcji pierwotnego, przyjętego z góry założenia czyli hipotezy badawczej, jak było to w przypadku metody dedukcyjnej (Runge, 2007).

Indukcja rozwinęła się przede wszystkim w naukach doświadczalnych (empirycznych) i związana jest z założeniem, iż jedynie realne fakty mogą stanowić podstawę naukowego poznania. Dedukcja jest przeciwieństwem indukcji, jednak nie wyklucza jej. Hipoteza początkowa będąca podstawą dedukcji jest formułowana na podstawie znanych faktów i ogólnych prawidłowości. Skonstruowane w ten sposób wzorce podlegają sprawdzeniu przez ich porównanie z rzeczywistością. Na podstawie takich porównań kilku założonych z góry wzorców z rzeczywistością odrzuca się hipotezy fałszywe i pozostają jedynie hipotezy pozytywnie zweryfikowane w toku badań. Tego typu postępowania badawcze nazywamy redukcją.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Należy podkreślić, że w jednej pracy możemy, a nawet powinniśmy, stosować zarówno podejście dedukcyjne (redukcyjne) jak i indukcyjne. Metody te nie wykluczają się, a nawet naturalnie się uzupełniają (Berezowski, 1980; Urban, Ładoński, 2001). Przykładem podejścia łączącego obie te metody jest badanie wielkości i struktury ruchu turystycznego w Polsce po 1989 r. W takiej analizie można przedstawić trendy w rozwoju ruchu turystycznego w Polsce, np. na podstawie analizy danych statystycznych (indukcja). Następnie wyniki te porównujemy z literaturą, raportami badawczymi dotyczącymi innych krajów postkomunistycznych w Europie. Na tej podstawie można wówczas dojść do szerszych wniosków, iż sytuacja w Polsce odzwierciedla szersze tendencje obserwowane w postkomunistycznych krajach Europy (dedukcja).

Innymi rodzajami metod badawczych stosowanymi we wnioskowaniu w pracach licencjackich jest analiza i synteza. Analiza jest to rozłożenie pewnego obiektu na elementy składowe (części, cechy, relacje); może być zabiegiem fizycznym lub czynnością myślową; analizę często uważa się za przeciwieństwo syntezy. Synteza to formułowanie twierdzeń ogólnych na podstawie uznanych twierdzeń cząstkowych, szczegółowych (http://encyklopedia.pwn.pl/ data dostępu 30/06/2011). W przypadku analizy operujemy przede wszystkim procesami myślowymi, to w umyśle badacza pewien złożony proces jest rozkładany na części, które są następnie oddzielnie charakteryzowane. Jak twierdzi J. Runge (2007) możemy wydzielić trzy rodzaje analizy:

1) Elementarną, w której nie doszukujemy się zależności między komponentami danego zjawiska, procesu.
2) Przyczynową, w której wyjaśniamy zależności przyczynowo – skutkowe między składowymi analizowanego zjawiska.
3) Logiczną, uwzględniającą logiczne stosunki między komponentami.

Analiza najczęściej jest związana z badaniem podejmowanym w drodze dedukcji. Z kolei synteza występuje w powiązaniu z badaniami podejmowanymi na drodze indukcyjnej. W tym przypadku badaniu podlegają pojedyncze zjawiska i fakty, a następnie są one scalane – syntetyzowane w całościowe teorie, schematy. W przypadku syntezy najczęściej badanie ma charakter empiryczny tzn. jest oparte na doświadczalnym poznaniu jakiejś grupy zjawisk i późniejszym porównywaniu tak uzyskanych wyników oraz ich syntezie.

Do metod ogólnych można także, pod pewnymi względami, zaliczyć metody statystyczne oraz metody modelowe. Znajdują one zastosowanie w prawie każdej dziedzinie nauki np. w fizyce, matematyce, a także w naukach humanistycznych. W tych ostatnich stosuje się np. statystyczną analizę tekstu literackiego. Z kolei modele mogą być tworzone zarówno w naukach ścisłych jak i w humanistycznych jak choćby modele socjologiczne czy ekonomiczne. Należy jednak podkreślić, że metody te nie mają charakteru metod zasadniczych tj. stosowanych jako metody naukowego myślenia, wyciągania wniosków. Są to metody techniczne służące obróbce danych i uproszczonemu przedstawianiu skomplikowanych zjawisk (Berezowski, 1980).

Innym rodzajem metod są metody szczegółowe, odnoszą się one do danej dyscypliny nauki lub też są stosowane w pewnej grupie pokrewnych sobie dyscyplin. Przykładem metod szczegółowych wykorzystywanych w geografii turyzmu jest: obserwacja,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

inwentaryzacja, grupa metod badań ankietowych, metoda bonitacji itp. Metody te należy potraktować jako zbiór metod stosowanych w grupie nauk humanistycznych, do których należy włączyć geografię turyzmu jako część geografii społeczno – ekonomicznej (człowieka). W przypadku badań nad turystyką związanych z geografią turyzmu niezwykle ważną grupą metod są metody kartograficzne. Zaliczyć tutaj można np. tworzenie map potencjału turystycznego (walorów turystycznych, infrastruktury turystycznej), przedstawień kartograficznych dotyczących kierunków i zasięgu ruchu turystycznego. Metody szczegółowe stosowane w badaniach nad turystyką zostaną szerzej opisane w dalszej części podręcznika.

Kolejny podział metod badawczych polega na wydzieleniu metod ilościowych i metod jakościowych. Metody ilościowe są połączone z zastosowaniem pomiaru w badaniach. Mierzenie polega na przypisywaniu badanym elementom wartości liczbowych. W tym przypadku badacz musi więc posługując się odpowiednimi narzędziami badawczymi nadawać badanym elementom wartości liczbowe (Kwieciński, Śliwerski, 2004). Można się posługiwać np. metodą pomiaru ruchu turystycznego, metodami bonitacyjnymi, a w szczególności zastosować różnego rodzaju wskaźniki statystyczne dla analizy zebranego (w formie liczbowej) materiału badawczego. Metody ilościowe prowadzą więc do sprowadzenia badanych faktów i zjawisk i ich związków do takich form ilościowych, które można przedstawić poprzez wyraz matematyczny (Berezowski, 1980). W przypadku metod jakościowych określa się fakty na podstawie obserwacji, są one opisywane na podstawie wrażeń badacza lub badanych osób jak np. w analizie percepcji za pośrednictwem wywiadu (Kwieciński, Śliwerski, 2004). Metody jakościowe są zwykle stosowane w naukach przyrodniczych i humanistycznych, w tym w geografii turyzmu. Można tutaj zaliczyć obserwację, kwerendę, inwentaryzację, metodę opisową i monograficzną, historyczną itp.

Innym podziałem metod badawczych jest wyróżnienie metod badań terenowych i metod badań kameralnych. Metody terenowe związane są z koniecznością dotarcia na miejsce występowania danego zjawiska. Przykładem metod badań terenowych są inwentaryzacja terenowa, obserwacja, wywiad i ankieta. Po uzyskaniu materiału badawczego poprzez badania terenowe musi on zostać opracowany kameralnie. Należy na jego postawie stworzyć bazy danych, opracować wyniki z użyciem analizy statystycznej, i je opisać, stworzyć mapy (metody kartograficzne) itp. Tego rodzaju analiza jest nazywana analizą kameralną, stąd metody badawcze wykorzystywane w jej trakcie nazywamy metodami kameralnymi[3]. Do metod kameralnych należy zaliczyć także pozyskiwanie danych z urzędów, różnych instytucji czy analizę literatury czyli tzw. kwerendę biblioteczną (Berezowski, 1980).

S. Berezowski (1980) wyróżnia jeszcze jedną grupę metod badawczych stosowanych w geografii społeczno – ekonomicznej, więc także w geografii turyzmu. Określił ją jako metody techniczne umożliwiające opracowanie graficzne lub statystyczne zebranego materiału. Można zaliczyć tutaj metody kartograficzne związane ze sporządzaniem map roboczych i wynikowych, metody statystyczne takie jak: analiza tendencji centralnej, korelacji itp. Metody statystyczne są często stosowane w geografii, w tym turyzmu i zostały szerzej przedstawione w dalszej części tej pracy. Do metod technicznych można też zaliczyć metody eksperymentalne, które jednak w pracach związanych z turystyką spotyka się niezwykle rzadko.

[3] Kameralny to: ograniczony do niewielkiej przestrzeni, warunków; niewielki, zamknięty (http://www.sjp.pl/).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Większość spośród przedstawionych powyżej metod badawczych znajduje swoje zastosowanie w badaniach nad turystyką. Część z nich ma charakter ogólny, część szczegółowy, mamy wśród nich zarówno kameralne jak i terenowe metody badawcze (tab. 1). W dalszej części podręcznika zaprezentowany zostanie przegląd najważniejszych metod, które studenci mogą z powodzeniem stosować w swoich pracach licencjackich.

Tab. 1. Podział metod stosowanych w pracach licencjackich z turystyki

Kryterium podziału	Rodzaj metod	Metody
Uniwersalność zastosowania	Ogólne (uniwersalne)	Dedukcja, redukcja, indukcja, analiza, synteza, metoda modelowa, metody statystyczne.
	Szczegółowe	Obserwacja, inwentaryzacja, kwerenda, metoda historyczna, metoda opisowa i monograficzna, krajobrazowa, pomiar ruchu turystycznego, ankieta, wywiad, bonitacja, metoda Delphi, metoda regionalna, instytucjonalna, analiza SWOT, analiza portfelowa – tzw. macierz BCG[4], metody kartograficzne.
Sposób prezentacji zjawisk	Ilościowe (prezentacja liczbowa)	Pomiar ruchu turystycznego, bonitacja, metoda instytucjonalna, metody statystyczne, metody kartograficzne (np. kartodiagram).
	Jakościowe	Obserwacja, inwentaryzacja, kwerenda, metoda historyczna, metoda opisowa i monograficzna, krajobrazowa, ankieta, wywiad, metoda Delphi, analiza SWOT, analiza portfelowa – tzw. macierz BCG[5], metody kartograficzne (np. metoda zasięgów).
Miejsce wykonywania badań	Terenowe	Pomiar ruchu turystycznego, Obserwacja, inwentaryzacja terenowa, ankieta, wywiad, bonitacja dokonywana w terenie.
	Kameralne	Metoda opisowa i monograficzna, bonitacja kameralna, metoda krajobrazowa, metoda Delphi, kwerenda, inwentaryzacja, analiza SWOT, analiza portfelowa – tzw. macierz BCG, metoda historyczna, modelowa, metody statystyczne[6], analiza kartograficzna.

Źródło: Opracowanie własne

[4] Część z tych metod szczegółowych jest typowa nie tylko dla geografii turyzmu, ale w ogóle dla grupy nauk humanistycznych, do których zaliczymy m.in. geografię społeczno – ekonomiczną, ekonomię czy socjologię.

[5] W przypadku niektórych metod uzyskane wyniki można uogólnić także w sposób liczbowy np. w ankiecie czy w analizie SWOT (bilansowanie punktów nadanych dla mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń). Jednak podstawową cechą tych metod jest podejście polegające na korzystaniu z subiektywnych opinii ludzkich (ankieta) oraz opis pewnych cech instytucji i jej otoczenia (SWOT), dlatego autorzy zdecydowali o zakwalifikowaniu ich do grupy metod jakościowych.

[6] Część metod może być wykonywana w terenie i kameralnie np. bonitacja, inwentaryzacja, dlatego niektóre metody zakwalifikowano do obydwu grup.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

6. Przegląd podstawowych metod badań

Analiza literatury

Metodą badawczą wykorzystywaną w przypadku każdej pracy naukowej jest analiza literatury przedmiotu. Poszukiwania literaturowe pozwalają zgłębić teorię badanego tematu, poznać dokonania innych autorów, przygotować poprawnie badania, chronią wreszcie przed tzw. wyważaniem dawno otwartych drzwi. Z literatury pochodzą podstawowe informacje o metodach badawczych stosowanych w pracy, stamtąd student czerpie podstawowe definicje, dane liczbowe i faktograficzne. Dlatego w każdej pracy dyplomowej, we wstępie, należy przedstawić krótki przegląd literatury przedmiotu, ze szczególnym zwróceniem uwagi na literaturę wykorzystaną i cytowaną w pracy. Analiza literatury powinna mieć charakter wartościujący. Autor winien podzielić i omówić studiowane pozycje zgodnie z ich znaczeniem dla poruszanego tematu pracy. Elementem poszukiwania literatury z danej tematyki jest tzw. kwerenda biblioteczna[7].

Obserwacja

Obserwacja jako metoda naukowa jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych sposobów poznawania rzeczywistości. Możemy wyróżnić obserwację pośrednią i obserwację bezpośrednią. Pierwsza metoda nie wymaga od badacza uczestnictwa w analizowanym procesie, opiera się on na materiałach pochodzących z obserwacji innych osób czy instytucji. W tym celu można korzystać z raportów, opisów, danych statystycznych bazujących na cudzych obserwacjach (Lelusz, Kowalewski, Lasmanowicz, 2000). W pracach z zakresu turystyki najbardziej cenna jest obserwacja bezpośrednia. Wymaga ona osobistego udziału badacza w analizowanym zjawisku lub procesie. W tym celu niezbędne jest udanie się w teren, aby dokonać obserwacji. Należy podkreślić, że w pracy z zakresu turystyki student musi zawsze udać się na miejsce występowania danego zjawiska i dokonać obserwacji. Obserwacja naukowa to ścisłe i ukierunkowane rejestrowanie spostrzeżeń dotyczących określonego obiektu, zjawiska lub procesu, odbywające się w warunkach naturalnych, bez jakiejkolwiek ingerencji obserwatora (Leszek, 1977). Obserwacja wymaga odpowiedniego przygotowania obserwatora oraz opracowania właściwych narzędzi.

[7] Metoda analizy literatury nie została w tym punkcie scharakteryzowana szczegółowo, gdyż dokonano tego w innej części pracy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Aby przebiegała prawidłowo i przyniosła merytorycznie przydatne wyniki należy określić (Urban, Ładoński, 2001):

- cel tj. ustalić co i dlaczego się obserwuje,
- rodzaj, lokalizację i charakter obserwowanych zjawisk lub obiektów, należy je rozpoznać przed samym udaniem się w teren (korzystając z literatury, Internetu itp.),
- sposób prowadzenia obserwacji i zasady rejestracji jej wyników,
- miejsce, czas trwania obserwacji i kolejność wykonywania obserwacji,
- niezbędną liczbę obserwacji,
- charakter i prawdopodobieństwo wystąpienia czynników zakłócających obserwację,
- sposoby kontroli i interpretacji wyników uzyskanych w toku obserwacji.

Obserwacja prowadzona indywidualnie przez badacza jest bez wątpienia metodą subiektywną i selektywną. Człowiek podejmuje bowiem obserwację obciążony indywidualną percepcją, czyli filtrem odbioru rzeczywistości wynikającym z wieku, wychowania, wykształcenia, zawodu itp. Poza tym obserwacja jest selektywna z uwagi na to, że ludzkie postrzeganie jest ograniczone i nie można zarejestrować wszystkich elementów otaczającej nas rzeczywistości. Dlatego należy dobrać właściwą metodę obserwacji, np. utrwalać jej wyniki na nośnikach danych – zdjęcia, filmy, nagrania, oraz posługiwać się przy obserwacji pewnymi schematami, które spowodują większą uniwersalność i obiektywizm jej wyników. Bez wątpienia, pomimo pewnych wad, obserwacja stanowi prostą, ale jedną z najbardziej podstawowych metod badawczych także w geografii turyzmu.

Przykład

Obserwacja dokonywana w trakcie Festiwalu Podróżniczego.

Badacz planujący obserwację musi wiedzieć gdzie i kiedy festiwal się odbywa, jaki jest jego program. Należy badanie zaplanować tak, aby odwiedzić wszystkie wydarzenia w ramach festiwalu. Gdy nie jest to możliwe, bo np. kilka z nich odbywa się w tym samym czasie, wówczas należy odwiedzić wiodące wydarzenia o różnych charakterze. Jeśli podczas festiwalu mamy do czynienia z pokazami filmowymi, koncertami, spotkaniami z twórcami, wystawami grafiki, spotkaniami towarzyskimi w klubach, wówczas badacz powinien wybrać wydarzenia z każdego z rodzajów i w nich uczestniczyć.

Planowanie obejmuje także założenia obserwacji czyli, należy zastanowić się, jakie cele obserwacja ma spełnić. Trzeba zdecydować co dla badacza jest najistotniejsze: sposób organizacji, wypełnienie sal widowiskowych – liczba uczestników, zachowanie organizatorów, prezenterów, wielkość obiektów itp. Na tych wybranych elementach autor badań musi się skupić. W zależności od wybranej płaszczyzny obserwacji badacz powinien odpowiednio wyposażyć się sprzętowo w np. dyktafon, notatnik, kamerę, aparat fotograficzny. Koniecznie należy przed rozpoczęciem obserwacji właściwej przetestować sprzęt i pamiętać o zabraniu dodatkowych baterii lub akumulatorów (sprawdzić czy sprawne i naładowane!), ładowarki oraz dodatkowych nośników pamięci (sprawdzić czy sprawne i wolne!). Po dokonaniu obserwacji należy jak najszybciej zapisać wrażenia z obserwacji, skatalogować zdjęcia, filmy, notatki. Pamięć jest ulotna i już następnego dnia wiele niezapisanych szczegółów ulegnie zatarciu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Notatki należy następnie zweryfikować np. z danymi organizatora, materiałami prasowymi, materiałami promocyjnymi dotyczącymi festiwalu. W trakcie wykonywania obserwacji można przeprowadzać także inne rodzaje badań np. wywiady, ankietę, pomiar ruchu turystycznego.

Metoda opisowa

Metoda opisowa polega na stosowaniu opisu naukowego rozumianego jako jeden z etapów badania naukowego, w którym zgodnie z wynikami obserwacji charakteryzuje się przedmioty, zjawiska i właściwości przez zaliczenie ich do odpowiednich klas czy typów albo przez ich wyodrębnienie (http://encyklopedia.pwn.pl/ data dostępu 30/06/2011). Metoda opisowa polega więc na charakteryzowaniu, opisywaniu, przedstawianiu jakiegoś elementu, zjawiska. Należy podkreślić, że jest to jedna z najbardziej podstawowych metod prezentowania badanych zjawisk, jest ona też najbardziej naturalna i bardzo często stosowana w wielu dziedzinach nauki. Opis musi przebiegać według pewnych podstawowych prawideł.

Przede wszystkim musi posiadać trzy główne elementy tj. wprowadzenie, rozwinięcie i zakończenie. Każdy opis rozpoczyna się od krótkiego przedstawienia prezentowanego dalej zagadnienia, następnie przechodzimy do najszerszej części opisu tj. do rozwinięcia. W nim prezentujemy wyniki badań, jest to najbardziej istotną z merytorycznego punktu widzenia część opisu. Po przedstawieniu głównych faktów, zjawisk, należy na końcu przedstawić podsumowanie. W nim uwypuklamy główne wyniki badań, najważniejsze wnioski, które wynikają z przedstawionych w rozwinięciu szczegółowych badań. Niekiedy złożoność badanego zagadnienia wymaga, aby poszczególne problemy czy uzyskane wyniki zamknąć krótkim omówieniem (dyskusja wyników), w zakończeniu dokonujemy wtedy omówienia i podsumowania zbiorczego oraz wyciągamy wnioski. Ważne jest, aby w zakończeniu nie pojawiały się nowe fakty, czy wyniki badań, które nie zostały zaprezentowane w rozwinięciu. Opis musi też kierować się kilkoma innymi zasadami tj. zjawiska należy przedstawiać w układzie przyczynowo-skutkowym, chronologicznym i logicznym.

Przykład

Dokonujemy szczegółowego opisu przebiegu wydarzenia sportowego lub walorów turystycznych woj. łódzkiego ewentualnie rodzaje i rozmieszczenie zagospodarowania turystycznego na terytorium powiatu tomaszowskiego.

Metoda monograficzna

Polega na dogłębnej analizie konkretnego przykładu jakiegoś obiektu lub zjawiska. Opiera się na danych liczbowych i na opisie, może skupiać się na pojedynczym obiekcie czy zjawisku lub na jego fragmencie. Wynikiem zastosowania metody monograficznej jest wnikliwa i usystematyzowana analiza badanego podmiotu w postaci monografii (Lelusz, Kowalewski, Lasmanowicz, 2000).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Przykład

Monografia kościoła jako miejsca kultu, waloru turystycznego i jednocześnie instytucji organizującej ruch turystyczny (pielgrzymki dla parafian). W przypadku takiego tematu opisujemy lokalizację kościoła i zasięg parafii, przedstawiamy usytuowanie parafii w strukturach administracji kościelnej. Następnie przedstawiamy sam obiekt tj. historię, bryłę architektoniczną i architekturę wnętrz kościoła. Kolejne opisywane zagadnienie to działalność duszpasterska tj. częstotliwość i rodzaje nabożeństw, organizacje przykościelne, działalność pielgrzymkowa.

Przykładem użycia metody monograficznej jest także charakterystyka przedsiębiorstwa hotelarskiego (opisana w rozdziale 2. o zasadach wyboru tematów pracy). Metoda monograficzna może również zostać wykorzystana w odniesieniu do elementu szerszego kontekstu pracy np. analiza działalności recepcji lub działu rekreacji w hotelu.

Metoda historyczna

Metoda historyczna jest stosowana często w pracach z zakresu turystyki, w geografii turyzmu[8] pełni funkcję metody pomocniczej. Ściśle z nią powiązana jest metoda genetyczna, wyjaśniająca w jaki sposób dane zjawisko powstało (geneza). Dalsza szczegółowa, chronologiczna analiza rozwoju danego zjawiska to już przedmiot badań metody historycznej. W praktyce trudno odróżnić te dwie metody, które często występują wspólnie w badaniach geograficznych. Metoda historyczna w przypadku badań nad turystyką obejmuje np. przedstawienie historii danego miasta przy okazji opisywania jego walorów turystycznych lub opisanie historycznego rozwoju np. bazy turystycznej analizowanego regionu (Berezowski, 1980).

Dlaczego charakterystyka historyczna np. w przypadku analizy walorów turystycznych miasta jest konieczna? Jest to uzasadnione z uwagi na rolę, jaką historia odgrywa w rozwoju tychże walorów. Wiele z nich jak np. obiekty architektoniczne kształtowane były w szerokiej perspektywie czasowej i nie można bez znajomości historii danego terenu do końca zrozumieć jego walorów turystycznych.

Metoda historyczna może także polegać na wyróżnianiu, po przeprowadzonej dynamicznej analizie, okresów rozwoju np. turystyki. Wydziela się przedziały czasowe, różniące się pod względem funkcjonalnym, gospodarczym, społecznym jako formę podsumowania pracy. Możemy też zastosować analizę historyczną w formie kartograficznej. W tym przypadku przedstawiamy na wynikowych mapach sytuację w różnych etapach (okresach) rozwoju zjawisk turystycznych. Możemy takie zagadnienie zaprezentować też na jednej syntetycznej mapie, gdzie przy pomocy właściwie dobranego systemu sygnatur obrazujemy sytuację w różnych czasokresach (Cudny, 2006a).

Przykład

Analizując walory turystyczne Łodzi musimy uwzględnić obecność w dzisiejszej tkance miejskiej zabytków związanych z różnymi kulturami i religiami. Wynika to z wielonarodowego

[8] Badania geograficzne muszą odnosić się przede wszystkim do przestrzeni – analiza chronologiczna zjawisk w przestrzeni jest także często wykorzystywana.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

dziedzictwa historycznego miasta bazującego na czterech nacjach: Polakach, Niemcach, Żydach i Rosjanach. Bez znajomości historii nie można wyjaśnić dlaczego w Łodzi znajdują się dziś np. cerkwie czy synagogi, jak również dlaczego jednym z markowych produktów turystycznych Łodzi był Festiwal Dialogu Czterech Kultur.

Kwerenda

Kwerenda to zbieranie w archiwach, bibliotekach, urzędach itp. informacji potrzebnych do wyjaśnienia jakiejś kwestii (http://encyklopedia.pwn.pl, data dostępu 30/06/2011). Typowym przykładem jest kwerenda biblioteczna, niezbędna na każdym etapie pisania pracy licencjackiej. Na etapie wyboru tematu i przygotowania planu pracy student musi się zapoznać z publikacjami z zakresu wybranego zagadnienia. Jest to niezbędne w celu zapoznania się z problematyką badawczą, co pozwoli odpowiednio skonstruować plan pracy, wybrać właściwe metody badawcze dla danego tematu itp. Na etapie realizacji badań i pisania pracy także należy korzystać z literatury, gdyż można w niej znaleźć informacje praktyczne i teoretyczne niezbędne do rozwiązania danego problemu badawczego. Musimy też pamiętać, że w bibliotekach poza literaturą naukową zbierane są także dokumenty, przewodniki turystyczne, opracowania branżowe (np. strategie rozwoju turystyki, raporty z badań itp.). Tego typu źródła uzyskane w toku kwerendy bibliotecznej mogą stanowić materiał źródłowy pomocny w pisaniu pracy.

Kwerenda może polegać na przeszukiwaniu zbiorów instytucji, zbieraniu informacji podlegających analizie w pracy. Może to być np. biuro podróży, muzeum, dyrekcja parku narodowego, kwerenda może być też dokonana w biurach urzędu miasta, gminy czy innych instytucjach samorządowych.

Przykład

Na potrzeby pracy „Monografia biura podróży Arial" niezbędne jest wykonanie kwerendy obejmującej archiwa tego biura. Każde biuro zbiera dokumenty dotyczące swoich klientów, kierunków podróży, długości ich trwania itp. Część biur opracowuje także systematycznie raporty dotyczące swojej działalności. Przy pisaniu tego rodzaju pracy musimy więc uzyskać pozwolenie kierownictwa biura na wgląd w takie dokumenty. Na ich podstawie możemy określić ile i jakich imprez bądź innych produktów turystycznych (np. biletów lotniczych, ubezpieczeń) sprzedano w biurze, jacy klienci korzystali z usług danego biura, jak wygląda sezonowość sprzedaży. Możemy wreszcie dokonać porównań tych elementów w czasie, np. porównać wielkość i strukturę sprzedaży w kilku ostatnich latach. Oczywiste jest, że w przypadku dostępu do danych osobowych (imię, nazwisko, adres), student musi postępować ze szczególną starannością. Dane takie nie mogą być kopiowane, udostępniane na zewnątrz, zamieszczane w pracy bez odpowiedniej zgody. Należy podkreślić, że analiza takiego archiwum musi być analizą ilościową, posługujemy się więc liczbą osób, wielkością sprzedaży i innymi wskaźnikami statystycznymi, nie operujemy w pracy nazwiskami, adresami i przykładami konkretnych osób. Ważne jest także, aby w kontakcie z kierownictwem biura od razu podkreślić, że dane osobowe nie zostaną wykorzystane w pracy. Poza tym przy pierwszych rozmowach trzeba też być odpowiednio

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

przygotowanym merytorycznie, powinno się więc przedstawić plan pracy, wykaz niezbędnych materiałów, które student chce wykorzystać itp.

Należy pamiętać, że bardzo delikatnym tematem są wszelkie informacje dotyczące danych finansowych – wielkości sprzedaży, wielkości marży, średniej ceny czy wskaźników finansowych w przypadku hoteli. Do tematów tych należy podchodzić z dużą ostrożnością i tak skonstruować założenia pracy już na wstępie, aby dane finansowe nie były konieczne.

Należy również pamiętać, że udzielona zgodna na udostępnienie określonych danych z firmy lub instytucji obowiązuje na pewno tylko „tu i teraz" – bezpośrednio w momencie udzielenia. Dlatego należy pobrać obiecane dane bez ociągania. W przyszłości – następnego dnia, za tydzień, miesiąc, rok zgoda może zostać cofnięta z różnych, często błahych powodów. Przypadki prowadzonych przez autorów prac dyplomowych wskazują, że mimo wstępnej zgody studenci danych nie otrzymywali ponieważ np.: osoba, która wyraziła zgodę zapomniała, że ją wyraziła, zmieniła nagle pracę lub poszła na urlop, przełożony zabronił, wprowadzona została nowa polityka w firmie zabraniająca udostępniania jakichkolwiek danych, ktoś niewłaściwie wykorzystał udostępnione dane i cofnięto wszystkie wydane pozwolenia.

Inwentaryzacja

Zgodnie z definicją encyklopedyczną inwentaryzacja to spis inwentarza z natury (http://encyklopedia.pwn.pl/ data dostępu 30/06/2011). Z kolei definicja słownikowa podaje, że inwentaryzacja to:

1) Spis z natury inwentarza, wyposażenia itp.
2) Opisanie i opracowanie naukowo zbioru jakiś dóbr, np.: zabytków, dzieł sztuki itd. (http://www.sjp.pl/ data dostępu 30/06/2011).

Jak widać z powyższych definicji inwentaryzacja, w przypadku badań z zakresu turystyki, jest to działanie polegające na identyfikacji pewnych elementów występujących w terenie. Elementy te są związane z turystyką, mogą to być walory turystyczne, infrastruktura turystyczna itp. Metoda ta polega na udaniu się w analizowany obszar i zidentyfikowaniu tych elementów na podstawie własnych poszukiwań i obserwacji terenowej. Narzędziem badawczym wykorzystywanym w inwentaryzacji jest karta inwentaryzacyjna. W karcie takiej mamy zawarte pewne podstawowe elementy, które musimy określić w zidentyfikowanych w terenie obiektach. Inwentaryzacja może dotyczyć pojedynczego elementu, obiektu, może też dotyczyć grupy obiektów.

Przykład

Na potrzeby pracy „Funkcja hotelu X zlokalizowanego w Rawie Mazowieckiej", student musi udać się, po uprzednim umówieniu się z kierownictwem obiektu, do Rawy Mazowieckiej aby przeprowadzić badania terenowe w obiekcie noclegowym, stosując m.in. inwentaryzację. W tym celu przed wyjazdem konstruuje kartę inwentaryzacyjną lub korzysta z ustalonego dla tego typu badań wzorca (Załącznik nr 1). W karcie inwentaryzacyjnej powinny być zawarte elementy takie jak adres obiektu, struktura własności, dostępność komunikacyjna, charakterystyka architektoniczna, struktura organizacyjna i zatrudnienie, rodzaj

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

usług hotelarskich i inne informacje o obiekcie. Taką inwentaryzację student wykonuje w oparciu o własną obserwację, ale także przy wykorzystaniu wywiadów z pracownikami oraz korzystając z kwerendy w obiekcie.

Innym przykładem jest praca o temacie „Rozwój agroturystyki w gminie Inowłódz". W tym przypadku także niezbędne jest skorzystanie z metody inwentaryzacji, polegać ona musi na wypełnieniu kart inwentaryzacyjnych we wszystkich gospodarstwach agroturystycznych w danej gminie. Student w tym przypadku może posiłkować się danymi teleadresowymi z urzędu gminy, Internetu, stowarzyszeń skupiających tego typu gospodarstwa. Nie ma jednak gwarancji, że te bazy danych obejmują wszystkie gospodarstwa agroturystyczne w gminie, dlatego, że część z nich może działać nieoficjalnie, część nie została jeszcze zgłoszona do właściwych instytucji itp. Dlatego w trakcie badań terenowych badacz musi też weryfikować dane dotyczące liczby gospodarstw. Takie badanie jest trudniejsze niż odnoszące się do pojedynczego, znanego obiektu i wymaga więcej wysiłku jeżeli chodzi o część terenową. Należy się do niego odpowiednio przygotować, trzeba posiadać dobry podkład kartograficzny, odpowiednio rozplanować wyjazdy w teren. Obszar badań trzeba podzielić na części, które będą systematycznie inwentaryzowane. W trakcie badań należy wykonywać krótkie wywiady z mieszkańcami w celu weryfikacji baz danych.

Metoda krajobrazowa

Zanim przejdziemy do omówienia metody krajobrazowej należy zdefiniować pojęcie krajobrazu. Krajobraz w języku potocznym oznacza widok (krajobraz wiejski i przemysłowy, krajobraz zimowy i letni, krajobraz brzydki i ładny); termin wieloznaczny i stosowany w różnych dyscyplinach nauk.; najczęściej posługują się nim geografowie i biolodzy, jest używany również w architekturze i geochemii. Wyróżnia się krajobraz naturalny (przyrodniczy) obecnie niemal wszędzie naruszony przez człowieka lub krajobraz kulturowy (antropogeniczny) rozpatrywany jako twór gospodarki ludzkiej (http://encyklopedia.pwn.pl/ data dostępu 30/06/2011).

Jak wynika z powyższej definicji krajobraz jest widokiem jakiegoś określonego obszaru, widziany z danego punktu. Krajobraz ma więc ograniczony widocznością zasięg, zależy od wielu czynników takich jak pora roku, pogoda, strefa klimatyczno-roślinna, działalność ludzka itp. Krajobraz to inaczej obraz kraju, nacisk kładziony jest w tym pojęciu na wygląd czyli aspekt wizualny. Krajobraz współczesny jest wynikiem współistnienia przyrody i człowieka, odzwierciedla obecne i historyczne relacje między tymi elementami. Wygląd, inaczej fizjonomia terenu spostrzegana zmysłem wzroku jest w tym przypadku głównym przedmiotem badań (Plit, 2005).

Opisywana metoda krajobrazowa polega na analizie krajobrazu, która musi być oczywiście związana z zagadnieniami turystycznymi. Możemy analizować w tym przypadku ukształtowanie krajobrazu i czynniki, które do niego doprowadziły. Możemy wyznaczać etapy (historyczne) tworzenia się krajobrazu i dalsze drogi jego rozwoju. Możemy wreszcie dokonywać ewaluacji atrakcyjności krajobrazu, np. na podstawie własnej oceny (bonitacja) lub oceny respondentów (ankieta). Metoda krajobrazowa jest często uznawana za jedną z najbardziej typowych dla geografii (więc także geografii turyzmu) metod

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

badawczych. Związki krajobrazu z turystyką można ująć w kilka podstawowych punktów (Andrejczuk, 2010):

- krajobraz jako walor turystyczny: stanowi pewien konglomerat (głównie przyrodniczy), który swym wyglądem jest całościowym walorem turystycznym; np. krajobraz górski, nadmorski, pojezierny,
- krajobraz jako źródło walorów turystycznych: tutaj występują w krajobrazie punktowe walory turystyczne głównie antropogeniczne np. zamek, pałac, skansen, krajobraz jest więc źródłem walorów, środowiskiem ich występowania,
- krajobraz jako środowisko rozwoju turystyki: turystyka rozwija się w pewnym krajobrazie, w którym istnieją walory turystyczne i określona infrastruktura,
- krajobraz jako obiekt oddziaływania turystyki: turystyka jako zjawisko społeczne i gospodarcze kształtuje krajobraz na skutek oddziaływania turystów (np. zniszczenia na szlakach turystycznych), czy inwestorów (np. nowe hotele).

Przykład

W przypadku pracy pod tytułem „Wpływ krajobrazu kulturowego Łodzi na rozwój turystyki" należy podjąć badania m.in. z wykorzystaniem metody krajobrazowej. W pierwszej kolejności trzeba określić jakiego rodzaju krajobraz występuje na badanym terenie (jest to oczywiście krajobraz kulturowy), a następnie należy przedstawić jego genezę, określić jak powstał, jakie były etapy kształtowania się tego krajobrazu (XIX w., okres początku XX w., okres międzywojenny, etap miasta socjalistycznego, etap miasta postsocjalistycznego po 1989r). Dalsze analizy muszą obejmować ocenę jakości tego krajobrazu i jego wpływ pozytywny lub negatywny na rozwój turystyki w Łodzi.

Bonitacja punktowa

Bonitacja to klasyfikacja stosowana w różnych gałęziach gospodarczych (http://www.sjp.pl/ data dostępu 30/06/2011). W podręcznikach dotyczących turystyki bonitacja punktowa jest definiowana jako metoda pozwalająca na uzyskanie obiektywnego, kompleksowego obrazu potencjału turystycznego[9] danego obszaru (lub tylko wybranych jego elementów). Polega na przyporządkowaniu – według wcześniej przyjętych kryteriów – sumy punktów bonitacyjnych poszczególnym jednostkom badawczym o charakterze punktowym (np. miasto, obiekt) lub powierzchniowym (np. gmina). Punkty można przy tym przyznawać za występowanie w danej jednostce analizowanych elementów potencjału turystycznego (punkty dodatnie), jak i za ich brak lub niską jakość (punkty ujemne) (Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk, 2010). W taki sposób analizując elementy potencjału turystycznego (walory lub zagospodarowanie turystyczne) nadajemy w zależności od ich występowania, rodzaju i jakości właściwą liczbę punktów np. w gminach danego województwa. W ten sposób uzyskujemy końcową, sumaryczną ocenę potencjału turystycznego, którą możemy przedstawić np. w formie tabeli lub mapy.

[9] Potencjał turystyczny to wszystkie te elementy środowiska geograficznego oraz zachowania człowieka, które mogą być wykorzystane do uprawiania turystyki bądź zajmowania się turystyką (Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk, 2010).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Bonitację rozumianą jako punktowa ocena elementów otaczającego nas środowiska, w tym tych istotnych dla rozwoju turystyki, możemy prowadzić także w nieco inny sposób. Można ocenę punktową nadawać poszczególnym elementom otaczającego nas krajobrazu, może to dotyczyć np. walorów turystycznych takich jak obiekty architektoniczne (kamienice zabytkowe), obiektów zagospodarowania turystycznego (hotele, restauracje). Ocena punktowa może dotyczyć wielu elementów w tych obiektach, może odnosić się do ich architektury, stanu technicznego, kategoryzacji, stanu otoczenia, ilości i jakości zieleni miejskiej. Taka bonitacja punktowa może też dotyczyć kompleksowej oceny wyglądu (fizjonomii) oraz jakości np. środowiska mieszkaniowego, w którym przebywa przecież w trakcie pobytu np. w danym mieście także turysta (Cudny, 2006b, 2008a). Przed przystąpieniem do oceny należy wykonać odpowiednią klasyfikację, można też skorzystać z istniejącego wzorca (Załącznik nr 2), a następnie wykonać badanie terenowe. Jego wyniki mogą być prezentowane w formie tabeli, mapy lub wykresu.

Pomiar ruchu turystycznego

Ruch turystyczny można zdefiniować za Międzynarodową Akademią Turystyki w Monte Carlo jako podróże podejmowane dla przyjemności, wypoczynku lub leczenia – pieszo lub jakimkolwiek środkiem komunikacji (Gaworecki, 2003). Jest to więc, inaczej mówiąc, ogół podróży turystycznych podejmowanych w określonym czasie na określonym terenie. Ruch turystyczny jest zjawiskiem wieloaspektowym i dlatego stanowi ciekawy element do badań, także w pracach licencjackich. Tematyka ruchu turystycznego jest podejmowana jako część szerszych opracowań, np. ruch turystyczny badany w ramach pracy o parku narodowym, muzeum czy hotelu. W takich pracach opisujemy pewien walor lub element infrastruktury turystycznej. W ramach szerokiej analizy obiektu lub obszaru opisujemy także (jako jeden z elementów) ruch turystyczny. Ten element może być także głównym celem naszych badań, wówczas to ruch turystyczny stanowi przedmiot badań i jemu poświęcamy największą uwagę. Ruch turystyczny może być analizowany w kilku aspektach (Matczak, 1992):

- społecznym – z uwagi na rządzące nim prawidła mające źródło we współczesnych społeczeństwach,
- socjologiczno – kulturowym jako nośnik zmian w kulturze i społeczeństwie,
- ekonomicznym – jako źródło dochodów dla społeczeństw i państw,
- statystycznym – gdy analizujemy liczbę i strukturę turystów,
- geograficznym – gdy badamy kierunki przemieszczeń turystycznych.

Badania nad ruchem turystycznym można podzielić na dwa rodzaje w zależności od tego, gdzie badanie takie jest wykonywane (Matczak, 1992). Pierwszy rodzaj to badania w obszarach źródłowych czyli w regionach, miastach wysyłających turystów. Drugi rodzaj badań ruchu turystycznego odbywa się w obszarach recepcyjnych, czyli przyjmujących ruch turystyczny. Badania w obszarach źródłowych mogą opierać się na trzech rodzajach metod:

1) Wywiad dokonywany np. z potencjalnymi turystami lub z właścicielami firm obsługujących ruch turystyczny (biur podróży). W tym przypadku chodzi o zbadanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

kierunków i struktury wyjazdów turystycznych osób z danej miejscowości. Możemy zajmować się zarówno wyjazdami już zrealizowanymi jak i tymi planowanymi (badanie przy wykorzystaniu wywiadu).

2) Kwerenda polegać może w tym przypadku na poszukiwaniu danych w firmach zajmujących się obsługą turystyczną, głównie w biurach turystycznych i firmach transportowych. Ten typ badania uzupełniany jest wywiadem z pracownikami takich firm. Kwerendę taką można też przeprowadzać w firmach ubezpieczeniowych oferujących ubezpieczenia turystyczne lub działach socjalnych w zakładach pracy, które współfinansują wyjazdy swoich pracowników.
3) Pomiar – w tym przypadku chodzi o badania ludności opuszczającej np. w dni wolne od pracy (głównie w weekendy) dany obszar np. niewielkie miasto. Zlicza się tutaj liczbę wyjść i wyjazdów z miasta na odpowiednio przygotowanych posterunkach badawczych położonych na drogach wylotowych i na dworcach kolejowych, autobusowych itp. Poza tym metodę tą można jeszcze uzupełnić o wywiad, badacze mogą ankietować np. co 10 pojazd i przechodnia, aby zadać pytania dotyczące kierunku, długości i przyczyn podróży. Należy podkreślić, że takie badanie jest niezwykle pracochłonne, trudne do wykonania, wymaga zaangażowania większej liczby osób. Poza tym nie daje precyzyjnych wyników, nie wiemy bowiem ile ze zliczonych osób wyjeżdża w celach turystycznych. Nie znamy też długości ich pobytu poza granicami danego miasta.

Druga grupa badań to dokonywane w obszarach recepcyjnych**,** mogą się one opierać na pięciu rodzajach terenowych metod badawczych.

1) Analiza danych z bieżącej sprawozdawczości z obiektów turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych. Są to dane statystyczne przekazywane do odpowiednich urzędów obrazujące liczbę osób, które skorzystały z usług tych obiektów w danym sezonie czy roku. Są one publikowane często później w różnego rodzaju wydawnictwach statystycznych.
2) Pomiar ruchu turystycznego w miejscowościach recepcyjnych, który dokonywany jest podobnie jak w przypadku pomiaru w miejscowościach wysyłających turystów. W tym przypadku zliczamy liczbę przyjeżdżających do danej miejscowości osób. Specyficznym rodzajem pomiaru, nieco prostszym w przeprowadzeniu oraz dającym bardziej ścisłe wyniki, jest pomiar ruchu turystycznego na szlaku turystycznym. Zostanie on szczegółowo opisany w podanym poniżej przykładzie.
3) Kolejna metoda to kwerenda bezpośrednio u usługodawców turystycznych – czyli w obiektach świadczących usługi turystyczne oraz w instytucjach kontrolujących i zarządzających tymi obiektami. Metoda ta może być połączona z badaniem w formie wywiadu lub ankiety.
4) Badania ankietowe (wywiad, ankieta) prowadzone w miejscowościach recepcyjnych. Badania takie mogą być przeprowadzane wśród usługodawców turystycznych oraz wśród turystów przebywających na danym terenie. Badaniu poddawane są zagadnienia liczby i pochodzenia turystów, długości pobytu, sposobu dojazdu na miejsce, jakości bazy turystycznej, struktury społeczno-demograficznej turystów, dochodów z turystyki itp.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

5) Ostatnia grupa metod obejmuje szacunkowe badania określające wielkość ruchu turystycznego w miejscach recepcji turystycznej. Można tutaj zaliczyć:
- statystyki opłat klimatycznych pobierane np. z urzędu gminy,
- statystyki ilości sprzedawanych kart wstępu na plaże, do muzeów, na teren parków narodowych,
- badania obiegu pieniądza w regionie, miejscowości,
- badania wydatków ludności dokonywanych w sklepach – gdy rosną to może oznaczać, że zwiększa się liczba turystów przebywających na danym obszarze (Matczak, 1992).

Przykład

Realizacja pracy pod tytułem „Zmiany natężenia ruchu turystycznego na szlaku turystycznym wiodącym na Śnieżkę w okresie długiego majowego weekendu 1–3 maja" oznacza, iż student musi wyjechać w Sudety i w trakcie weekendu majowego tj. 1, 2 i 3 maja powinien zliczyć ile osób porusza się szlakiem turystycznym na Śnieżkę. W tym celu musi odpowiednio przygotować się pod względem ubioru, miejsca do siedzenia, prowiantu itp. Wydaje się, iż są to zagadnienia prozaiczne, jednak w praktyce badań terenowych ważne, badania takie są bowiem bardzo męczące. Wymagają stałej uwagi, aby nie popełnić błędu, jednocześnie okres ich wykonywania (maj) i obszar – tereny górskie– charakteryzują się zmienną pogodą, więc trzeba się przygotować na różne ewentualności (zimno, deszcze, wiatr, nawet śnieg, intensywne słońce). Poza tym niezbędne jest przygotowanie prowiantu, napojów i miejsca do siedzenia, gdyż trudno wyobrazić sobie, aby badacz stał kilkanaście godzin dziennie przez trzy dni i do tego nie miał prowiantu czy wody. W praktyce wykonanie takiego badania przez jedną osobę jest bardzo trudne. Czasami badacz musi opuścić swoje stanowisko i wówczas nie kontroluje przez pewien czas ruchu turystycznego. Dlatego warto zapewnić sobie pomoc kolegi lub kogoś z rodziny, kto mógłby przez pewien czas (odpowiednio poinstruowany) prowadzić badania w zastępstwie autora pracy.

Metody ankietowe

Pojęcie ankieta pochodzi z jęz. francuskiego i oznacza ono zebranie świadectwa w celu wyjaśnienia problemów wymagających rozstrzygnięcia. W takim rozumieniu metoda ta dotyczy właściwie wszelkiego rodzaju badań. W języku polskim pojęcie ankiety jest bardzo wieloznaczne. Jeżeli chodzi o badania socjologiczne, z których metoda ta się wywodzi, mamy w nich kilka podejść do tej metody badawczej (Lutyński, Lutyńska, 2000).

1) Podejście, w którym ankietą nazywamy wszystkie techniki oparte na komunikowaniu się, odznaczające się znacznym stopniem standaryzacji, w których badacz otrzymuje odpowiedzi na zadane pytania w formie pisemnej. Niektórzy autorzy posługują się terminem ankieta już wtedy, gdy badacz posługuje się jakimkolwiek formularzem z pytaniami zadawanymi innej osobie.
2) W kolejnym podejściu badawczym rozróżnia się ankietę jako formularz, który nie wymaga od badacza jakichkolwiek wyjaśnień przy zadawaniu pytań (Załącznik nr 3). Może być on rozdany lub równie dobrze rozesłany do respondentów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

W konsekwencji takiego podejścia wyróżnić należy jeszcze inny rodzaj badania opartego o formularz z pytaniami skierowanymi do respondentów tj. wywiad kwestionariuszowy. W przypadku wywiadu kwestionariuszowego od osoby go przeprowadzającej oczekuje się wiele inicjatywy w zakresie udzielania wyjaśnień, zadawania pytań dodatkowych itp.

Ankieta

Jest to metoda badawcza, w której ankieter czyli prowadzący badanie nie musi mieć osobistego kontaktu z osobą odpowiadająca na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety czyli z respondentem. Rola badacza ogranicza się do opracowania kwestionariusza z pytaniami i odpowiedniej jego dystrybucji do właściwych respondentów, a następnie do zebrania tychże kwestionariuszy. Badacz nie ma tutaj możliwości odpowiadania na zadawane przez respondentów pytania, nie ma też możliwości zadawania im dodatkowych pytań, zwraca się on do respondentów w ankiecie z całą listą pytań jednocześnie i ankietowany może przeczytać całą ankietę zanim odpowie na poszczególne pytania (inaczej niż przy wywiadzie kwestionariuszowym) (Lutyński, Lutyńska, 2000).

W przypadku ankiety większy jest również stopień anonimowości, przez co czasami uzyskać możemy bardziej szczere odpowiedzi niż przypadku wywiadu kwestionariuszowego. Nie ma tutaj zazwyczaj kontaktu na linii badacz – respondent. Należy pamiętać, że ankieta wypełniana na odległość posiada szereg wad np. nie zawsze jest wypełniana przez osobę, dla której była ona przeznaczona. Poza tym różne osoby wypełniają ją w różnych warunkach np. w różnych miejscach i czasie. Ankieta nie daje również możliwości dyskusji z respondentem, uniemożliwia obserwację w trakcie badania. Problemem przy wykonywaniu ankiet jest dotarcie do odpowiedniej grupy respondentów oraz uzyskanie wymaganej ilości zwrotów, co jest najtrudniejsze w tzw. ankietach samozwrotnych tj. takich, które ankietowani sami oddają w określonych miejscach lub odsyłają pocztą. W takich przypadkach należy założyć rozesłanie znacznie większej liczby ankiet niż wymagana wielkość finalnej próby. Z doświadczenia autorów wynika, że w przypadku ankiet wypełnianych samodzielnie zwrot na poziomie 20 szt. na 100 szt. rozprowadzonych należy uznać za sukces.

Rodzaje ankiet (według sposobu dostarczenia kwestionariusza i zwrócenia go badaczowi): pocztowa, prasowa, ankieta dołączona do kupowanych towarów, ankieta radiowa (tekst przekazywany jest przez radio, odpowiedzi nadsyłane np. pocztą), ankieta telewizyjna, ankieta rozdawana (badacz rozdaje kwestionariusze, a wypełnione zbiera z powrotem), ankieta telefoniczna, ankieta rozpowszechniana w Internecie np. mailem lub zamieszczona na odpowiedniej stronie internetowej, na której użytkownicy mogą ją wypełnić w trybie online lub wydrukować i odesłać.

W zakresie pytań stosowanych w ankiecie lub wywiadzie, biorąc pod uwagę stopnie standaryzacji pytań możemy wyróżnić następujące ich typy (Lutyński, Lutyńska, 2000):

- Pytania zamknięte o najwyższym stopniu standaryzacji – sformułowane w taki sposób, że wymienione są w nich odpowiedzi lub dokładnie określona jest ich struktura albo zakres np.:

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Jak ocenia Pan/Pani poziom jakości usług hotelarskich w Łodzi?

a) Bardzo wysoko
b) Wysoko
c) Średnio
d) Słabo
e) Bardzo słabo

- Pytania otwarte, sformułowane jednak w taki sposób, aby odpowiedzi na nie można było zakwalifikować potem do określonych kategorii – jest to rodzaj pytań o nieco niższym stopniu standaryzacji odpowiedzi niż pytania zamknięte np.:

Które z polskich województw ma Pana/Pani zdaniem największą ilość walorów turystycznych?.....

W takim przypadku mamy ograniczoną do 16 liczbę wariantów odpowiedzi.

- Pytaniami otwartymi o najniższym stopniu standaryzacji są to takie, w których trudno oczekiwać odpowiedzi nadających się do standaryzacji np.:

Jak ocenia Pan/Pani sytuację na rynku usług turystycznych w Piotrkowie Trybunalskim?.....

Takiego rodzaju pytanie jest później niezwykle trudne w opracowaniu i uzyskujemy na nie zazwyczaj trudne do agregacji (uporządkowania) odpowiedzi. W badaniach prowadzonych do prac licencjackich należy unikać tak ogólnych pytań w ankietach.

- Pytania pośrednie – półotwarte, w których występuje zarówno część odpowiedzi zaplanowanych przez badacza jak i miejsce na własną wypowiedź.
- Pytania zindywidualizowane tj. różne w przypadku różnych respondentów, albo też takie zestawy pytań, z których respondent może wybrać te na które chce odpowiedzieć np.:

1. Czy brał Pan/Pani udział w łódzkim festiwalu PlusCamerimage

a. Tak b. Nie

2. Jeżeli w pytaniu 1 udzielono odpowiedzi „*Tak*" to proszę o podanie w jakich wydarzeniach festiwalowych brał/a Pan/Pani udział .....

Wywiad kwestionariuszowy

W tym rodzaju badania otrzymane przez badacza informacje są uzyskiwane (przez niego lub przez osoby go reprezentujące) na drodze wzajemnej komunikacji i interakcji. W interakcji tej role poszczególnych uczestników są podzielone i zróżnicowane. Z jednej strony mamy ankietera (nazwa ta obowiązuje także dla osoby wykonującej wywiad kwestionariuszowy), a z drugiej respondenta (odpowiadającego na pytania inaczej zapytanego). Cechy badania, którym jest wywiad kwestionariuszowy, to przede wszystkim (Lutyński, Lutyńska, 2000):

- Ustne komunikowanie się – nie dokonuje się go za pośrednictwem formularza jak w ankiecie.
- W wywiadzie zadaje pytania i zapisu odpowiedzi respondenta dokonuje ankieter.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- Wywiad wiąże się z bezpośrednim kontaktem z respondentem, możliwe jest więc dokonywanie w jego trakcie obserwacji dotyczących respondentów.
- Wypowiedzi w wywiadzie kwestionariuszowym zbierane są na podstawie wspólnego dla poszczególnych grup respondentów wzorca tj. kwestionariusza wywiadu.
- Pytania w kwestionariuszu wywiadu mogą częściej mieć charakter pytań otwartych niż ma to miejsce w przypadku ankiety, możemy bowiem uszczegółowić odpowiedzi respondenta w toku dyskusji.

Udzielanie odpowiedzi w wywiadzie kwestionariuszowym następuje ustnie w formie dyskusji, często mamy wypowiedź respondenta, która wymaga dodatkowej wypowiedzi ankietera. Wypowiedzi ankietera mogą mieć wieloraki charakter:

1) Ułatwienie respondentowi odbioru pytania, gdy go nie dosłyszał, nie zrozumiał.
2) Udzielenie respondentowi wyjaśnienia, o co chodzi w pytaniu – wyjaśnienie wyrażeń, sensu itp.
3) Dodatkowa stymulacja do odpowiedzi, której respondent udzielił, w tym również zachęta do podjęcia wysiłku, który jest konieczny aby respondent sformułował swój pogląd na dany temat.
4) Uzupełnienie podanej przez respondenta niepełnej odpowiedzi.
5) Powtórzenie przez respondenta odpowiedzi, której ankieter nie dosłyszał lub nie zrozumiał.
6) Usunięcie przez respondenta niejasności w jego wypowiedzi.

Wywiad kwestionariuszowy może mieć charakter standaryzowany i niestandaryzowany. Wywiad standaryzowany to badanie, które odbywa się na podstawie jednego rodzaju kwestionariusza z pytaniami, przeprowadzanego z dużą grupą respondentów. Innym rodzajem wywiadu jest wywiad niestandaryzowany, jest to raczej rozmowa tocząca się wokół pewnych interesujących badacza zagadnień. W takiej sytuacji wywiad nie ma ujednoliconej karty – kwestionariusza, opiera się jedynie o pewne założone z góry dość szerokie punkty (zagadnienia). Przykładem wywiadu niestandaryzowanego jest sytuacja, w której student udaje się do kierownika biura podróży celem zapoznania się z historią, strukturą organizacyjną i ofertą firmy, co jest potrzebne do napisania monografii. Wówczas należy przygotować sobie szeroko rozumiany wykaz zagadnień – punktów, wokół których będzie toczyła się rozmowa z przedstawicielem biura.

Ogólne zasady dotyczące tworzenia kwestionariuszy ankiet i wywiadów (Lutyński, Lutyńska, 2000):

1) Jasne określenie czy ankieta lub wywiad mają charakter imienny czy anonimowy.
2) Kwestionariusz powinien posiadać nagłówek, w którym będzie krótko opisane jakiego rodzaju jest to badanie, na jaki temat, przez kogo i w jakim celu wykonywane.
3) Pytania zadajemy w formie grzecznościowej używając zwrotów: Pan, Pani, proszę dziękuję itp.
4) Zadawane pytania powinny mieć postać zdań pytających.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

5) W kwestionariuszu powinna być zastosowana czcionka o odpowiedniej wielkości, tak aby wypełniający ją respondent (w przypadku ankiety) lub też odczytujący pytania ankieter (w przypadku wywiadu) nie miał problemów z odczytaniem tekstu.
6) Możemy zadawać pytania, w których chcemy ustalić stopień poinformowania respondentów w jakiejś sprawie. Np. co mógłby Pan(i) powiedzieć na temat X; lub czy zjawisko X występuje w Pana(i) dzielnicy, a jeżeli tak to w jakim natężeniu?
7) Nie należy zadawać pytań typu: „Czy mógłby się Pan(i) wypowiedzieć na temat X"– gdy chcemy uzyskać na dany temat opinię; bo możemy uzyskać niewłaściwe odpowiedzi np. nie lub nie mam zdania itp. Pamiętajmy, że odpowiedź „nie mam zdania" jest też swego rodzaju informacją i powinna znajdować się jako wariant odpowiedzi m.in. przy pytaniach zamkniętych.
8) Należy podkreślić, że pytania, poza tymi o fakty (np. Ile razy w miesiącu korzysta Pan/Pani z usług komunikacji miejskiej?), często odnoszą się do postaw, opinii, odczuć respondentów np. Która z wyżej wymienionych postaci była prawdziwym bohaterem narodowym? Odpowiedź nie musi odzwierciedlać faktów, a jedynie opinie nie zawsze z nimi zgodne. Dlatego też wyniki badań ankietowych dobrze jest konfrontować z materiałem obiektywnym np. danymi statystycznymi, źródłami historycznymi itp.
9) Pytania w kwestionariuszu mają często charakter pośredni tj. nie dotykają bezpośrednio pewnych drażliwych problemów, których rozpatrywanie wprost mogłoby zniechęcić czy nawet zdenerwować respondentów.
10) Na końcu kwestionariusza wywiadu i ankiety musi znajdować się metryczka respondenta. W niej zadawane są pytania dotyczące cech osobowych respondentów jak płeć, wiek, zawód, miejsce zamieszkania itp.

Przykład:

Metryczka respondenta:
płeć**:** a) kobieta, b) mężczyzna
wiek: a) 18-25 lat, b) 26-35 lat, c) 36-45 lat, d) 46-65 lat, e) 66 lat i więcej
wykształcenie: a) podstawowe, b) zawodowe, c) średnie, d) policealne, e) wyższe
zawód wykonywany: .....

Metryczka respondenta jest potrzebna w celu dalszej analizy odpowiedzi na pytania problemowe (merytoryczne). Niekiedy bowiem w trakcie analizy odpowiedzi według płci, wieku czy zawodu zauważalne są wyraźne różnice w poszczególnych grupach respondentów. Widoczne jest to np. w przypadku odpowiedzi dotyczących stosunku do imprez kulturalno-rozrywkowych w centrach dużych miast. Bardziej pozytywny stosunek do organizacji takich imprez można dostrzec wśród osób młodszych, podczas gdy osoby starsze odnoszą się do tego rodzaju działalności bardziej negatywnie (Cudny, 1999).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Weryfikacja odpowiedzi uzyskanych w wywiadzie kwestionariuszowym i ankiecie

Jest to odrębny problem badawczy związany ze szczerością uzyskiwanych odpowiedzi i rzetelnością wykonanych badań. Wyniki badań nie zawsze zależą jedynie od samego badacza, w pierwszym rzędzie zależą od szczerości i dobrej woli respondentów. Poza tym nie zawsze całość badań prowadzona jest przez jedną osobę, niekiedy korzystamy z pomocy innych ankieterów. W powyższych przypadkach należy zadbać o odpowiednią weryfikację uzyskanych odpowiedzi, która może być prowadzona dwojako (Lutyński, Lutyńska, 2000):

1) Weryfikacja wewnętrzna polega na analizie postępowania ankieterów, w wyniku tej metody odrzuca się kwestionariusze błędnie wypełnione lub wypełnione nie na podstawie wywiadów z respondentami. Przykładem takiej weryfikacji jest również sprawdzenie, którzy respondenci rozumieją jakiś istotny termin w inny sposób niż autor pytania i odrzucenie takich wywiadów. Odrzucić należałoby również wywiady przeprowadzone z osobami nietrzeźwymi czy też bardzo zmęczonymi, którym zależało jedynie na jak najszybszym zakończeniu wywiadu. Sprawdzenie polega na analizie odpowiedzi, można też użyć tzw. pytań sprawdzających. Polega to na zadawaniu pytań różniących się treścią, ale odnoszących się do jednego zagadnienia i porównywaniu ich wyników. Gdy odpowiedzi są znacząco różne może to oznaczać iż respondent nie zrozumiał pytania, zlekceważył badanie itp. Na tej podstawie taki wywiad może być pominięty przy dalszej analizie. Należy też sprawdzać (skontrolować) czy ankieterzy pracują z respondentami,w wyznaczonych obszarach i w zaplanowanych terminach.
2) Weryfikacja zewnętrzna: tutaj sięga się nie do informacji dotyczących samego procesu zbierania danych, ale do danych zewnętrznych na podstawie, których odrzuca się odpowiedzi niezgodne z prawdą.

Zasady doboru grupy respondentów do badania ankietowego

Po ustaleniu tematyki badania, jego rodzaju (ankieta, wywiad kwestionariuszowy) student musi odpowiednio skonstruować kwestionariusz wywiadu, dobrać właściwą treść i kolejność pytań. Jednak zawsze po skonstruowaniu kwestionariusza należy przed przystąpieniem do właściwego badania przeprowadzić badanie kontrolne (próbne). Ma ono na celu sprawdzenie prawidłowości skonstruowania kwestionariusza. Chodzi o weryfikację czy pytania są właściwie (zgodnie z intencją badacza) rozumiane przez respondentów, czy nie brakuje (w pytaniach zamkniętych) wariantów odpowiedzi itd. W przypadku wykrycia takich błędów należy poprawić kwestionariusz i wówczas przystąpić do właściwych badań terenowych.

Kolejnym zagadnieniem jest określenie czy badanie ankietowe będzie miało charakter reprezentatywny. Oczywistym jest, że student nie może dokonać badania na całej

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

interesującej go zbiorowości. Przykładem jest analiza preferencji turystycznych mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego, miasta średniej wielkości liczącego ponad 60 000 mieszkańców. W takim przypadku należy poddać badaniu zaledwie część mieszkańców z całości czyli z tzw. zbiorowości generalnej. Odpowiednio dobrana grupa respondentów stanowi tzw. próbę, na podstawie jej odpowiedzi można (lub nie) wnioskować o opiniach ogółu. Aby można było wyniki badań przenosić na zbiorowość generalną, próba musi być reprezentatywna tzn. musi to być część dużej zbiorowości statystycznej, wylosowana zgodnie z określonymi zasadami matematycznymi; ma ona wówczas takie same cechy jak cała zbiorowość (http://encyklopedia.pwn.pl, data dostępu 30/06/2011). Aby próba była reprezentatywna musi mieć taki sam udział poszczególnych grup respondentów jak zbiorowość generalna. Najpierw musimy więc znać procentowe dane dotyczące struktury płci, wieku, wykształcenia itp. W naszej próbie struktura respondentów (procentowa) musi odpowiadać strukturze zbiorowości generalnej. Liczba kwestionariuszy nie jest najważniejsza, choć w niektórych opracowaniach przyjmuje się, że powinno być to minimum 1% z liczby osób składających się na zbiorowość generalną (Cudny, 2006a).

W przypadku gdy dobrana przez studenta do badań próba nie spełnia powyższych kryteriów, nie ma ona charakteru reprezentatywnego. Można uznać ją za badanie o charakterze dostępnościowym, inaczej nazywanym przypadkowym, okolicznościowym. Oznacza to, że respondentami były osoby dobrane przypadkowo, dostępne do badania w danym momencie, nie odzwierciedlające struktury zbiorowości generalnej (Szafrańska, Napierała, 2007). Badanie takie jest także cenne, gdyż daje nam pewne wyobrażenie o opiniach respondentów, nie ma jednak takiej wagi, jak badanie o reprezentatywnym charakterze.

Zasady technicznego opracowania wyników badań ankietowych

Studenci po zakończeniu badań terenowych stają przed koniecznością opracowania ich wyników. Przynosi to wiele problemów i pytań zarówno technicznych jak i metodologicznych. Pierwsze zagadnienie dotyczy sposobu przedstawiania struktury odpowiedzi w tekście. Należy podkreślić, że musi ona być przedstawiona przy użyciu tekstu i elementów graficznych. W rozdziale dotyczącym analizy wyników badań ankietowych podajemy najpierw metodologię badań. Musimy określić jaką metodą (ankieta, wywiad kwestionariuszowy), kiedy, gdzie kto i w jaki sposób prowadził badania terenowe. W dalszej kolejności opisujemy strukturę badanej próby, na podstawie danych z metryczki respondenta i określamy czy jest ona reprezentatywna. Dalej przechodzimy do przedstawiania odpowiedzi udzielonych na problemowe (merytoryczne) pytania. W tekście umieszczamy najpierw tekst pytania, następnie opisujemy główne tendencje występujące w odpowiedziach respondentów (dominujące odpowiedzi). Uzupełniamy to o elementy graficzne (tabele, wykresy, mapy) prezentujące szczegółową ich strukturę. W tekście stosujemy także odsyłacze kierujące czytelnika do właściwej tabeli czy wykresu. Podajemy dane bezwzględne (liczba odpowiedzi), ale także względne (struktury procentowe), gdyż te

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

drugie ułatwiają porównywanie wyników np. pomiędzy różnymi zbiorowościami poddanymi takim samym badaniom.

Przykład

Problematyka imprez kulturalno-rozrywkowych organizowanych przy ul. Piotrkowskiej w Łodzi została wzięta pod uwagę podczas konstruowania kwestionariusza wywiadu, który został przeprowadzony wśród przechodniów i mieszkańców ul. Piotrkowskiej (Aneks Tab. III). Znalazło się w nim pięć pytań dotyczących działalności kulturalno-rozrywkowej i sportowej prowadzonej na ul. Piotrkowskiej. Pierwsze z pytań brzmiało następująco: Czy Pan(i) uważa, że imprezy kulturalno–rozrywkowe i sportowe organizowane na ul. Piotrkowskiej są potrzebne

a) tak, b) nie, c) nie mam zdania.

W udzielonych odpowiedziach w badanej zbiorowości przechodniów przeważa wariant odpowiedzi – tak, na drugim miejscu występują odpowiedzi – nie mam zdania, a na trzecim zaś odpowiedzi – nie (Tab. nr 2). We wszystkich badanych kategoriach (płci, wieku, wykształcenia, grup zawodów) przeważały odpowiedzi – tak. W przypadku struktury wieku respondentów zauważalny jest jednak spadek ilości odpowiedzi – tak oraz wzrost ilości odpowiedzi – nie oraz – nie mam zdania wraz ze wzrostem wieku respondentów.

W zakresie odpowiedzi analizowanej według grup zawodów to jedynie zakwalifikowani do tej grupy emeryci, renciści odpowiedzieli w przewadze – nie (67%) (Cudny, 1999).

Tabela nr 2. Struktura odpowiedzi dotycząca potrzeby organizowania imprez kulturalno-rozrywkowych i sportowych na ul. Piotrkowskiej wśród badanej zbiorowości przechodniów

Liczba osób	Potrzeba organizacji imprez kulturalno-rozrywkowych i sportowych			
	Tak	Nie	Nie mam zdania	Suma
Ogółem	162	18	20	200
%	81,0	9,0	10,0	100,0
Kobiety	93	11	10	114
%	81,5	9,7	8,8	100,0
Mężczyźni	69	7	10	86
%	80,2	8,2	11,6	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań terenowych (Cudny, 1999).

Kolejny problem dotyczy wyliczania struktur procentowych. W przypadku gdy respondenci mogli w danym pytaniu wybrać tylko jeden wariant odpowiedzi. Całościowa liczba odpowiedzi (czyli 100%) równa się liczbie respondentów i w stosunku do tej liczby wyliczamy procentowe udziały poszczególnych wariantów. W sytuacji gdy respondent ma do wyboru więcej niż jeden wariant odpowiedzi musimy jako 100 % potraktować ogólną liczbę udzielonych przez respondentów odpowiedzi. Ważne jest także właściwe agregowanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

odpowiedzi na pytania otwarte. Należy unikać zbytniej szczegółowości w omawianiu wyników, gdy wariantów odpowiedzi jest zbyt wiele trzeba je zagregować (połączyć).

Przykład

Respondenci na pytanie o walory turystyczne regionu łowickiego wymienili m.in.: skanseny, muzea, kościoły, klasztory, kaplice. Aby uniknąć zbyt szczegółowego rozpatrywania odpowiedzi możemy je zagregować do głównych kategorii jak np.: obiekty sakralne (kościoły, klasztory, kaplice); muzea (muzea, skanseny – muzea na otwartym powietrzu) itp.

Metoda Delphi

Metoda Delphi polega na badaniu opinii ekspertów z danej dziedziny i jest pewną odmianą badania ankietowego. Jest możliwa do wykorzystania w sytuacji, gdy w przypadku analizowanego przez badacza problemu nie ma wystarczających danych (np. statystycznych) ani też literatury. Wówczas należy zidentyfikować grupę ekspertów, którzy posiadają wiedzę z zakresu interesującego nas problemu i można do takiej grupy skierować badanie o charakterze ankiety, w którym zapytamy o cechy danego procesu i kierunki jego dalszego rozwoju. Niekiedy badanie Delphi składa się z dwóch lub więcej etapów, w których wyniki poprzedniego etapu badania stanowią podstawę do kolejnej rundy. Należy pamiętać, że badanie Delphi daje nam pewną przybliżoną ocenę sytuacji, odnosi się głównie do analiz długofalowych trendów w rozwoju jakiegoś procesu. Liczba uczestników badania Delphi – respondentów nie musi być duża, ponieważ jej celem nie są statystycznie istotne rezultaty (Przegląd wybranej metodyki realizowanych na świecie projektów typu FORESIGHT, dokument ze strony internetowej: http://www.polska2020.pl/cms/pl/publications/files/przeglad_metodyki_foresight.pdf, data dostępu 30/06/2011).

Metoda modelowa

Zgodnie z definicją encyklopedyczną model [łac. *modulus* „miara", „wzór"] to pojęcie oznaczające zarówno teoretyczny, jak i fizyczny obiekt, którego analiza lub obserwacja umożliwia poznawanie cech innego badanego (modelowanego) zjawiska, procesu lub obiektu (http://encyklopedia.pwn.pl, data dostępu 30/06/2011).

Pojęcie modelu jest często używane w matematyce, logice, a także w naukach empirycznych. Pojęcie to może być różnie rozumiane. Po pierwsze model może oznaczać pewien wzór do naśladowania lub odtwarzania. W drugim rozumieniu stanowi on uproszczoną wersję innego przedmiotu, w modelu pomija się pewne mniej istotne elementy i uwydatnia się najważniejsze cechy badanych zjawisk (Chojnicki, 1999). S. Berezowski (1980) definiuje z kolei model jako układ założeń przyjmowany w danej nauce przy rozpatrywaniu badanego problemu w celu uproszczenia, ułatwienia lub wręcz umożliwienia jego rozwiązania. Tak zdefiniowany model nazywa on modelem nominalnym. Zdaniem tego autora modelem może być także układ przedmiotów zdarzeń lub sytuacji rozpatrywany zamiast skomplikowanego lub trudniej uchwytnego badanego układu rzeczywistego, ale jednak dostatecznie do niego podobny (czyli izomorficzny) pod określonymi,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

zasadniczymi względami. Tego rodzaju model określamy nazwą modelu realnego danego układu.

Jako model możemy także potraktować jakąś teorię, prawo, hipotezę czy ideę będącą dla nas odzwierciedleniem rzeczywistości i jej prawideł lub stanowiącą syntezę danych dotyczących rzeczywistości (Chorley, Haggett (red.), 1967). Model w badaniach geograficznych może być definiowany jako pewne przedstawienie rzeczywistego świata stworzone w celu ukazania jego konkretnych cech, elementów. Modele naukowe są niezbędne z uwagi na wielką złożoność otaczającego badacza świata, który jest tak skomplikowany, że nie można przedstawić wszystkich jego elementów bez niezbędnych uproszczeń. Dlatego też buduje się modele rzeczywistości nie obrazujące co prawda wszystkich jej elementów, ale użyteczne dla przedstawienia wybranych jej zagadnień (Haggett P., 2001). Metoda ta może więc być rozumiana jako sposób przedstawiania rzeczywistości przy wykorzystaniu modeli. Możemy zastosować tutaj podejście dedukcyjne i na wstępie badań zaproponować pewien model lub modele rzeczywistości, które potem podlegają weryfikacji. Można także zastosować podejście indukcyjne, w którym najpierw prowadzimy badania nad określonym zjawiskiem, a potem konstruujemy model. Umieszczany jest on na końcu pracy i jest on w tym przypadku podsumowaniem (syntezą) uzyskanych wyników.

Możemy wydzielić dwa podejścia do konstrukcji modeli w zależności od tego, w jaki sposób i na jakiej podstawie są one tworzone. Pierwszym podejściem jest tworzenie modeli teoretyczno-analogowych. W tym przypadku modelem jest pewien system słowny lub symboliczny, obrazujący na zasadzie analogii (podobieństwa) jakiś inny element rzeczywistości. Drugim podejściem wykorzystywanym przy tworzeniu modeli jest podejście, w którym konstruuje się model matematyczny. W przypadku tego typu modeli wykorzystujemy metody matematyczne, ekonometryczne i wskaźniki statystyczne (Chojnicki, 1999). W dalszej części rozdziału zajmiemy się charakterystyką przykładów modeli o charakterze teoretyczno-analogowym.

Przykładem wykorzystania metody modelowej są badania prowadzone w latach 20. i 30. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Były to analizy rozmieszczenia różnych grup ludności i użytkowania ziemi w przestrzeni miejskiej. Badania te były prowadzone na gruncie tzw. ekologii społecznej reprezentowanej przez geograficzną szkołę chicagowską. Analizy prowadzone w Chicago doprowadziły do określenia klasycznych graficznych modeli struktury przestrzennej miasta – E. W. Burgess'a, H. Hoyt'a, C. D. Harris'a i E. L. Ulman'a (Załącznik nr 4) (Słodczyk, 2001). Modele graficzne przedstawiające strukturę przestrzenną mogą być wykorzystywane także w badaniach nad turystyką, możemy za ich pomocą przedstawiać np. rozmieszczenie bazy turystycznej w przestrzeni (np. miasta, województwa), kierunki wyjazdów turystycznych itp.

Innym rodzajem modelu jest model graficzny obrazujący zależności przyczynowo-skutkowe między zjawiskami, a nie ich strukturę przestrzenną. Takie modele stosowane są szeroko w geografii społeczno-ekonomicznej, ale także w naukach pokrewnych jak np. socjologia czy ekonomia. W przypadku geografii turyzmu model taki może przedstawiać np. strukturę produktu turystycznego, czynniki rozwoju turystyki na danym obszarze, związki przemian społeczno–gospodarczych z rozwojem turystyki na danym terenie (Rys. nr 1).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Przykład

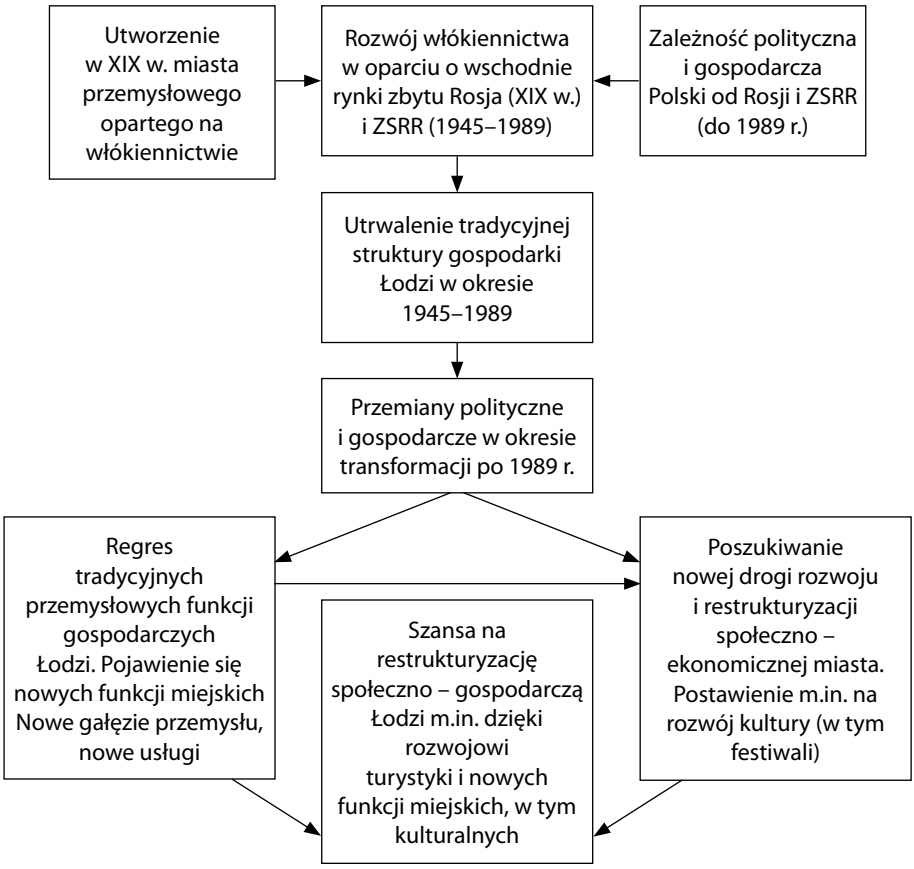
Utworzenie w XIX w. miasta przemysłowego opartego na włókiennictwie
Rozwój włókiennictwa w oparciu o wschodnie rynki zbytu Rosja (XIX w.) i ZSRR (1945–1989)
Zależność polityczna i gospodarcza Polski od Rosji i ZSRR (do 1989 r.)
Utrwalenie tradycyjnej struktury gospodarki Łodzi w okresie 1945–1989
Przemiany polityczne i gospodarcze w okresie transformacji po 1989 r.
Regres tradycyjnych przemysłowych funkcji gospodarczych Łodzi. Pojawienie się nowych funkcji miejskich Nowe gałęzie przemysłu, nowe usługi
Szansa na restrukturyzację społeczno – gospodarczą Łodzi m.in. dzięki rozwojowi turystyki i nowych funkcji miejskich, w tym kulturalnych
Poszukiwanie nowej drogi rozwoju i restrukturyzacji społeczno – ekonomicznej miasta. Postawienie m.in. na rozwój kultury (w tym festiwali)

Rys. nr 1. Model przemian społeczno – gospodarczych Łodzi pod wpływem transformacji.

Źródło: Cudny W., 2011, Film festivals…

Metoda typologii i klasyfikacji

Wynikiem badań nad zjawiskami geograficznymi, w tym związanymi z turystyką, może być także typologia zjawisk. Definicja encyklopedyczna określa typologię [gr. *týpos* „odbicie", „obraz", *lógos* „słowo", „nauka"] jako szeregowanie i logiczne porządkowanie elementów danego zbioru (przedmiotów, zjawisk itp.) według zasady porównywania ich cech z cechami elementów uznanych za typy w obrębie określonego zbioru (http://encyklopedia.pwn.pl, data dostępu 30/06/2011).

Typologia jest więc procedurą porządkowania zjawisk i badanych elementów. Dokonując takiego uporządkowania badacz stawia pierwszy krok na drodze do poznania otaczających go zjawisk. Pozwala to na uściślenie wspólnych dla porządkowanych elementów

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

cech, powoduje, że to co jawi się jako elementy niezwiązane, bezpostaciowe nabiera wyrazistości i podobieństw (Marek, 1989). Typ może być zdefiniowany jako właściwość lub zespół właściwości, jakimi powinny charakteryzować się obiekty, by można je uznać za odmienne w stosunku od innych. Typologia zaś jest to zarówno procedura, jak i efekt grupowania zbioru obiektów do wcześniej ustalonych typów (Runge, 2007). W przypadku typologii o zakwalifikowaniu do danego typu decyduje jakaś najważniejsza zdaniem badacza cecha lub cechy. Elementy zaliczone do danego typu nie muszą spełniać wszystkich jego cech, ale jedynie ich większość. Poza tym elementy zaliczone do różnych typów mogą mieć cechy wspólne, więc typy nie muszą być całkowicie rozłączne. Może wystąpić taka sytuacja, w której badany element zostanie zakwalifikowany do kilku typów, gdyż będzie reprezentował ich dominujące cechy. Typologia nie jest też metodą wyczerpującą tzn. że nie musi ona reprezentować wszystkich elementów (np. występujących w środowisku), ale może odzwierciedlać najważniejsze zdaniem badacza (np. najliczniejsze, pomijając typy rzadko występujące). Mogą więc w środowisku wystąpić elementy nie zakwalifikowane do żadnego z typów.

Metodą innego rodzaju jest klasyfikacja [łac. *classis* 'oddział', *facio* 'czynię'] oznaczająca systematyczny podział przedmiotów (zjawisk) na klasy, działy i poddziały, dokonywany według określonej zasady. W tym przypadku mamy do czynienia z podziałem bardziej ostrym, mniej elastycznym niż typologia. Podział ten musi spełniać warunek rozłączności i wyczerpywalności. W klasyfikacji element spełniający cechy (wszystkie) danej klasy może należeć tylko do niej, nie może zaś być przypisany do innej z klas (wyłączność). Poza tym klasyfikacja musi być tak skonstruowana aby obejmowała wszystkie występujące w otoczeniu elementy (wyczerpywalność) (Runge, 2007).

Przykład

W badaniach ankietowych przeprowadzonych na potrzeby pracy licencjackiej badających wielkość i strukturę ruchu turystycznego w Łodzi zadano pytanie o kierunek i zasięg wyjazdów turystycznych w 2010 r. Było to pytanie zamknięte, z czterema możliwościami odpowiedzi, respondenci mogli wybrać do 3 odpowiedzi:

1) Brak wyjazdów w 2010 r.
2) Wyjazdy w regionie łódzkim (województwo).
3) Wyjazdy krajowe (poza województwo).
4) Wyjazdy zagraniczne.

Na podstawie odpowiedzi na tak skonstruowane pytanie można stworzyć zarówno typologię jak i klasyfikację. Typologia jako metoda podziału respondentów (według rodzajów ich odpowiedzi) jest prostsza do skonstruowania gdyż nie musi spełniać kryterium wyłączności i wyczerpywalności. Możemy wyróżnić następujące typy respondentów:

1) Nie wyjeżdżający w 2010 r.
2) Wyjeżdżający w graniach regionu.
3) Wyjeżdżający w granicach kraju.
4) Wyjeżdżający za granicę.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

W powyższym przypadku podział jest nieostry, nie spełnia warunku wyłączności, gdyż osoby zakwalifikowane jako wyjeżdżający w granicach regionu mogły też wybrać wariant odpowiedzi świadczący o innych wyjazdach np. poza region w kraju lub za granicę. Ten sam respondent, o ile wybrał kilka odpowiedzi, będzie zaliczany do kilku typów. Nie jest to także podział wyczerpujący, gdyż nie wyróżnia typów mieszanych np. wyjeżdżających w regionie i w kraju poza regionem, czy w kraju i za granicą. Nie wiemy więc, ile takich osób wystąpiłoby w badaniu. Tego rodzaju typologia jest prostsza w opracowaniu, daje jednak uboższe wyniki niż klasyfikacja. Poza tym jej stosowanie ma sens, gdy większość odpowiedzi przypadała na pojedyncze warianty, a warianty mieszane nie wystąpiły lub zdarzały się rzadko i badacz postanowił pominąć je w analizie. W przypadku wystąpienia wielu odpowiedzi mieszanych o różnym charakterze, bardziej celowe jest skonstruowanie klasyfikacji.

Klasyfikacja jest w tym przypadku bardziej skomplikowana, gdyż musi spełniać warunki wyłączności i wyczerpywalności. Klasyfikacja respondentów w oparciu o tak skonstruowane pytanie wyglądałaby tak, że mielibyśmy w niej 8 klas respondentów:

1) Nie wyjeżdżający w 2010 r.
2) Wyjeżdżający tylko w regionie łódzkim.
3) Wyjeżdżający tylko w kraju.
4) Wyjeżdżający tylko za granicę.
5) Wyjeżdżający w regionie i w kraju poza regionem.
6) Wyjeżdżający w regionie i za granicę.
7) Wyjeżdżający w kraju – poza regionem i za granicę.
8) Wyjeżdżający w regionie, w kraju poza regionem oraz za granicę.

Klasyfikacja charakteryzuje się m.in. tym, że aby dany element był zaliczony do danej klasy musi spełniać wszystkie jej cechy. W tym przypadku osoby wyjeżdżające tylko w regionie łódzkim zakwalifikowałyby się jedynie do klasy 2. Natomiast osoby, które wyjechały w 2010 r w regionie łódzkim i za granicę jedynie do klasy 6, osoby nie wyjeżdżające tylko do klasy 1 itd. Jak widać wyróżnione klasy są także rozłączne, gdyż nie ma takiego respondenta, którego można zakwalifikować do dwóch lub więcej klas. Ilość i rodzaj klas jest tak skonstruowana, że wyczerpują wszystkie możliwe w układzie tego pytania odpowiedzi.

Metoda regionalna

Klasyczny podział według S. Leszczyckiego (1962) wyróżnia w ramach geografii kilka podstawowych działów. Należą do nich: geografia fizyczna; ekonomiczna (nazywana także społeczno–ekonomiczną), do której zalicza się m.in. geografię turyzmu; geografia regionalna, w ramach której badaniu (w danym regionie) podlega środowisko przyrodnicze, działalność człowieka jak i wzajemne zależności między tymi elementami; kartografia, geografia historyczna; matematyczna i geografia stosowana (Wrona, Rek [red.], 1998).

W geografii koncepcja regionu i sposoby jego definiowania stanowią jeden z podstawowych elementów analizy. Zdaniem K. Dziewońskiego (1967) region stanowi narzędzie badawcze, narzędzie działania jak i przedmiot poznania studiów geograficznych (Degórski, 2008). Zagadnienia regionu, sposobów jego wydzielania (delimitacji) i charakterystyki

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

są szczególnie istotne w przypadku geografii regionalnej. To w tej subdyscyplinie geografii jedną z podstawowych stosowanych metod jest metoda regionalna. Została ona także zaadaptowana do innych subdyscyplin geograficznych jak np. geografia turyzmu. Zanim jednak przejdziemy do jej omówienia niezbędne jest zdefiniowanie pojęcia regionu. Region w ujęciu geograficznym jest to umownie wydzielony, względnie jednorodny obszar odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi; rozróżnia się regiony fizycznogeograficzne (np. klimatyczne, glebowe, roślinne) i gospodarcze (np. rolnicze oraz przemysłowe, zwane okręgami), a także gospodarczo-administracyjne, będące obiektem planowania i zarządzania (http://encyklopedia.pwn.pl, data dostępu 30/06/2011).

Za region turystyczny należy uznać, podobnie jak w przypadku innych regionów, stosunkowo jednorodny obszar, który wyróżnia się z otoczenia określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi. Obszar ten charakteryzuje się atrakcyjnymi walorami turystycznymi, głównie naturalnymi oraz odpowiednim zagospodarowaniem, na którym koncentruje się ruch turystyczny. Ważną cechą określającą każdy region, w tym również turystyczny, jest jego wewnętrzna spójność i powiązanie, których intensywność wyznacza granice regionu (Gołembski [red.], 2009).

Metoda regionalna może być utożsamiana z regionalizacją, czyli procesem podziału jakiegoś obszaru na regiony, który to proces jest prowadzony w układzie hierarchicznym (http://encyklopedia.pwn.pl data dostępu 30/06/2011). Pewnym wykorzystaniem metody regionalnej może być też określanie rodzaju – typu lub klasy danego regionu, które może być oparte na istniejącej klasyfikacji regionów. Określenie typów regionów może bazować także na ich własnym podziale dokonanym na zasadach przedstawionych wcześniej typologii lub klasyfikacji.

Przykład

Przykładem metody regionalnej, odnoszącej się do obszaru całego kraju, jest regionalizacja turystyczna Polski dokonana w pracy T. Lijewskiego, B. Mikułowskiego, J. Wyrzykowskiego (2002). Oczywiście w pracach licencjackich z geografii turyzmu tak skomplikowana regionalizacja nie może być wynikiem badań, można jednak wykorzystać istniejące klasyfikacje regionów i przyporządkować omawiany w danej pracy licencjackiej obszar – region – do jednego z takich typów. Wymaga to oczywiście dogłębnej analizy walorów, zagospodarowania i ruchu turystycznego i odpowiedniego wykazania, iż nasz analizowany obszar odpowiada cechom wzorcowego typu regionu.

Metoda instytucjonalna

Zjawiska turystyczne można badać także poprzez analizę funkcji miejskich. Są one definiowane jako wszelkie działalności społeczno–gospodarcze wykonywane w mieście, niezależnie od ich rangi ekonomicznej i przestrzennej, rozpatrywane zarówno od strony tego miasta jak i sieci osadniczej, w skład której ono wchodzi (Suliborski, 1983). Jednymi z najważniejszych funkcji miejskich są funkcje usługowe, związane z zaspokojeniem potrzeb ludności m.in. w zakresie oświaty, ochrony zdrowia, życia codziennego, ale także rozrywki

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

i kultury czy turystyki (Maik, 1992). Analizę funkcjonalną można prowadzić wykorzystując statystyki zatrudnienia np. w rolnictwie, przemyśle i budownictwie oraz usługach. W ramach tych ostatnich można analizować (także w ujęciu dynamicznym tj. w czasie) zmiany w zatrudnieniu w usługach turystycznych. Można także analizę funkcjonalną prowadzić w oparciu o statystyki prezentujące liczbę i rodzaj podmiotów gospodarczych np. według klasyfikacji PKD (Polska Klasyfikacja Działalności). Taką analizę działalności określa się mianem metody branżowo-ekonomicznej, bazuje ona głównie na danych statystycznych. Opisujemy w niej gospodarkę kraju, regionu, miasta według występujących w niej gałęzi jak rolnictwo, przemysł, usługi, w tym turystyczne (Berezowski, 1980).

Analiza funkcji miejskich może jednak także opierać się na podejściu instytucjonalnym (Szajnowska-Wysocka, 1995). Podstawą takiego badania jest lista danych teleadresowych abonentów telefonicznych. Zainteresowania geografów tego typu badaniami nie są nowe. Datują się od momentu powstania w latach trzydziestych XX wieku teorii ośrodków centralnych W. Christallera. Pocztowy adres telefoniczny przyjmuje się tutaj jako siedzibę instytucji. Korzystanie z tego typu danych wydaje się być uzasadnione z uwagi na rozpowszechnienie telefonii w XX w. Instytucja bez telefonu w dzisiejszym świecie nie ma szans na normalne funkcjonowanie. Dlatego też instytucje takie można praktycznie pominąć przy badaniach. Należy podkreślić, że pojęcie instytucji jest dość trudne do zdefiniowana. Można je określić jako przejaw organizacyjny danej zbiorowości ludzkiej na jej potrzeby biologiczne i społeczne (Szajnowska-Wysocka, 1995). Instytucje zdaniem A. Szajnowskiej-Wysockiej (1995) realizują w życiu społecznym szereg ściśle określonych zadań:

1) Stwarzają możliwość spełnienia celów i zaspokojenia potrzeb społecznych.
2) Regulują działanie jednostek i grup w ramach relacji społecznych.
3) Zapewniają ciągłość życia społecznego.
4) Czynią daną zbiorowość wewnętrznie spójną, poprzez integrację składających się na nią jednostek.

Do analizy instytucji miejskich można wykorzystać opracowaną przez A. Szajnowską-Wysocką (1995) klasyfikację (Załącznik nr 5). Autorka wyróżnia w niej trzy systemy instytucji miejskich: system polityczny, ekonomiczny i kulturowy określane skrótem *PEK*. Mniej skomplikowana analiza instytucji związanych z turystyką może polegać na określeniu, na podstawie spisów telefonicznych, liczby instytucji związanych z turystyką. Tego typu analizy mogą mieć charakter statyczny tj. dotyczyć jakiegoś momentu w czasie (np. danego roku), ale mogą też mieć charakter dynamiczny, czyli obejmować porównania z różnych lat. Przykładem tego typu analizy jest dynamiczne porównanie zmian w liczbie instytucji reprezentujących różne rodzaje bazy turystycznej w Tomaszowie Mazowieckim dokonane w pracy W. Cudnego (2008 b).

Metoda analizy portfelowej tzw. macierz BCG

Metoda analizy portfelowej produktów została opracowana przez marketingową firmę doradczą Boston Consulting Group (dla analizy tej dalej używany będzie skrót BCG). Analiza BCG używana jest głównie dla oceny przedsiębiorstw turystycznych takich jak np.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

biura podróży, hotele albo ośrodki turystyczne. Jednak z uwagi na jej syntetyczny charakter można ją także wykorzystać jako element analizy innych produktów turystycznych jak np. imprezy kulturalno-rozrywkowe.

Analiza BCG polega na podziale produktów (które tworzą pewien zestaw, inaczej tzw. portfel produktów przedsiębiorstwa, miasta, regionu) na podstawie ich wiodących cech m.in. udziału w rynku, dokonanych nakładów na ich promocję, wielkości ruchu turystycznego (liczba widzów, uczestników) na kilka podstawowych rodzajów. Są to tzw. „dojne krowy", „gwiazdy", „trudne dzieci", „psy" inaczej „kule u nogi" lub „starcy". Poszczególne rodzaje produktów odznaczają się różnorodnością wymienionych wcześniej cech. Dojne krowy charakteryzują się dużym udziałem w rynku, małymi nakładami na promocję. Gwiazdy to produkty wschodzące, tzn. ich udział w rynku rośnie, ale wymagają one cały czas dużych nakładów promocyjnych. Z kolei trudne dzieci to produkty, które zaczynają swoją egzystencję na rynku turystycznym, nie wiadomo czy sprawdzą się na nim, wymagają intensywnej i kosztochłonnej promocji. Mogą przekształcić się w gwiazdy i w konsekwencji tego później w dojne krowy, ale mogą też zmienić się w kule u nogi. Psy, kule u nogi inaczej starcy to produkty turystyczne schodzące z rynku, takie które się już zestarzały, albo też nigdy nie uzyskały znaczącego udziału w rynku (Marcinkiewicz, 2003).

Analiza SWOT

Analiza SWOT jest jednym z najczęściej spotykanych narzędzi oceny stanu instytucji, przedsięwzięcia czy potencjału turystycznego obszaru. Nazwa pochodzi od pierwszych liter angielskich słów: *stenghts* – mocne punkty, *weaknesses* – słabe punkty, *opportunieties* – możliwości, *threats* – zagrożenia. Mocne i słabe punkty stanowią czynniki wewnętrzne, tj. związane ze strukturą ocenianej organizacji czy przedsięwzięcia, natomiast możliwości i zagrożenia dotyczą sytuacji zewnętrznej, czyli otoczenia. Wykonanie analizy SWOT pozwala na przedstawienie pozytywnych i negatywnych cech danej organizacji oraz na określenie, jaki wpływ mogą mieć na jej działalność elementy zewnętrznego otoczenia związane np. z rynkiem turystycznym, otoczeniem prawno-legislacyjnym, sytuacją międzynarodową itp. (Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk, 2010). Analiza ta może być wykorzystywana nie tylko dla przedstawiania kondycji oraz możliwości rozwoju firm turystycznych, może być też stosowana z powodzeniem dla charakteryzowania regionów, miast, a nawet imprez kulturalno-rozrywkowych.

Przykład

Jednym ze sposobów wykorzystania analizy SWOT jest jej opracowanie dla jednego z większych łódzkich hoteli tj. Hotelu Qubus (Załącznik nr 6).

Metody kartograficzne i graficzne

Metody kartograficznego przedstawiania zjawisk to sposoby przedstawiania ich na mapie, wybierane w zależności od charakteru tych zjawisk (np. kontinuum, zjawisko rozproszone, zmienność nasilenie, wzrost) (Pietkiewicz, Żmuda, 1973). Należy podkreślić, że praca geograficzna (także z geografii turyzmu) bez zastosowania w niej przynajmniej najprostszej

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

metody kartograficznej jest pracą niepełną. W pracach licencjackich możemy umieszczać różne mapy np. lokalizacji badanego obiektu, dostępności komunikacyjnej, rozmieszczenia walorów lub infrastruktury turystycznej, potencjału turystycznego, zasięgu oddziaływania badanego obiektu itp. Kolejnymi elementami graficznymi wzbogacającym pracę są rysunki i zdjęcia. Stanowią one ważny czynnik uatrakcyjniający pracę dyplomową, ułatwiający analizę. Jednak zanim przejdziemy do charakterystyki konkretnych metod kartograficznych i graficznych konieczne jest przedstawienie podstawowych definicji.

Mapami geograficznymi nazywamy określone matematycznie, uogólnione przedstawienie obrazowo-znakowe powierzchni Ziemi na płaszczyźnie, pokazując rozmieszczenie, stan i powiązanie różnorodnych zjawisk przyrodniczych i społecznych, wybieranych i charakteryzowanych odpowiednio dla przeznaczenia każdej konkretnej mapy[10] (Saliszczew, 2002). Zasadami tworzenia map oraz metodami wykorzystywanymi przy ich konstruowaniu zajmuje się kartografia. Każda mapa ma swoje elementy składowe, do których należą przede wszystkim (Saliszczew, 2002):

- przedstawienie kartograficzne czyli główna część mapy, obejmuje treść zobrazowaną za pomocą znaków umownych i napisów,
- osnowa matematyczna czyli elementy odwzorowania kartograficznego i siatka współrzędnych kartograficznych,
- legenda mapy, w której przedstawione są opisy użytych na mapie znaków umownych oraz informacje o zmniejszeniu wymiarów na mapie w stosunku do wymiarów w terenie czyli skala mapy[11],
- elementy dodatkowe np. wykresy, przekroje, dane tekstowe, dodatkowe opisy, tytuł mapy, nazwiska autora i redaktora itp.

Występują różne rodzaje map, według skali wyróżniamy mapy wielkoskalowe (1:200 000 i większe), średnioskalowe (od 1:200 000 do 1: 1000 000) i małoskalowe (poniżej 1: 1000 000). Z uwagi na treść wydzielamy mapy ogólnogeograficzne i tematyczne; te pierwsze prezentują ogólne oblicze ziemi tj. ukształtowanie powierzchni, rozmieszczenie głównych obiektów jak zbiorniki wodne, rzeki, osiedla ludzkie, granice państwowe i administracyjne. Do map ogólnogeograficznych w dużej skali zaliczamy także mapy topograficzne. Mapy tematyczne z kolei obrazują wybrany element środowiska geograficznego np. budowę geologiczną, klimat, gęstość zaludnienia itp. Do map tematycznych prezentujących

[10] Elementami obrazującymi powierzchnię ziemi są także zdjęcia lotnicze czy satelitarne, jednak nie są to mapy gdyż nie posiadają one elementów typowych dla map, np. treść nie jest w nich odwzorowana za pomocą znaków umownych.

[11] Mapa nie może odwzorowywać terenu w jego rzeczywistych rozmiarach (skala 1:1) gdyż jest to technicznie niemożliwe. Dlatego wymiary na mapie są przedstawiane w zmniejszeniu (tzw. generalizacji) w stosunku do wymiarów w terenie. Zmniejszenie to obrazuje skala mapy. Skala mapy może być zapisana w różny sposób jako skala: mianowana 10 km – 1 cm (oznacza, że odcinkowi 1 cm na mapie odpowiada odcinek 10 km w terenie; skala liniowa czyli tzw. podziałka (gdzie rysuje się linię na mapie której podzieloną na odcinki ukazujące stopień zmniejszenia wymiarów na mapie); skala ułamkowa np. 1/1000 i wreszcie skala liczbowa np. 1:1000. Na podstawie skali możemy wyliczyć odległość między danymi punktami w terenie w oparciu o odległość zmierzoną na mapie. Przykład: odcinek zmierzony na mapie (np. droga) liczy 10 cm długości, mapa ma skalę 1:1000 (w tej skali 1 cm na mapie = 10 m w terenie), w tym przypadku zmierzony na mapie odcinek w terenie ma długość 100m.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

zjawiska społeczne należą także mapy kultury fizycznej i sportu oraz mapy turyzmu (Saliszczew, 2002). Mapy prezentujące zjawiska związane z turystyką jak walory, bazę turystyczną, szlaki turystyczne są w literaturze określane także mianem map turystycznych, zaliczanych do grupy map przewodnikowych (Piątkowski, 1969).

Treść na mapie może być przedstawiana przy użyciu znaków umownych czyli tzw. sygnatur. Ich znaczenie musi być wyjaśnione w legendzie. W przypadku sygnatur ich lokalizacja na mapie przedstawia występowanie w danym miejscu danego zjawiska, a kształt sygnatury informuje jakie to zjawisko. Jest to tzw. metoda sygnaturowa prezentacji zjawisk na mapie, sygnatury mogą mieć charakter symboli graficznych lub liter, mogą też występować sygnatury mieszane. Przykładem jest ukazanie rozmieszczenia miejscowości turystycznych danego kraju uwzględniające ich specjalizację turystyczną (Załącznik nr 7). Metoda sygnaturowa służy przede wszystkim do przedstawiania zjawisk jakościowych (niemierzalnych), w przypadku takich zjawisk można jeszcze wykorzystać metodę zasięgów. Wówczas kolorem, linią zaznaczamy na mapie obszar występowania danego zjawiska. Zagadnienia ilościowe – mierzalne można przedstawiać wykorzystując kartogramy, kartodiagramy, izolinie lub metodę kropkową (Załącznik nr 8)[12] (Saliszczew, 2002). W pracach licencjackich z zakresu turystyki mapy prezentujące zagadnienia ilościowe mogą obrazować liczbę turystów przypadającą na obszar gmin w województwie, długość pobytu turystów według powiatów, liczbę walorów turystycznych lub obiektów infrastruktury przypadającą na jednostkę powierzchni np. w gminach itp.

Zjawiska ilościowe mogą być także prezentowane w postaci innych niż mapy elementów graficznych np. wykresów oraz tabel. Wykres i tabela musi być omówiona, gdzie należy w tekście stosować odsyłacze do wykresów i tabel. Na wykresach możemy prezentować dane liczbowe jak ilość turystów nocujących w hotelu edług miesięcy, zmiany liczby obiektów infrastruktury gastronomicznej na terenie gminy w latach 2000–2010. Możemy też prezentować wartości względne tj. przeliczone np. liczba turystów w przeliczeniu na 1 miejsce noclegowe, procentowy udział różnych rodzajów walorów turystycznych (na badanym obszarze) w ogólnej liczbie zinwentaryzowanych walorów itp. W tabelach możemy prezentować np. wyniki badań kwestionariuszowych, co zostało opisane we wcześniejszej części rozdziału. Uzupełnieniem informacji prezentowanych w elementach graficznych są zdjęcia, na których przedstawiamy wygląd charakteryzowanych elementów. Możemy w pracach licencjackich zamieszczać np. zdjęcia walorów turystycznych, wydarzeń z imprez kulturalno-rozrywkowych, zdjęcia bazy turystycznej. Fotografie stanowią w tym przypadku dokumentację naszych badań terenowych, głównie obserwacji, inwentaryzacji, dlatego ważne jest, aby były to zdjęcia wykonane samodzielnie w terenie, nie zaś zdjęcia z innych źródeł jak strony internetowe czy przewodniki turystyczne.

[12] Kartodiagram to mapa przedstawiająca sumaryczną wielkość zjawiska za pomocą umieszczonych na niej diagramów (wykresów). Kartogram jest mapą przedstawiającą wielkość danego zjawiska na jakimś obszarze np. w granicach jednostek administracyjnych. Dane w tym przypadku są danymi względnymi tj przeliczonymi np. na jednostkę powierzchni hektar lub km2. Izolinie to linie łączące punkty o jednakowej wartości danego zjawiska. Metoda kropkowa prezentuje występowanie danego elementu i jego natężenie. Liczba kropek umieszczona w danym miejscu wskazuje na jego wielkość. Każdej kropce przyporządkowana jest bowiem pewna wielkość zjawiska (np. 1 kropka = 1000 osób) po zsumowaniu kropek umieszczonych w danym miejscu otrzymujemy sumaryczne natężenia analizowanego zjawiska (Saliszczew, 2002).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

7. Gromadzenie materiałów źródłowych

„Dzisiaj od człowieka kultury wymaga się
znajomości zarówno książek,
jak nowych form pisania
i gromadzenia informacji"

(Eco, 2002)

Gromadzenie literatury jest bez wątpienia najbardziej pracochłonnym etapem w procesie przygotowywania wszystkich prac naukowych i w dużej mierze wpływa na ich wartość. Przed sformułowaniem tematu własnej pracy dyplomowej należy poświęcić wiele czasu na dokonanie przeglądu fachowego piśmiennictwa z zakresu geografii turyzmu. Samodzielne zgromadzenie literatury przedmiotu, w ramach kwerendy bibliotecznej, należy do obowiązków każdego studenta.

Ma rację F. Plit (2007) twierdząc, że „szukanie literatury to trochę zabawa w detektywa". Proces gromadzenia literatury przedmiotu trwa z reguły, oczywiście z różnym natężeniem, przez cały okres pisania pracy dyplomowej.

Materiały źródłowe dzielimy według stopnia ich przetworzenia na: źródła pierwotne i wtórne. Materiały pierwotne, zwane również empirycznymi, mogą być zapożyczone lub własne. Są one bezpośrednim wynikiem pracy w terenie. Materiały własne gromadzimy w trakcie badań terenowych metodami omówionymi we wcześniejszych rozdziałach. Natomiast do materiałów wtórnych należą dane przetworzone i zinterpretowane, zawarte w rocznikach statystycznych, raportach oraz w publikacjach innych autorów.

Wśród sposobów pozyskiwania danych źródłowych wymienić należy:

1) Badania kameralne źródeł pośrednich:
- kwerenda biblioteczna, czyli studia literaturowe druków zwartych (książek) i ciągłych (rozproszone artykuły w czasopismach naukowych i branżowych),
- kwerenda w zasobach internetowych.

2) Badania kameralne źródeł bezpośrednich:
- kwerenda archiwalna, czyli badanie materiałów zgromadzonych w archiwach,
- badania kartograficzne (studiowanie map, planów, zdjęć lotniczych),
- badania ikonograficzne (fotografie, rysunki, grafiki, plakaty, katalogi wystaw),
- kwerenda w zasobach internetowych.

3) Badania terenowe (empiryczne).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Wszelkie czynności związane z gromadzeniem i studiowaniem literatury niezbędnej do pisania pracy dyplomowej możemy podzielić na kilka etapów:

- etap poszukiwań,
- etap selekcji,
- etap studiowania (czytania),
- etap robienia notatek.

Etap poszukiwań

Słowo kwerenda pochodzi od łacińskiego *quaerenda* – „czego należy poszukiwać, rzeczy poszukiwane", i według Słownika Wyrazów Obcych, oznacza poszukiwanie w aktach, archiwach, bibliotekach itp. informacji, danych potrzebnych do wyjaśnienia jakiejś kwestii; w szerszym znaczeniu: poszukiwanie (www.swo.pwn.pl, data dostępu 20/07/2011).

Poszukiwanie niezbędnej literatury przedmiotu można rozpocząć na dwa sposoby po pierwsze należy przejrzeć odpowiednie działy przewodników bibliograficznych i bibliografii zawartości czasopism z danej dziedziny, one są doskonałą podpowiedzią w jakiej literaturze kontynuować poszukiwania. Dobrym rozwiązaniem jest również wyszukanie możliwie najnowszych pozycji z danej dziedziny zawierających bibliografię – w ten sposób otrzymamy wskazówki, gdzie poszukiwać informacji; warto też zacząć przegląd od dzieł możliwie ogólnych, takich jak podręczniki, później zawężamy poszukiwania do specjalistycznych artykułów charakteryzujących się wąskim ujęciem tematu. W ten sposób oszczędzamy czas i otrzymujemy gotową listę interesujących nas pozycji naukowych, które mogą być punktem wyjścia do dalszych studiów.

Materiałów do pracy dyplomowej można poszukiwać w różnych miejscach. W zależności od tematu pracy, źródłem danych empirycznych mogą być statystyki krajowe (GUS, WUS) lub dane pochodzące bezpośrednio z przedsiębiorstw turystycznych, urzędów, archiwów, muzeów, kościołów, parków narodowych etc.

Kwerenda biblioteczna

Studiowanie literatury należy rozpocząć od przejrzenia najnowszych prac na dany temat, wydanych w ostatnich latach. W tym celu można udać się do bibliotek uczelnianych oraz do bibliotek publicznych. Trzeba jednak pamiętać, że w każdej z bibliotek obowiązują odmienne zasady korzystania z zasobów, które zwykle zapisane są w Regulaminie. W bibliotekach publicznych wystarczy dokument tożsamości, natomiast w uczelnianych niezbędna jest legitymacja studencka i indeks. Zazwyczaj biblioteki uniwersyteckie wykazują większe zaufanie w stosunku do korzystającego – studenta swojej uczelni – zgadzają się na wypożyczanie większej liczby książek na dłuższy okres czasu niż biblioteki publiczne.

Korzystanie z księgozbiorów na miejscu – w czytelni zazwyczaj nie napotyka większych ograniczeń, aby jednak wypożyczyć książki do domu czytelnicy spoza danej uczelni często muszą wpłacić kaucję (jej wysokość jest różna – zwykle w granicach kilkudziesięciu złotych).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Wszystkie praktyczne informacje o warunkach korzystania z bibliotek i godzinach ich pracy znajdziemy na stronach internetowych danych instytucji. Większość bibliotek posiada również katalogi on-line z możliwością zamawiania co doskonale upraszcza i przyspiesza procedurę poszukiwania publikacji. Wówczas osoby zapisane do niej mogą zamawiać książki drogą elektroniczną z domowych komputerów, a następnie odbierać je osobiście w wypożyczalni lub czytelni.

Wypożyczenia międzybiblioteczne

Biblioteki realizują również usługę sprowadzania materiałów bibliotecznych niedostępnych w zbiorach uczelnianej biblioteki, z innych bibliotek w kraju i za granicą. Do korzystania z usług wypożyczalni międzybibliotecznej upoważnieni są pracownicy, doktoranci oraz studenci ostatniego roku studiów (za zgodą promotora). Do obowiązków czytelnika należy poszukiwanie materiałów. Materiały sprowadzone z innych bibliotek w oryginale udostępniane są wyłącznie w czytelni. Natomiast dokumenty wtórne, czyli kserokopie prac czytelnik otrzymuje na własność. Czytelnik pokrywa wszelkie koszty związane z otrzymaniem tych materiałów.

Biblioteczne katalogi kartkowe

Część starszych zbiorów wielu bibliotek w kraju (publikacje wydane przed 1997 rokiem) nie została jeszcze wprowadzona do katalogu komputerowego. Aby do nich dotrzeć, można skorzystać z tradycyjnych katalogów kartkowych, które z reguły są łatwo dostępne w przestrzeni bibliotek. Po odnalezieniu poszukiwanego tytułu można go zamówić do wypożyczenia w systemie elektronicznym. Sukcesywnie katalogi te są digitalizowane.

Podstawowymi informatorami o zasobach bibliotecznych są katalogi alfabetyczne i rzeczowe książek. Ponadto możemy skorzystać również z katalogu czasopism (w układzie alfabetycznym tytułów) oraz katalogu zbiorów specjalnych, które dostępne są w czytelniach specjalistycznych.

Na etapie gromadzenia literatury przedmiotu badań najbardziej przydatne są katalogi rzeczowe. Dzielimy je na: tematyczne (przedmiotowe) i ujęciowe (działowe i systematyczne). Dokładny opis poszczególnych katalogów przedstawił w swojej pracy Z. Szkutnik (2005).

Biblioteczne katalogi on-line

W bibliotekach uczelnianych można uzyskać dostęp do zasobów wszystkich bibliotek akademickich w Polsce i za granicą w ramach systemu NUKAT bądź KaRo. Wśród katalogów dostępnych w wersji elektronicznej można wymienić m.in.:

Katalogi centralne

- **NUKAT http://www.nukat.edu.pl/katalog/ (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny)**, czyli centralny katalog polskich bibliotek naukowych i akademickich dostępny w wersji elektronicznej. Umożliwia on lokalizację poszukiwanych materiałów w konkretnej bibliotece. Zawarto w nim głównie opisy dokumentów wydanych

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

po 2002 roku. Na końcu każdego opisu dokumentu wyszukanego w NUKAT znajduje się lista bibliotek udostępniających ten dokument.

- **Katalogi centralne Biblioteki Narodowej (BN) http://mak.bn.org.pl** zawierają informacje o książkach i czasopismach zagranicznych oraz czasopismach polskich, które znajdują się w bibliotekach współpracujących z Biblioteka Narodową.

Katalogi grupy bibliotek

KaRo http://karo.umk.pl (Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich) – to wyszukiwarka, która umożliwia jednoczesne przeszukiwanie katalogów wielu polskich bibliotek. System KaRo jest uzupełnieniem katalogu centralnego NUKAT.

RK@M (Rozproszony Katalog Małopolski) – umożliwia jednoczesne przeszukiwanie wybranych katalogów bibliotek województwa małopolskiego.

KR@K (Krakowski Katalog Rozproszony) – pozwala na jednoczesne przeszukiwanie katalogów kilku krakowskich bibliotek naukowych.

FIDES http://www.fides.org.pl/ – Katalogi on-line Federacji Bibliotek Kościelnych

Warszawskie Porozumienie Bibliotek Naukowych PAN http://195.187.97.20/default.htm

Katalogi poszczególnych bibliotek

Obecnie większość polskich bibliotek udostępnia swoje katalogi w wersji elektronicznej (OPAC). Katalogi te posiadają jednak różne poziomy kompletności. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego udostępnia w katalogu elektronicznym jedynie książki i czasopisma wydane po 1997 roku, a z wcześniejszych wydań tylko wybrane pozycje. Podobnie w katalogu Biblioteki Jagiellońskiej znajdziemy wszystkie polskie wydawnictwa książkowe wydane po 1989 roku (http://www.bj.uj.edu.pl/uj/katalog). Dzieła wydane do 1949 r. włącznie można wyszukiwać w zeskanowanym Katalogu Podstawowym (kartkowym). Dlatego korzystając z katalogów dostępnych w Internecie należy zwracać uwagę na informacje o ich kompletności.

Te wyżej wymienione katalogi pozwolą nam dotrzeć jedynie do druków zwartych, czyli publikacji książkowych. Zdecydowanie większy problem mają studenci z poszukiwaniem interesujących materiałów w czasopismach, choć tu z reguły cykl wydawniczy jest krótszy a informacje aktualniejsze. Istotnie, wertowanie spisów treści czasopism branżowych zajmuje niezmiernie dużo czasu i nie zawsze uzyskujemy zamierzony efekt. A zatem trzeba pamiętać, że *Bibliografia zawartości czasopism*, obecnie wydawana w wersji elektronicznej, udostępniana jest zazwyczaj w Sekcji Informacji Naukowej poszczególnych bibliotek uczelnianych.

Dostęp do katalogów bibliotek zagranicznych

Poszukiwania literaturowe w piśmiennictwie zagranicznym zdecydowanie uprościł Internet, w którym znajdziemy wiele pozycji jak również artykułów w formacie pdf. Powoływanie się na literaturę zagraniczną przemawia w każdym przypadku na korzyść studenta.

Poniżej czytelnik znajdzie przykładową listę adresów www, pod którymi można prowadzić poszukiwania literaturowe w bibliotekach zagranicznych:

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- LIBWEB Library www servers http://lists.webjunction.org/libweb/
- The British Library http://www.bl.uk/
- The Library of Congress Online Catalog http://catalog.loc.gov/
- The European Library http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html katalog 45 europejskich bibliotek narodowych i dostęp do ich zasobów cyfrowych (od 2007 także katalog i kolekcja Biblioteki Narodowej w Warszawie)
- Wspólny katalog bibliotek świata KVK http://www.bibliothek.kit.edu/cms/website--durchsuchen.php
- Katalogi kartkowe bibliotek świata, dostępne online po digitalizacji CIPACs (Card-Image Public Access Catalogues) http://cipacs.vfi-online.org/index.html
- Europeana – kolekcje europejskiego dziedzictwa kulturowego http://www.europeana.eu/portal/

Bazy danych i bazy pełnotekstowe

Kwerendę ułatwiają również wszelkie bazy danych zawarte w Internecie. Mają one określony zakres tematyczny, zapewniają dostęp do informacji o faktach, zdarzeniach, ludziach itp., gromadzą opisy dokumentów, a także, coraz częściej, same dokumenty (np. zdjęcia, rysunki, pełne teksty artykułów, itp.). Umożliwiają zatem szybkie wyszukiwanie informacji na dany temat według określonego kryterium.

Bazy zawierające trudno dostępne dane, pełne teksty książek, artykułów, itp. zarówno o charakterze naukowym, jak i komercyjnym, najczęściej wymagają prenumeraty (np. dostępny w bibliotekach akademickich pakiet baz EBSCO).

Bazy pełnotekstowe trafiają do polskich bibliotek w trybie zakupu licencji na ich użytkowanie. Biblioteki udostępniają zbiory te bezpłatnie w formie elektronicznej zapisanym do nich czytelnikom, korzystanie z baz następuje na komputerach w siedzibie biblioteki. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego umożliwia czytelnikom korzystanie z baz **CEIC Data** i **EBSCO.**

Szczególnie przydatne w trakcie poszukiwania literatury przedmiotu są bazy **Biblioteki Narodowej**, http://mak.bn.org.pl/wykaz.htm które mają wielodziedzinowy charakter. Składa się na nie około dwudziestu cząstkowych baz danych. Pozwalają nam one dotrzeć do książek (Książki polskie od 1973), do artykułów z czasopism (Artykuły z czasopism polskich od 2005, Artykuły z gazet i tygodników polskich od 2005), czasopism (Czasopisma polskie od 2001), dokumentów kartograficznych, dźwiękowych i elektronicznych wydawanych w Polsce oraz książek zagranicznych będących w posiadaniu wybranych bibliotek polskich. Ponadto multiwyszukiwarka FIDKAR umożliwia jednoczesne przeszukiwanie kilku baz.

Czasopisma elektroniczne

Czasopisma elektroniczne są dynamicznie rozwijającą się formą publikacji piśmiennictwa naukowego. Do ich określania stosuje się liczne terminy takie jak: sieciowe, online, cyfrowe, komputerowe i webowe (Szkutnik, 2005). Są to czasopisma dostępne w Internecie,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

do prezentacji których wykorzystywane są techniki multimedialne. Polskie biblioteki akademickie, coraz częściej zamieniają tradycyjne prenumeraty czasopism na wydawnictwa elektroniczne (ACS, APS/AIP, Elsevier, Springer, Wiley).

Niemal wszystkie czasopisma drukowane obecnie posiadają już wersję on-line. Dostęp do polskich czasopism cyfrowych jest na ogół bezpłatny. Zdarza się coraz częściej, że czasopismo elektroniczne nie miało wcześniej drukowanego odpowiednika, czego przykładem może być „Turystyka kulturowa" – www.turystykakulturowa.org .

Lista polskich czasopism elektronicznych jest tradycyjnie udostępniana w serwisie informacyjnym **EBIB (http://ebib.oss.wroc.pl).**

Ważniejsze konsorcja zagraniczne:

1) **Science Direct** [Elsevier Science] – http://www.elsevier.com
2) **Proquest –** http://www.umi.com.
3) **EBSCOhost** – http://search.epnet.com/login.asp
4) **Kluwer** – http://www.wkap.nl/journal/
5) **SwetsWise** – https://www.swetswise.com/public/login.do
6) **SpringerLink** – http://www.springerlink.com.
7) **Japan Science and Technology Information Aggregator –** http://www.jstage.jst.go.jp/en

Biblioteki cyfrowe w Polsce

Zarówno w Polsce jak i na całym świecie coraz bardziej popularne stają się cyfrowe skarbnice wiedzy. Bardzo dobrym przewodnikiem po świecie wirtualnych bibliotek jest Serwis Informacyjny dla bibliotekarzy Elektronicznej Biblioteki **EBIB (http://www.nowyebib.info/serwisy/5-biblioteki-cyfrowe)**. Dzięki niemu można dotrzeć do katalogów wielu bibliotek w Polsce i na świecie.

Biblioteki cyfrowe w Polsce możemy podzielić na (lista bibliotek poszczególnych kategorii znajduje się w załączniku nr 3):

1) Narodowe,
2) Regionalne,
3) Instytucjonalne,
4) Wybrane kolekcje cyfrowe.

Z kolei biblioteki cyfrowe na świecie możemy podzielić na (lista bibliotek poszczególnych kategorii na świecie znajduje się w załączniku nr 4):

1) Międzynarodowe,
2) Narodowe,
3) Instytucjonalne.

Bibliografie dziedzinowe

Podczas kwerendy bibliotecznej warto również dotrzeć do bibliografii dziedzinowych, zawartych m.in. na stronach Instytutu Turystyki, dzięki którym można znaleźć wiele

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

interesujących materiałów w różnym układzie (przedmiotowym, branżowym i przestrzennym).

Wiele dziedzin wiedzy posiada własną bibliografię, czyli uporządkowany według określonych kryteriów spis dokumentów (książek, czasopism itp.) z najważniejszymi informacjami o każdej z pozycji. Obecnie bibliografie oprócz wersji drukowanej często posiadają również wersję elektroniczną, ale z ograniczonym zasięgiem chronologicznym (np. Bibliografia Geografii Polskiej – http://www.cbgios.pan.pl/bazy/bgp/, Bibliografia Historii Polskiej, Polska Bibliografia Wojskowa). Większość z tych bibliografii udostępniana jest nieodpłatnie w Internecie. W przypadku niektórych dziedzin m.in. prawa (Polska Bibliografia Prawnicza), dostęp do ich bibliografii wymaga wykupienia licencji.

Selekcja zgromadzonych materiałów źródłowych

Zebrane materiały podczas kwerendy w postaci ankiet, notatek, wydruków komputerowych dzielimy i segregujemy – biorąc pod uwagę ich przydatność do pracy – według rozdziałów. Należy bardzo dokładnie sporządzać notatki i przepisywać cytaty, które mogą być wykorzystane w przyszłej pracy dyplomowej. Najlepszą metodą jest założenie odpowiednich katalogów w komputerze w układzie: autorskim i przedmiotowym.

Studiowanie literatury i robienie notatek

Studiowanie znalezionej i wyselekcjonowanej literatury jest jednym z podstawowych kroków przygotowujących do napisania pracy. Bardzo ważna kwestią jest studiowanie literatury w taki sposób, który pozwala na efektywne przekuwanie go w gotową pracę.

Doświadczenie autorów wskazuje, że nie ma sensu najpierw czytanie literatury, a później robienie z niej notatek. Należy jednocześnie czytając natychmiast robić notatki.

Zapisków dokonywać można na 2 sposoby: albo metodą tradycyjną, opisaną poniżej na tzw. „fiszkach", albo też bezpośrednio w plikach tekstowych na komputerze będących zaczątkami rozdziałów. Autorzy są zdania, że pisanie od razu na komputerze jest szybsze, efektywniejsze i wygodniejsze. Robiąc notatki na komputerze nie można zapomnieć o umieszczaniu informacji o źródle, ponieważ późniejsze poszukiwania pozycji, z których pochodzą dane myśli jest bardzo trudne, czasochłonne i oznacza niepotrzebną stratę czasu.

Sporządzanie notatek na odrębnych kartkach papieru, tzw. fiszkach bibliograficznych polega na tworzeniu osobnej kartki dla każdej znalezionej pozycji literaturowej. Na fiszce notujemy imię i nazwisko autora, tytuł, wydawnictwo, miejsce i rok wydania (lub tytuł czasopisma, rocznik i numer lub datę publikacji). A. Pułło (2000) uprzedza, iż praca nad fiszkami tylko pozornie wygląda na prostą czynność. Można na nich umieszczać również krótkie notatki na temat treści, sposobu ujęcia tematu lub przydatności publikacji. Można zastosować własny system oznakowywania kolorowymi naklejkami publikacji dla tematu pracy najważniejszych, mniej ważnych, podstawowych, najnowszych, historycznych itp. Biblioteka fiszek powinna stanowić zbiór luźnych kartek, dzięki czemu łatwiej jest taki zbiór uzupełniać, łatwiej zmieniać kryterium jego ułożenia. Zdaniem Z. Szkutnika (2005)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

wszystkie fiszki powinny mieć stały format (A5 najlepiej) oraz stały układ graficzny, bo tylko wówczas będą one najlepszym narzędziem pracy.

Tabela nr 3. Przykład konstrukcji fiszki i jej zawartości

Klasyfikacja (rozdział, podrozdział)	Źródło (dane bibliograficzne)
s. Cytat lub streszczenie	 Uwagi własne

Źródło: Szkutnik (2005)

Prawo autorskie a praca dyplomowa

> Plagiatem określa się *„przywłaszczenie autorstwa cudzego utworu, odkrycia, pomysłu, wyniku naukowego, wynalazku lub innego osiągnięcia intelektualnego"*
>
> *(Wosik, 2005)*

Prace dyplomowe czy to licencjackie czy magisterskie posiadają zawsze część kompilacyjną powstałą w wyniku lektury innych opracowań. Korzystanie z dorobku różnych autorów jest nieuniknione i konieczne, jednak niedopuszczalne jest przypisywanie sobie utworów, w szerokim rozumieniu tego słowa, które wyszły spod ręki innego twórcy.

Dlatego podczas pisania pracy licencjackiej trzeba pamiętać o dokumentowaniu wykorzystania cudzych myśli, poglądów, fragmentów prac naukowych oraz fotografii, rysunków i tabel. Gdy tego nie czynimy popełniamy plagiat. Plagiaty naukowe stanowią poważny problem, ponieważ są nie tylko niemoralne, ale przede wszystkim są procederem karalnym – gdyż jest to działanie wbrew prawu. Pamiętać należy, że w skrajnych przypadkach przywłaszczenie sobie czyjejś własności intelektualnej może się skończyć w sądzie wyrokiem skazującym i odebraniem uzyskanego tytułu.

Złożenie pracy będącej plagiatem to przestępstwo karane z art. 272 Kodeksu Karnego. Jest w nim mowa o wyłudzeniu poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd osoby upoważnionej do wystawiania np. dokumentów. W tym przypadku organem wprowadzanym w błąd jest uczelnia wystawiająca studentom dyplomy.
Plagiat prowadzi do łamania prawa cywilnego – prawa autorskiego. Artykuł 115 KC mówi, że kto przywłaszcza sobie autorstwo lub wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu, podlega grzywnie, karze ograniczenia lub pozbawienia wolności do lat dwóch (Golat, Golat, 2000).

Sposoby walki z plagiatami w pracach dyplomowych z roku na rok stają się coraz doskonalsze. Już teraz na wielu uczelniach funkcjonują programy antyplagiatowe, którymi sprawdza się całe prace na szukając podobieństw do materiałów zamieszczonych w Internecie i innych prac dyplomowych wprowadzonych do bazy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

W zależności od stopnia, sposobu i świadomości wykorzystania cudzego utworu wyróżnia się dwa przejawy plagiatu – jawny i ukryty (Zenderowski, 2009).

Plagiat jawny polega na przywłaszczeniu sobie całości lub fragmentu cudzego utworu i opatrzeniu go własnym nazwiskiem, najczęściej świadomie.

W plagiacie ukrytym fragmenty cudzego utworu przeplatane są własnymi zdaniami. Dość często przyjmuje się, że formą ukrytego plakatu jest parafrazowanie tekstu.

W dobie społeczeństwa informacyjnego pojawia się problem z plagiatami internetowymi. Polegają one na bezmyślnym kopiowaniu i wklejaniu fragmentów cudzej pracy, bądź całych artykułów do prac dyplomowych. Plagiatorzy kopiują również rysunki i fotografie. To zjawisko zwykło się nazywać *googlification of the mind* (Zenderowski, 2009). W kontekście prawa autorskiego trzeba pamiętać, że wszystkie teksty publikowane również w Internecie są prawnie chronione, a ich autorzy mogą od łamiących je osób żądać zadośćuczynienia. Cytowanie ich jest dopuszczalne na takich samych zasadach, jak w przypadku tekstów opublikowanych w innej formie.

Nie stanowi natomiast plagiatu wykorzystanie bez wskazania autora, aktów normatywnych lub ich urzędowych projektów, urzędowych dokumentów, znaków i symboli, opublikowanych opisów patentowych lub ochronnych i prostych informacji prasowych (art. 4 ustawy o prawie autorskim).

Zasady korzystania z cudzych utworów znajdziemy w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631 z późn. zm., ostatnie zmiany Dziennik Ustaw z 20 sierpnia 2010 Nr 152 poz. 1016). Już pierwszy jej artykuł informuje o przedmiocie prawa autorskiego, w którym stwierdza się, że ochronie podlega *„każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia"*.

Ustawa jednak przewiduje przepisy szczególne - dotyczące wykorzystania dorobku intelektualnego osób trzecich. W prawie autorskim występuje pojęcie *„dozwolonego użytku chronionych utworów"*. Odnosi się ono m.in. do nieodpłatnego korzystania *„z już rozpowszechnionego utworu"* jako materiału do prac naukowych itp. w zakresie użytku osobistego (art. 23 niniejszej ustawy). Zakres podmiotowy dozwolonego użytku osobistego zawarty w ustawie o prawie autorskim jest niezwykle szeroki (Golat, Golat, 2000). W przypadku prac dyplomowych interesuje nas zapis w art. 29, ust. 1 i ust. 2, który w ramach tzw. dozwolonego użytku umożliwia korzystanie z cudzych utworów i przytaczanie ich urywków w celach dydaktycznych i naukowych. Nie wolno jednak stosować dosłownego przepisywania tekstu cudzego autorstwa i koniecznie należy pamiętać o każdorazowym udokumentowaniu tego faktu, zarówno w formie cytowania (cudzysłów lub wyróżnienie kursywą) jak też odsyłacz[13].

[13] Szczegóły dotyczące zasad cytowania opisano w rozdziale 9. podręcznika.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

8. Struktura i konstrukcja pracy

Praca dyplomowa składa się z rozdziałów, ich liczba dyktowana jest specyfiką dziedziny i konkretnego tematu. Podział na rozdziały ma za zadanie segregować w logiczny sposób treść pracy, oddzielać od siebie poszczególne zagadnienia i przy pomocy podrozdziałów i śródtytułów nadawać pracy hierarchiczne dążenie do zagadnień szczegółowych.

Pisząc pracę należy dbać, aby rozkład treści w rozdziałach był logiczny, aby o ile to tylko możliwe, przedstawiać zagadnienia od ogółu do szczegółu i aby rozdziały nadawały treści pracy podział symetryczny tzn. poszczególne części miały zbliżoną objętość.

Plan pracy

Jednym z najważniejszych elementów powstającej pracy dyplomowej jest jej plan stanowiący kręgosłup całego opracowania – na nim opierają się kolejne rozdziały, on wskazuje kierunek i tok rozumowania. Powstanie planu pracy powinno nastąpić w wyniku nakreślenia jej tytułu, założeń, hipotez i celów.

Plan będący przedstawieniem struktury pracy jest także wytyczną działań, które powinien podejmować piszący. Ich kolejność wynika z przyjętej koncepcji przebiegu toku wnioskowania. W trakcie pracy nad planem często zachodzą potrzeby wielokrotnych modyfikacji w tym przemieszczania zagadnień w treści pracy i ich przegrupowywania tak, aby całość stanowiła jak najlogiczniejszą strukturę.

Plan pracy zostaje następnie przekształcony w spis treści, będący pierwszym elementem, poddawanym analizie przez każdą osobę czytającą pracę dyplomową.

Kluczową kwestią dla powstającego planu pracy są studia literaturowe prowadzone w trakcie przygotowań merytorycznych. W przypadku pracy dyplomowej studia literaturowe muszą mieć inny charakter niż w przypadku mniejszej wagi prac pisanych przez studenta wcześniej.

Prace o ograniczonym zakresie tematycznym powstają w wyniku analizy wcześniej przeczytanej literatury. Praca dyplomowa z uwagi na swój rozmiar musi powstawać równolegle ze studiami literaturowymi. Jak pisze Święcicki (1971) tworzenie prac dyplomowych polega na jednoczesnym „czytaniu i pisaniu, pisaniu i czytaniu". Dodatkowo plan pracy pełni rolę organizacyjną w trakcie studiów literaturowych. Notatki i refleksje będące wynikiem rozpoznania literatury przedmiotu powinny odnosić się do konkretnych rozdziałów i podrozdziałów i w ten sposób powinny być wynotowywane – zdecydowanie ułatwi to późniejsze ich opracowanie.

Szkutnik (2005) radzi, aby planowi towarzyszył szkic toku rozumowania, czyli zarys pracy uwidaczniający zawartość poszególnych rozdziałów jak również związki logiczne między nimi. Zarówno plan jak i zarys pracy powinny zostać poddane szczegółowej dyskusji na seminarium.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Dobry plan powstaje zgodnie z zasadami logicznego podziału (Richert, 1969):

- zasadą kompletności – plan powinien wyczerpywać temat poruszając wszystkie ważne zagadnienia,
- zasadą porządkowania całości – dzieli zagadnienia omawiane w pracy na logiczne grupy i podgrupy, które ułożone we właściwej kolejności wynikają z siebie nawzajem jednocześnie wspólnie nawiązując do tematu pracy. Porządkowanie całości polega również na zachowaniu odpowiednich proporcji pomiędzy objętością rozdziałów i rozkładem w nich podrozdziałów,
- zasadą rozłączności – poszczególne zagadnienia powinny być poruszane w pracy raz. Nie należy wracać do nich bez szczególnego uzasadnienia w kolejnych rozdziałach,
- zasadą precyzji – plan w sposób spójny i właściwy omawia poszczególne punkty,
- zasadą harmonii – plan powinien obrazować zbalansowanie pracy, wypunktowywać zagadnienia najważniejsze, marginalizować te mniej ważne,
- zasada prostoty – zgodnie z twierdzeniem „mniej znaczy więcej", plan powinien ujmować poszczególne zagadnienia w sposób maksymalnie prosty, tytuły rozdziałów nie mogą być nadmiernie rozbudowane, a całość musi tworzyć wrażenie przejrzystości,
- zasada logiki – kolejność i treść następujących po sobie rozdziałów jest pochodną logicznego zaprogramowania będącego wynikiem analizy zagadnienia w oparciu o założony cel badawczy.

Na pytanie ile stron powinna liczyć praca dyplomowa trudno o jednoznaczną odpowiedź. Powinna liczyć stron tyle, aby temat został wyczerpany, poruszone były wszystkie najważniejsze kwestie, natomiast nie nastąpiło tzw. wodolejstwo. Przyjmuje się, że średnio praca powinna mieć ok. 50-70 stron.

Układ pracy

Całość pracy zaczyna się stroną tytułową, której zawartość może się różnić w zależności od uczelni i kierunku. Część uczelni posiada ustandaryzowane strony tytułowe dla studentów do pobrania z serwerów uczelni.

Zazwyczaj na stronie tytułowej umieszcza się od góry – wyśrodkowane (Załącznik nr 11):

- nazwę uczelni i kierunek studiów,
- imię i nazwisko autora,
- numer albumu autora,
- tytuł rozprawy i ewentualny podtytuł,
- tłumaczenie tytułu na język angielski,
- określenie rodzaju pracy wraz ze wskazaniem jej promotora z pełnym tytułem naukowym np.: „praca dyplomowa wykonana pod kierunkiem ……..", umieszczane w dolnej lewej części strony,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- nazwa miasta – siedziby uczelni oraz rok wydania pracy umieszczane są w centralnej dolnej części strony tytułowej.

W trosce o estetykę strony tytułowej nie należy stosować skomplikowanych krojów czcionki jak również używać więcej niż 3 wielkości tej samej czcionki.

W następnej kolejności, jeśli jest taka wola piszącego, można umieścić czystą stronę z dedykacją pracy lub podziękowaniami, jeśli autor chce w ten sposób uhonorować kogoś, kto albo wniósł szczególny wkład w powstanie pracy, albo jest piszącemu szczególnie bliski. Najczęstszymi dedykacjami spotykanymi w pracach dyplomowych są rodzice, promotor, czasami przyjaciele lub inne osoby.

Dedykacja ma formę kilkulinijkowej sentencji umieszczonej w lewej dolnej części strony poprzedzającej spis treści np. *„Pracę dedykuję Rodzicom dziękując za absolutną wiarę i bezgraniczne wsparcie".*

Dalej umieszczamy plan pracy, który po wstawieniu numerów stron pełni funkcję spisu treści. Numeracje stron pracy uwidaczniamy dopiero od pierwszej strony wstępu, choć wliczamy w nią także stronę tytułową i następne. Bardzo ważne jest aby spis treści sprawdzić ostatni raz po zakończeniu wszystkich działań edycyjnych, ponieważ częstym przeoczeniem jest nieaktualny spis treści, który powstał wcześniej i stracił aktualność na skutek prac edycyjnych. Można również korzystać z automatycznego spisu treści, pamiętając o konieczności jego aktualizacji podczas końcowego formatowania pracy, przed wydrukowaniem.

Po spisie treści przychodzi czas na 3 podstawowe elementy właściwe każdej rozprawie – wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Rozdział wstępny

Liczy zazwyczaj kilka stron i z kilku powodów jest bardzo istotnym elementem pracy. Po pierwsze zawiera najistotniejsze kwestie dotyczące merytoryki pracy, po drugie, robi na czytającym pierwsze wrażenie dotyczące pracy. Wszystko to sprawia, że rozdział wstępny z uwagi na swój charakter jest trudny do napisania i dlatego budzi w piszących obawy z perspektywy początku drogi. Niepewność ta wynika z normalnego braku obeznania z zakresem tematycznym rozprawy i dopiero rozpoczętych studiów literaturowych. Dlatego też rozdział wstępny często pisany jest w ostatniej kolejności, wtedy, kiedy autor jest już w dostatecznym stopniu oswojony z zagadnieniem i oczytany w literaturze, a także sformułował wnioski końcowe – przez co dokonał podsumowania swoich dociekań. Takie całościowe spojrzenie na pracę pozwala napisać dobry rozdział wstępny.

Jeśli rozdział wstępny został napisany wcześniej, po zakończeniu pracy jest dobry moment, aby do niego wrócić i dopracować w oparciu o przemyślenia i doświadczenia nagromadzone po drodze.

Na standardowy rozdział wstępny składa się zazwyczaj z 5 głównych elementów:

- wprowadzenie,
- część metodologiczna,
- studia literaturowe (tzw. stan badań),

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- terminologia[14],
- omówienie konstrukcji pracy.

Wprowadzenie

Rozdział wstępny rozpoczyna się wprowadzeniem, zazwyczaj zajmuje ono od ½ do pełnej strony tekstu. W tym miejscu następuje wyjaśnienie tytułu pracy, jak również zakresu tematycznego, którego ona dotyczy oraz powodów wybrania danego zagadnienia.

W zależności od koncepcji pracy przyjętej wspólnie z promotorem, w tej części autor może umieścić hipotezy i ewentualne pytania pomocnicze służące ich weryfikacji, a także cele i założenia pracy. Jasne, precyzyjne sformułowanie celu pracy jest jednym z najistotniejszych zagadnień, ponieważ porządkuje ono myślenie i późniejszego czytelnika i samego piszącego. Pod pojęciem hipotez należy rozumieć twierdzenia poddawane weryfikacji w trakcie pisania pracy, będące jednocześnie formą kompasu kierunkującego myślenie badawcze piszącego, poddawane weryfikacji w toku rozważań.

W części wprowadzającej powinna również znaleźć się informacja na temat zakresu rzeczowego, przestrzennego i czasowego pracy.

Zakres rzeczowy pracy – to zakres zagadnień, które ona obejmuje, zakres przestrzenny to obszar, którego dotyczą zbierane materiały np. miasto Tomaszów, gmina Wolbórz, województwo zachodniopomorskie, okrąg o promieniu 50 km od Sandomierza. Przez zakres czasowy pracy najczęściej rozumie się okres od momentu pierwszych wydarzeń referowanych w pracy po dzień zakończenia zbierania materiałów np. od początków XII wieku do października 2010 r.

Metody badań

Kluczowym elementem Wstępu jest podrozdział metodologiczny, ma on zazwyczaj 2-3 strony. Piszący udowadnia w nim swoją znajomość warsztatu badawczego i umiejętność doboru odpowiednich narzędzi do tematu. W tym miejscu piszący udowadnia, że zna podstawową terminologię naukową, a także opisuje techniczną stronę wykorzystywanych metod i technik badawczych, odnosi się również do zebranych materiałów i ich wiarygodności.

Dobór odpowiednich metod jest kluczem do sukcesu pracy, ponieważ to on decyduje o wiarygodności zebranego materiału. W przypadku prowadzenia badań terenowych dobrze jest też zrelacjonować założony ich przebieg i sposób doboru próby.

Przegląd literatury

Istotnym elementem rozdziału wstępnego jest podrozdział, w którym piszący wykazuje się znajomością stanu badań dotyczących poruszanego tematu, jak również literatury obejmującej ten zakres zagadnień. Przegląd literatury nie może liczyć pół strony i zawierać opisu dwóch pozycji, musi być rozbudowany i liczyć co najmniej kilka stron.

[14] Niekiedy uzasadnione jest omówienie terminologii jeszcze przed analizą literatury, czasem warto także zamieścić w pracy niewielki słowniczek podstawowych terminów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Piszący często mają problemy z odróżnieniem spisu literatury (bibliografii) od przeglądu literatury. Bibliografia jest listą wykorzystanych, bądź związanych z tematem publikacji. W spisie literatury, podawanym na końcu pracy, pozycje są ponumerowane i wymieniane w kolejności alfabetycznej. Natomiast przegląd literatury polega na analizie przydatności poszczególnych pozycji przy pisaniu pracy i dyskusji z ich autorami. Każdej z pozycji książkowych zwyczajowo poświęca się kilka zdań. Piszemy w nich jaka była przydatność pozycji w toku pracy, co autor sądzi na interesujący nas temat, jakie prowadził badania. Literaturę omawianą w przeglądzie zazwyczaj grupuje się tematycznie omawiając ją w kolejności chronologicznej. Przegląd literatury służy rozpoznaniu stanu badań nad zagadnieniem będącym przedmiotem pracy. Solidne rozpoznanie kto, kiedy i gdzie zajmował się tematem ma z jednej strony ustrzec autora przed przysłowiowym wyważaniem dawno otwartych drzwi, z drugiej rozpoznać obszary słabo przebadane, warte zainteresowania i wysiłku.

Słowniczek

W niektórych przypadkach wskazane może być umieszczenie specjalnego podrozdziału wyjaśniającego pojęcia używane w pracy dyplomowej, szczególnie wtedy, gdy dziedzina, której praca dotyczy jest mało popularna, a słownictwo hermetyczne.

Słowniczek zazwyczaj konstruujemy w układzie alfabetycznym lub tematycznym. Należy pamiętać, że każda definicja wykorzystana w słowniczku musi mieć podane źródło.

Konstrukcja pracy

W zależności od uzgodnień z promotorem w rozdziale wstępnym umieścić można podrozdział mówiący o konstrukcji pracy i wyjaśniający zależności miedzy rozdziałami, ich liczbą, układem i powiązaniami, a także problemami badawczymi w nich poruszanymi.

Przyjmuje się, że w skład tej części nie powinny wchodzić wyłącznie streszczenia poszczególnych rozdziałów.

Rozwinięcie

To główna część pracy, objętościowo największa, zbudowana na podstawie logicznego ciągu wynikania i układu hierarchicznego. Dalsze rozdziały powinny pozostawać ze sobą w związku logicznym i budować wynikający po kolei tok rozumowania, tak, aby każdy z rozdziałów pozostawał odpowiednio wpleciony w całą strukturę wywodu pracy.

Konkretna kolejność tematyki poruszanej w rozwinięciu jest ściśle uzależniona od dziedziny, z jakiej pisana jest praca i konkretnego tematu.

Głównym wyznacznikiem treści poszczególnych rozdziałów są cele i zadania pracy określone we wstępie, a omawiane na podstawie literatury, materiałów źródłowych, badań własnych i przemyśleń autora (Szkutnik, 2005). W zależności od specyfiki pracy rozwinięcie rozpoczynamy od charakterystyki geograficznej obszaru badań, charakterystyki przedsiębiorstwa, procesu lub zjawiska, które stanowią tło tematu pracy. W kolejnych rozdziałach omawiamy przedmiot i podmiot pracy, po czym charakteryzujemy wyniki przeprowadzonych badań, jeśli takowe były robione.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Przykład

a. Monografia przedsiębiorstwa turystycznego
   1. Charakterystyka obszaru
   2. Historia, rozwój i perspektywy branży na danym obszarze
   3. Charakterystyka przedsiębiorstwa
   4. Charakterystyka świadczonych usług
   5. Charakterystyka klientów
   6. Treść badań
b. Monografia miejsca, obiektu, zjawiska
   1. Charakterystyka obszaru
   2. Charakterystyka miejsca, obiektu, zjawiska
   3. Charakterystyka usług
   4. Konsumenci produktu
   5. Aspekt ekonomiczny
   6. Treść badań
c. Praca dotycząca zjawiska zachodzącego względem obszaru, obiektu, grupy społecznej
   1. Charakterystyka pojęcia dotyczącego zjawiska
   2. Charakterystyka obszaru, obiektu, grupy społecznej
   3. Charakterystyka konsumentów
   4. Treść badań

Każda praca licencjacka powinna być oparta o badania terenowe, absolutne minimum to obserwacja. Decyzja o zakresie, technikach i realizacji badań zależy od uzgodnień z promotorem i specyfiki tematu pracy. Badania własne znacznie podnoszą rangę pracy, a w pracach badawczych stanowią sedno podjętych działań.

Należy pamiętać, że rozdział zawierający wyniki badań powinien mieć charakter problemowy i odpowiedni, wynikający z tego tytuł. Nie należy tytułować rozdziału omawiającego wyniki badań: „Wyniki ankiety oceny jakości przeprowadzonej wśród gości hotelu X", a raczej, „Jakość usług hotelu X w oczach jego gości". Podobnie poszczególne elementy składowe rozdziału omawiającego wyniki badań nie powinny relacjonować odpowiedzi na poszczególne pytania, a raczej charakteryzować zjawiska i elementy, o które pytani byli badani.

Przykład

Zamiast:

4.1 Pytanie 1. Jak często wyjeżdża Pan na wakacje?

4.2 Pytanie 2. Co wpłynęło na wybór hotelu X na pobyt wakacyjny?

prawidłowe jest podejście problemowe do zagadnień:

4.1 Aktywność turystyczna klientów biura podróży X

4.2 Determinanty wyboru hoteli wakacyjnych przez klientów biura podróży X

Rozwiązanie problemu badawczego, jak również wyniki badań, mogą być przytaczane w różnych częściach i rozdziałach pracy w zależności od jej specyfiki. Jeśli rozwiązanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

problemu badawczego ma charakter wielowątkowy to w podsumowaniu należy je zespolić i wskazać relacje pomiędzy uzyskanymi wynikami.

Wyniki badań powinny być podawane rzetelnie, czyli tylko fakty wynikające z badań – żadnych domysłów i zafałszowań wyników fabrykowanych na potrzeby hipotezy pracy.

Wysoce cenione przez recenzujących jest porównywanie wyników badań własnych z wynikami badań z literatury i ewentualna polemika z nimi lub ich potwierdzenie, aktualizowanie itp.

Zakończenie

Rozdział kończący pracę dyplomową jest drugim najważniejszym elementem po rozdziale wstępnym. Czytelnik oceniając przydatność pracy dla swoich celów oraz jej zgodność z tytułem rozpoczyna lekturę od podsumowania, spodziewając się znaleźć tam najważniejsze wnioski i ustalenia powstałe w toku pracy. Dlatego też pisaniu zakończenia zwanego również czasami podsumowaniem, wnioskami lub wnioskami końcowymi należy poświęcić odpowiednio dużo uwagi i czasu.

Poprawnie napisane zakończenie pozostaje w bezpośredniej relacji ze wstępem i rozdziałami rozwinięcia i stanowi integralną część zamysłu badawczego autora pracy. W podsumowaniu prześledzony jest ponownie cały tok rozumowania autora począwszy od zamierzeń opisanych we wstępie przez wyniki badań opisane w rozwinięciu ich omówienie i wnioski. Całość powinna być podana w sposób syntetyczny i rzeczowy skupiając się na najważniejszych dla tematu pracy aspektach, zaś wnioski płynące z poszczególnych badań w zakończeniu powinny pozwolić na sformułowanie syntetycznej konkluzji.

Jeśli w porozumieniu z promotorem praca dyplomowa powstaje w oparciu o hipotezy i pytania pomocnicze, to właśnie one zazwyczaj stanowią szkielet podsumowania, który nadaje odpowiedni kierunek wywodom autora.

Zakończenie jest właściwym miejscem na refleksje autora o przyczynach otrzymania określonych wyników badań np. możliwości dostępu do źródeł, doboru próby do badań itp. Zakończenie jest również odpowiednim miejscem do ustosunkowania się do kwestii nierozstrzygniętych w toku pracy, mogących stanowić przedmiot dalszych badań. W podsumowaniu można pokusić się o ogólną ocenę całego zagadnienia, wraz z osobistą refleksją autora w ramach jego kompetencji (Boć, 2003).

Mile widziany jest krytyczny stosunek do swoich dociekań i wskazanie pola dalszych badań oraz proponowanych metod badawczych, ponieważ żadna z prac nie jest w stanie wyczerpać tematu w 100%. Tego typu podejście jest dowodem na szersze perspektywy autora, których istotnych elementem jest znajomość literatury. Dobrze widziana jest również analiza możliwości zastosowania w praktyce otrzymanych wyników badań lub wniosków.

Podsumowanie powinno mieć wyraźnie kończący charakter i nie powinno przypominać innych rozdziałów. Nie umieszczamy w nim tabel ani rysunków, nowych wywodów, cytatów źródłowych i powoływania się na literaturę, powołujemy się jednak na wyniki badań z pomocą odsyłaczy (Reichert, 1969).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Bibliografia[15]

Bibliografia zwyczajowo znajduje się na końcu, za tekstem właściwym, po załącznikach, a przed spisem załączników graficznych. Czasami stosowaną praktyką może być również zamieszczanie bibliografii po każdym rozdziale.

Stanowi ona spis wykorzystanych w pracy materiałów drukowanych – literatury, artykułów w czasopismach, tekstów źródłowych lub dokumentów elektronicznych zaczerpniętych z Internetu.

Zwyczajowo spis literatury jest numerowany w porządku alfabetycznym w układzie przyjętym dla oznaczania źródeł. Czasami spotyka się grupowanie literatury według treści, lub sposobu publikacji – książki, artykuły. Z uwagi na coraz większą popularność materiałów pozyskanych z Internetu częstą praktyką jest wydzielanie w bibliografii sekcji publikacji elektronicznych, jako że rządzą się one swoją specyfiką oznaczania.

Opracowaniu bibliografii należy poświęcić wystarczającą ilość czasu, ponieważ jej zawartość jest zazwyczaj wnikliwie badana przez recenzentów, ponieważ dowodzi oczytania i znajomości literatury tematu.

Bibliografia powinna powstawać równolegle z pisaniem pracy, a pozycje należy dopisywać na bieżąco, zostawienie całej bibliografii na koniec spowoduje, że jej stworzenie zajmie zdecydowanie więcej czasu (Szkutnik, 2005).

Zasadą, o której należy pamiętać jest nie wpisywanie w bibliografię literatury, o której nie wspominamy w pracy, jak również staranność sprawiająca, że wszystkie pozycje użyte w pracy zostały przywołane w bibliografii. W wyjątkowych przypadkach można odrębnie podać szeroką literaturę do omawianego tematu i odrębnie spis literatury faktycznie wykorzystanej podczas pisania pracy.

Koniecznym jest również ujednolicenie opisu bibliograficznego tak, aby wszystkie zapisy miały identyczny kształt i nie stosowanie opisów niekompletnych, często kłopot sprawia opisanie dokumentów elektronicznych, gdzie również należy przyjąć ujednolicony standard.

Zasady powoływania się na literaturę i budowania przypisów obowiązujące także w bibliografii czytelnik znajdzie w rozdziale 9.

Spisy, słowniki, załączniki

Praca dyplomowa z reguły zawiera po kilka lub kilkanaście tabel, rysunków czy fotografii. Spisy tych elementów umieszczamy na końcu pracy. Każdy spis rozpoczynamy od nowej strony, w spisie umieszczamy: numer tabeli, rysunku czy zdjęcia, tytuł i numer strony na której występuje on w tekście pracy. Należy pamiętać, że sprawdzenie zgodności numerów stron powinno być ostatnią czynnością dokonaną przed wydrukiem pracy, ponieważ nawet mała korekta edycyjna może skutkować przesunięciami grafiki na inną stronę.

[15] Określenie „Bibliografia" nie jest prawidłowo stosowane w przypadku prac dyplomowych ponieważ to słowo ma zdecydowanie inne znaczenie. Właściwszą nazwą byłby „Wykaz publikacji cytowanych w pracy". Jednak z uwagi na utarty zwyczaj stosowania określenia „Bibliografia" w pracach dyplomowych autorzy zainteresowanych tym tematem odsyłają do Encyklopedii wiedzy o książce pod redakcją A. Birkenmajera, B. Kocowskiego, i J. Trznadlowskiego (1971).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Zdarzyć się również może, iż w pracy znajdą się skróty wyrazów lub grup wyrazów. Warto wówczas sporządzić spis skrótów z podaniem ich znaczenia i rozwiniętej nazwy.

Częstym elementem występującym w pracach licencjackich jest słownik. Słownik to zbiór wyrazów użytych w rozprawie, które wymagają wyjaśnienia. Umieszczamy go na końcu pracy, po tekście głównym. Pojęcia zamieszczamy w porządku alfabetycznym. Ważne jest, aby objaśnianie haseł było krótkie i miało charakter encyklopedyczny. Przy poszczególnych definicje oznaczamy źródła, z których one pochodzą.

Załączniki (aneksy) są uzupełnieniem pracy licencjackiej, dają szansę na umieszczenie elementów, które z uwagi na swoją objętość lub charakter nie mogą zostać przedstawione w toku rozprawy właściwej. W załącznikach umieszczamy elementy związane z tematem pracy i pozwalające lepiej ją zrozumieć, wsparte odsyłaczami w tekście. Załączniki rzucają dodatkowe światło na tok rozumowania np.: wzory ankiet i kwestionariuszy, ilustracje i duże plany oraz mapy, tabele, rysunki, fotografie dokumenty, akty prawne, wzory druków, schematy organizacyjne, ciekawe materiały promocyjne związane z tematem pracy, jak również obszerne dane źródłowe, które w swoim pierwotnych układzie mogą stanowić interesujący materiał do dalszych dociekań, natomiast z uwagi na specyfikę nie nadają się do publikacji w toku wywodu. W załącznikach nie należy umieszczać kserokopii publikacji książkowych i artykułów, chyba że są to bardzo szczególne np. trudnodostępne materiały źródłowe lub archiwalne o podstawowym dla pracy znaczeniu.

Załączniki numerujemy, tytułujemy, oraz podajemy ich źródło, a także sporządzamy spis załączników znajdujący się na końcu pracy wraz ze spisem załączników graficznych (Szkutnik, 2005).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

9. Zasady technicznego opracowania tekstu

Podczas redagowania tekstu pracy obowiązują pewne konkretne zasady edytorskie, których tych należy bezwzględnie przestrzegać. Niniejszy rozdział przybliży podstawowe kwestie edytorskie.

Ponieważ praca licencjacka powstaje zazwyczaj w dłuższej przestrzeni czasu, a co za tym idzie, szczegóły dotyczące wcięć, marginesów, rozmiarów wykresów czy zdjęć mogą zatrzeć się w pamięci, dobrze jest stworzyć i powiesić nad biurkiem techniczną kartę pracy, na której wypiszemy wszystkie podstawowe wartości formatowania oszczędzi nam to na pewno czasu.

Spis treści

Spis treści umieszczamy na drugiej stronie pracy. Jest to zarazem pierwsza strona, na której umieszczamy paginę (numer strony). Spis treści musi być kompletny, co oznacza, iż musi zawierać wszystkie elementy podziału pracy. Jest zatem wykazem tytułów rozdziałów pracy, tytułów podrozdziałów i ewentualnie punktów, wraz z podaniem numeru strony na której się rozpoczynają. Spis treści powinien także zawierać wszystkie zamieszczone spisy, wykazy, załączniki, spis literatury i ewentualnie słownik terminów. Każdy spis treści powinien być przejrzysty i zrozumiały, można w nim stosować wielkie i małe litery, które wprowadzą hierarchię zagadnień. Proponowany jest następujący sposób dziesiętnego systemu numerowania:

Rozdziały: 1., 2., 3., ….
Podrozdziały rozdziałów: 1.1., 1.2., 1.3., ….
Podrozdziały (punkty) podrozdziałów: 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3., ….
1.2.1., 1.2.2., 1.2.3., ….

Wzór poprawnie skonstruowanego spisu treści zamieszczony jest w załączniku nr 12.

Dobrze jest konstruować spis treści w oparciu o format tabeli z wyłączonymi podziałami, rozwiązanie to zagwarantuje, że całość będzie równa i wszystkie numery stron będą w jednej kolumnie. Innym wariantem wygodnego tworzenia spisu treści jest korzystanie z funkcji jego automatycznego wstawiania. Należy wówczas napisać treść – tytuły rozdziałów, podrozdziałów, punktów, a następnie odpowiednimi funkcjami edytora dokonać formatowania. Ta forma ma tę przewagę, że odpowiednim poziomom spisu będą automatycznie nadawane odpowiednie, wybrane wielkości czcionki, pogrubienia itp., jednakowe dla całej pracy. Automatyczny spis treści pozwala także przechodzić do zawartości

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

poszczególnych rozdziałów z pomocą hiperłączy, co bardzo ułatwia poruszanie się po tekście, zwłaszcza w pracach większych.

W zakresie numeracji rozdziałów wstępnego i podsumowującego istnieją dwie szkoły: jedna z nich mówi, że numerację zaczynamy od „1. Wstęp" i kończymy numerem rozdziału podsumowania, druga natomiast głosi, że numerujemy wyłącznie rozdziały merytoryczne pozostawiając wstęp i zakończenie bez oznaczenia cyfrowego. Konkretne rozwiązanie stosowane przez piszącego sugerujemy skonsultować z promotorem.

Spis treści powinno się co pewien czas aktualizować podczas pisania, a na pewno nie można o tym zapomnieć bezpośrednio przed drukowaniem pracy.

Tekst zasadniczy - format tekstu, akapity, numeracja stron

Bardzo istotną kwestią podczas redagowania pracy są wymogi dotyczące formatu tekstu. Zaleca się, aby tekst pracy napisany był na komputerze, przy pomocy edytora tekstu Word lub jego odpowiednika. Poniżej przedstawione są podstawowe wymagania redakcyjne dotyczące tekstu:

- podstawowy tekst pracy powinien być napisany czcionką 12 punktową w stylu *Times New Roman,*
- tekst powinien być napisany odpowiednio do zasad przyjętych na uczelni w formacie A4. Niektóre uczelnie preferują druk jednostronny, inne dbając o środowisko i objętość składowych prac wymagają wydruku dwustronnego,
- pomiędzy wierszami powinien być zachowany odstęp 1,5,
- na każdej stronie powinno się znaleźć średnio 28-30 wierszy po około 60 znaków, wliczając w to odstępy między wyrazami,
- tekst powinien być wyjustowany, czyli wyrównany do lewej i prawej,
- marginesy zastosowane w pracy powinny mieć wielkość: w przypadku oprawy bindowanej – z każdej strony 2,5 cm, w przypadku oprawy twardej – lewy margines 3,5 cm, prawy margines 1,5 cm, pozostałe 2,5 cm,
- zaleca się, aby poszczególne rozdziały rozpoczynane były od nowej strony. Zasada to nie obowiązuje w przypadku podrozdziałów i punktów, w ich przypadku zachowujemy ciągłość pisania na stronie.

Bardzo ważnym zabiegiem edytorskim jest stosowanie akapitów, bez których praca jest mniej czytelna i jednocześnie nużąca. Akapity służą do oddzielenia w tekście pewnych ciągów myślowych. Należy pamiętać, iż w akapicie każde zdanie powinno być kontynuacją poprzedniego. Nie można jednak przesadzać z akapitami i szatkować tekstu rozpoczynając nim każde zdanie.

Akapit wyrażający nową myśl, zaznacza się w tekście poprzez wcięcie z lewej strony wiersza, który go rozpoczyna. Wielkość wcięcia akapitowego powinna zostać wybrana w edytorze i ujednolicona dla całej pracy. Wielkości akapitu zazwyczaj zawiera się między

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

0,63 a 1,25 cm. Czasem zamiast wcięcia można posługiwać się akapitem w formie zwiększonego odstępu po bloku zwartego tekstu. Jego wielkość (najwyżej 6 punktów) ustawiamy w tej samej zakładce, rezygnując już wtedy z wcięć. Akapit, niezależnie od formy, powstaje automatycznie po użyciu klawisza *Enter* na końcu fragmentu tekstu. Akapitu nie tworzymy przy pomocy znaku spacji! Podobnie nie należy posługiwać się spacjami starając się nie pozostawiać np. samotnych, pojedynczych liter na końcu wiersza, jednostek miar czy słów, które nie powinny być od siebie oddzielone. Jeśli chcemy np. by inicjał *W.* i nazwisko *Kowalski* pozostało nierozdzielone (a powinno!), w tym samym wierszu, to posługujemy się tzw. „twardą spacją" (Ctrl+Shift+spacja). Jej użycie sprawia, że określone wyrazy pozostaną ze sobą „zszyte" i nie zostaną rozdzielone nawet po sformatowaniu całej pracy.

Kolejną edytorską czynnością podczas pisania pracy jest paginacja czyli numeracja stron. Paginacja obejmuje wszystkie strony zadrukowane, lecz nie na wszystkich umieszczamy numery stron. W pracy licencjackiej za pierwszą stronę uznajemy stronę tytułową (nie będącą okładką). Należy jednak pamiętać, iż na stronie tytułowej nigdy nie wstawiamy numeru. Pierwsza strona z numerem to strona druga pracy. Zalecane miejsce paginy jest na dole, z prawej strony. Numerację edytor tekstu przeprowadza automatycznie. Jeśli tworzymy pracę w osobnych plikach/rozdziałach to przed drukowaniem trzeba pamiętać o sprawdzeniu poprawności ciągłości numeracji w kolejnych częściach.

Tytularia

Zagadnienie to obejmuje gradację poszczególnych tytułów według wielkości użytej czcionki, sposobu umieszczenia, czy wyróżnienia czcionką (Stachowiak, 2000). W przypadku tytulariów stosujemy kilka zasad:

- tytuły rozdziałów zawsze umieszczamy na nowej stronie, piszemy je pośrodku wiersza, czcionką 14 punktów, wersalikami i pismem pogrubionym,
- tytuły podrozdziałów piszemy w ciągu pracy, zostawiając od tekstu głównego odstęp jednego wiersza (z góry i od dołu). Piszemy je od lewego marginesu, czcionką 12 punktów, pismem pogrubionym,
- tytuły punktów piszemy w ciągu pracy, nie zostawiając odstępu od tekstu głównego. Piszemy je od lewego marginesu, czcionką 12 punktów, pismem pogrubionym,
- zamiast tytułów punktów możliwe jest stosowanie tzw. śródtytułów – pisanych od nowej linijki, bez numeracji, wyróżnionych w tekście przez pogrubienie. Śródtytułów nie umieszczamy w spisie treści,
- nie należy przenosić wyrazów w tytułach,
- do numeracji tytułów stosujemy cyfry arabskie,
- nie stawiamy kropki po tytułach rozdziałów, podrozdziałów i punktów.

Powyższe zasady należy stosować konsekwentnie w całej pracy. Poniżej znajduje się przykład edytowania tytulariów w pracy licencjackiej:

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

8. WALORY TURYSTYCZNE PIOTRKOWA TRYBUNALSKIGO

Walory antropogeniczne
Wielka Synagoga
Kościół Farny p.w. św. Jakuba
Klasztor oo. Pijarów

Wyróżnienia i wyliczenia w tekście

Podczas pisania pracy nie unikniemy stosowania wyróżnień. Mogą one przyjmować formę podkreślenia, *kursywy*, **pogrubienia**, s p a c j i czy WERSALIKÓW. Służą wyróżnieniu ważnych treści, zdań, wyrazów obcego pochodzenia, definicji, zwrotów, cytatów czy nazwisk. Pamiętać jednak trzeba, aby nie nadużywać tej formy edytorskiej, ponieważ praca straci na przejrzystości i czytelności.

Bardzo częstym i przydatnym zabiegiem technicznym podczas pisania pracy są wyliczenia. Stosuje się tutaj zasadę hierarchiczności, co podkreślić ma odpowiedni zapis. Poniżej zamieszczone są przykłady oznaczeń wyliczeń w tekście (Stachowiak, 2000):
myślniki: – (uwaga – nie mylić ze znakiem łącznika, krótszego i wstawianego bez spacji!)
kropki lub inne znaki: •, ▪, ⋅, *,
litery tekstowe: a, b, c, …,
litery wersalikowe: A, B, C, …,
cyfry arabskie: 1, 2, 3, ….
cyfry rzymskie: I, II, III, …

Podczas wyliczeń należy pamiętać, aby oznaczenia literowe i cyfrowe oddzielić od tekstu nawiasem lub kropką. Jeśli zastosujemy nawias, tekst po nim możemy napisać małą literą, jeśli zaś kropkę – wielką. Oczywiście sposób wyliczeń powinien być dla całej pracy jednolity.

Skróty

We wszystkich pracach naukowych należy unikać skrótowych form zapisu. Jest jednak pewna grupa powszechnie stosowanych, typowych skrótów zastosowanie których nie budzi wątpliwości. Należą do nich zarówno skróty pojedynczych wyrazów, jak i skróty grup wyrazów. Skróty typowe to takie, których stosowanie może być nieograniczone, ponieważ ich znaczenie jest jednoznacznie rozumiane.

Skróty nietypowe nie powinny być stosowane. Jeżeli zajdzie potrzeba użycia takiego skrótu, potrzebne jest wyjaśnienie jego znaczenia w nawiasie przy pierwszym zastosowaniu. W przypadku gdy w pracy wystąpiła większa liczba skrótów, należy ich wyjaśnienia zamieścić w wykazie na końcu pracy.

Podczas stosowania skrótów należy pamiętać o kilku ważnych zasadach:
- nie stawiać skrótu na początku zdania,
- nie umieszczać obok siebie dwóch skrótów,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- w całej pracy stosowanie skrótów powinno być konsekwentne. Nie powinno się raz pisać np. „w 2011 roku", a drugi raz „w 2011 r.",
- nie stosować kropki kończącej zdanie, jeśli umiejscowiony jest tam skrót również zakończony kropką.

Poniżej przedstawione są najbardziej powszechne skróty wraz z wyjaśnieniami:

cd. – ciąg dalszy
cdn. – ciąg dalszy nastąpi
dot. – dotyczy
dn. – dnia
egz.- egzemplarz
fot. – fotografia
gm. – gmina
i in. – i inni
itd. – i tak dalej
j. np. – jak na przykład
jw. – jak wyżej
m. – miesiąc
m. in. – między innymi
nast. – następny
np. – na przykład
nr – numer
p. – patrz
por. – porównaj
red. – redaktor
r. – rok
rozdz. – rozdział
ryc. – rycina
rys. – rysunek
s. – strona
szt. – sztuka
t. – tom
tab. – tabela
tabl. – tablica
tj. – tak jak
tzn. – to znaczy
tzw. – tak zwany
wg – według
woj. – województwo
ww – wyżej wymieniony
zob. – zobacz

Zasady techniczne powoływania się na literaturę i źródła w tekście

Podczas pisania pracy licencjackiej w dużej mierze powołujemy się na informacje zaczerpnięte z literatury. Treści czerpane z literatury możemy zamieścić w pracy na dwa sposoby (Pabian, Gworys, 2001):

1) dosłownie cytując słowa innych autorów – musimy wówczas zastosować cudzysłów,
2) przytaczając własnymi słowami treści napisane przez innych autorów.

Cytowania powinniśmy raczej unikać, dozwolone jest ono w nielicznych sytuacjach:

- dosłownie przytaczamy cudzy tekst lub wypowiedź ponieważ uważamy, że trudno trafniej oddać myśli autora,
- mamy do czynienia ze szczególnymi sytuacjami, zwłaszcza gdy chcemy wyeksponować oryginalność sformułowania.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Cytaty muszą być wiernym odtworzeniem przytaczanego tekstu. Jeżeli dyplomant z czymś się nie zgadza (albo w przytoczonym zdaniu jest błąd ortograficzny) trzeba zamieścić własny komentarz (na ogół „…[xxxxx – przyp. inicjały autora]…..").

Cytat możemy zapisać na dwa sposoby. Pierwszy to ujęcie przytaczanego tekstu w cudzysłów, drugi to wyeksponowanie tekstu innym pismem – pochyłym lub wielkością czcionki. Wówczas już nie stosujemy cudzysłowu. Trzeba jednak pamiętać żeby w pracy stosować konsekwentnie tylko jeden z wymienionych sposobów.

Cytaty mogą być różnej długości. W przypadku dłuższych możliwe jest pominięcie fragmentu tekstu i zastąpienie go wielokropkiem ujętym w nawiasy „(…)". Podczas zapisywania nazw czasopism, cudzysłów stawiamy przed i za nazwą, ale przed oznaczeniem roku i dalszymi elementami opisu. Szczególne sytuacje, podczas których stosuje się cytowanie, wiążą się z podkreśleniem oryginalności sformułowań i oryginalności zrozumienia pewnych sytuacji, wyrazów czy zwrotów. W przypadku cytowania bardzo ważne jest podanie źródła połączone z dokładnym określeniem miejsca zaczerpnięcia cytatu, w tym strony.

Gdy treści zaczerpnięte z literatury przytaczamy własnymi słowami, również musimy podać źródło, z którego korzystaliśmy. Można to zrobić poprzez podanie w nawiasie nazwiska autora pracy, na którą się powołujemy, wraz z inicjałem imienia i rokiem wydania publikacji. Przykład: (Kowalczyk A., 2001).

Drugim sposobem jest zastosowanie odsyłaczy i przypisów. Odsyłacz, zwany też odnośnikiem lub odwołaniem, to znak szczególny, występujący w połączeniu z identycznym przypisem, będącym informacją, która z jakichś przyczyn nie może być włączona w tekst pracy licencjackiej (Boć, 2003). Odnośnik może być oznaczony cyfrą, literą, gwiazdką lub innym znakiem szczególnym. Miejsce zastosowania odsyłacza może być dowolne, w zasadzie w każdym miejscu zdania. Trzeba jednak pamiętać, aby nie stawiać go po znaku interpunkcyjnym lub po formie koniunkcyjnej. Gdy stawiamy odnośnik na końcu zdania, dopiero po nim stawiamy kropkę kończącą to zdanie.

Wiele problemów podczas pisania pracy sprawia właściwe zastosowanie przypisów. Ze względu na treść, przypisy dzielimy na:

- źródłowy zwykły – stosowany jako informacja o pochodzeniu przytaczanych danych, wiadomości lub poglądów,
- źródłowy rozszerzony – stosowany wówczas, gdy oprócz źródła podajemy również cytat poglądów autora albo ich omówienie,
- polemiczny – stosowany, gdy autor nie zgadza się z sądem jednego lub kilku innych autorów, jest to zatem polemika z cytowanymi poglądami,
- dygresyjny – stosowany wówczas, gdy autor na marginesie rozważań głównych chce zamieścić uwagi lub spostrzeżenia, które umieszczone w tekście rozbiłyby tok wywodów,
- odsyłający – stosowany w przypadku, gdy autor odsyła czytelnika do innych fragmentów pracy lub literatury.

Przypisy można również podzielić ze względu na ich charakter. Wyróżniamy wówczas:

- rzeczowy – stosowany do objaśniania i komentowania fragmentów tekstu głównego, np. zwrotów, terminów,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- słownikowy – stosowany do wyjaśniania znaczenia terminów użytych w tekście głównym,
- bibliograficzny – stosowany do opisania dokumentów, z których pochodzą cytaty zawarte w tekście.

Ważnym zagadnieniem dotyczącym przypisów jest ich lokalizacja. Przypisy mogą znajdować się w kilku miejscach:

- na dole każdej strony (kolumny) – jest to najczęstszy i zarazem najlepszy sposób zapisywania przypisów,
- na końcu pracy – trzeba wówczas pamiętać o tym, by przypisy w całej pracy miały ciągłą numerację. Zabieg ten sprawia, iż łatwiej odnaleźć właściwy przypis, ale trzeba do tego przerwać czytanie i przenieść się w inną część tekstu, co stanowi utrudnienie,
- na końcu każdego rozdziału – jest to jednak najmniej czytelny sposób i często stanowi duże utrudnienie w szukaniu konkretnego przypisu,
- w miejscu odnośnika w samym tekście pracy – jest to metoda użycia odnośników bez konieczności stosowania przypisów ani na końcu pracy, ani na końcu rozdziału, ani na dole strony. Ma ona jednak tę istotną wadę, że nie pozwala na umieszczanie w odnośniku dodatkowych informacji, jest więc mało użyteczna dla czytającego pracę.

Bardzo istotną kwestią jest edycja przypisów. Odnośniki zamieszczane bezpośrednio w tekście piszemy tą samą wielkością czcionki. Do przypisów dolnych lub końcowych powinno się stosować czcionkę o 1 lub 2 punkty mniejszą niż w tekście zasadniczym – dla czcionki 12 stosujemy najczęściej czcionkę 10. Odstęp miedzy wierszami powinien być pojedynczy. Ważne jest również aby przypisy nie przekraczały ¾ długości kolumny. Na końcu każdego przypisu stawiamy kropkę. Równie ważna jest kolejność w zapisie bibliograficznym przypisu.

Zbyt duża liczba przypisów dolnych na jednej stronie powodować może kłopoty z edycją całego tekstu. Przypisy przenoszone są w takim przypadku na inne strony, co utrudnia czytelnikowi poruszanie się po tekście. Z tych samych powodów należy unikać zbyt długich komentarzy w przypisach – powodują one identyczne problemy edycyjne.

Poniżej podane są różne przykłady formułowania przypisów.

Książki indywidualnych autorów zapisujemy: Nazwisko autora, inicjał imienia, rok wydania, tytuł pisany kursywą, wydawca, miejsce wydania, numer strony.

[1] Kowalczyk A., 2001, *Geografia turyzmu*, PWN, Warszawa, s. 67.

Prace zbiorowe: Nazwisko i inicjał imienia redaktora naukowego, po których stawiamy w nawiasie skrót (red.), rok wydania, tytuł pisany kursywą, wydawca, miejsce wydania, rok wydania, numer strony.

[2] Kruczek Z. (red.), 1997, *Kraje pozaeuropejskie: zarys geografii turystycznej*, Proksenia, Kraków, s. 34.

Artykuły z prac zbiorowych: Nazwisko autora, inicjał imienia, rok wydania, tytuł artykułu pisany kursywą, formułka [w:], inicjał imienia i nazwisko redaktora naukowego pracy

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

zbiorowej, po których stawiamy w nawiasie skrót (red.), tytuł pracy zbiorowej pisany kursywą, wydawca, miejsce wydania, numer strony.

[3] Zdebski J., 2005, *Psychologia w pracy pilota wycieczek* [w:] Z. Kruczek (red.), *Kompendium pilota wycieczek*, Proksenia, Kraków, s. 45.

Artykuły w wydawnictwach ciągłych, czasopismach: Nazwisko autora, inicjał imienia, rok wydania, tytuł artykułu pisany kursywą, nazwa wydawnictwa ciągłego lub czasopisma, numer rocznika i zeszytu, numer strony.

[4] Dziegieć E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*, Turyzm, t.5, z. 1, s. 18.

Akty prawne: Pełny tytuł aktu i nazwę dokumentu, w którym został ogłoszony, pisane kursywą, rok wydania, numer dokumentu, pozycję w tym dokumencie, numer strony.

[5] *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych*, Dziennik Ustaw 1997, nr 133, poz. 884, s.3.

Internet: stosujemy takie same zasady jak przy opisie pozycji drukowanych, a na końcu podajemy datę dostępu i warunki dostępu. W przypadku powoływania się na konkretną stronę internetową podajemy bezwzględnie datę dostępu.

[6] Niezgoda A., 2008, *Rola różnych koncepcji i form rozwoju turystyki w dążeniu do celów rozwoju zrównoważonego*, Turyzm, t. 18, z. 2, s. 77, dostęp styczeń 2011, dostępny w: http://www.turyzm.pl

[7] http://www.federation-guides.pl, dostęp listopad 2010 r.

Pisząc pracę korzysta się często z materiałów niepublikowanych – archiwalnych prac wcześniejszych absolwentów, z konsultacji ustnych, materiałów uzyskanych w rozmowach z np. doświadczonymi pracownikami badanego hotelu itp. Student zobowiązany jest wtedy do respektowania praw autorskich wykonawców i promotorów wcześniejszych prac dyplomowych, rozmówców, informatorów. W przypadku wykorzystania tego typu danych – czy to w formie cytatu (dokładnego przytoczenia) czy omówienia – należy podać źródło ich pochodzenia w przypisie (nazwisko studenta i promotora, tytuł pracy, nazwę uczelni na której powstała, rok, nr egzemplarza w archiwum, numery stron). W przypadku danych pochodzących od innej osoby w przypisie zamieszczamy formułkę: *Informacja ustna uzyskana od*… Umieszczenie w pracy nazwiska kogoś, kto przekazał nam ważne informacje, wymaga jego zgody. Jeśli jej zgody nie uzyskamy, w przypisie zamieszczamy tekst: *Informacja ustna uzyskana od pracownika hotelu pragnącego zachować anonimowość.*

Rysunki i tabele

W każdej pracy licencjackiej warto umieszczać tabele i rysunki. Wzbogacają one tekst główny pracy, a tym samym czynią ją bardziej komunikatywną i czytelną.

Wykresy, mapy i tabele są sposobami prezentacji danych, pozwalającymi na zwiększenie ich czytelności. Każdorazowo posiadając grupę danych do prezentacji należy się zastanowić, jaka metoda najlepiej je zobrazuje i pozwoli na najłatwiejsze wnioskowanie. Należy pamiętać, że jakiekolwiek obrazowanie danych można rozpocząć od co najmniej 3 elementów. Tworzenie tabel czy wykresów kołowych dla 2 danych – np. struktury płci

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

respondentów czy odpowiedzi *tak*/nie jest nieuzasadnione. Dwie wartości danych po prostu omawiamy w tekście.

Tabela to zestawienie danych cyfrowych, słowno-cyfrowych lub słownych, ujęte w ramki. Wszystkie tabele w pracy powinny być skonstruowane w taki sam sposób i powinny zawierać:

- główkę wyjaśniającą zawartość rubryk pionowych,
- boczek wyjaśniający zawartość rubryk poziomych,
- jednolitą nazwę i numerację (Tab. 1, Tab. 2), ważne jest, aby każda tabela miała oddzielny, kolejny numer,
- tytuł tabeli pisany wielką literą, zawsze nad tabelą,
- źródło, na podstawie którego tabela została opracowana.

Podczas prac edytorskich dotyczących umieszczania tabel w tekście, należy pamiętać o kilku ważnych zasadach. Tekst w tabelach piszemy czcionką o wielkości 10 punktów. Numerację i tytuł umieszczamy nad tabelą, używamy przy tym czcionki o wielkości takiej samej jak w tekście zasadniczym. Źródło, z którego korzystaliśmy podczas opracowywania tabeli umieszczamy pod tabelą, stosujemy przy tym czcionkę identyczną pod względem wielkości jak w tekście tabeli (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Powierzchnia jednostek mieszkalnych w obiekcie hotelowym *Neptun*

Powierzchnia jednostek mieszkalnych w m²				
1-osobowe	2-osobowe	3-osobowe	Apartament małżeński	Pokoje 2-osobowe z łazienką
9	13	20	41	21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z obiektu hotelowego *Neptun*

Przypisy i objaśnienia dotyczące tabeli piszemy bezpośrednio pod tabelą. W przypadku objaśnień stosujemy powszechnie przyjęte znaki umowne (Majchrzak, Mendel, 2005):

- **–** kreska – zjawisko nie występuje,
- **0** (zero) – zjawisko występuje w stopniu tak małym, że nie da się go wyrazić przyjętymi w tabeli wielkościami cyfrowymi,
- • (kropka) – zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych,
- **X** (znak) – wypełnienie rubryki ze względu na układ tabeli jest niemożliwe lub niecelowe.

Czasem może się zdarzyć, że tabela nie mieści się w szerokości kolumny strony. Wówczas można obrócić ją o 90° w taki sposób, aby tytuł i góra tabeli znalazła się przy lewym marginesie. Ważne jest, by w przypadku tabel poziomych lub pionowych wypełniających całą stronę wstawić ustawić w edytorze sztywny podział strony przed i po tabeli. Zapobiegnie to przesuwaniu i niekontrolowanemu rozdzielaniu tabeli podczas dalszego pisania i formatowania tekstu. Z kolei tabele dłuższe niż kolumna, należy przenieść na następną stronę, na której trzeba powtórzyć główkę tabeli lub numerację rubryk.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Podobne zasady stosujemy podczas umieszczania w tekście głównym rysunków. Do rysunków zaliczamy wszelkie mapy, wykresy (Rys. nr 2.), schematy, diagramy i ilustracje. Z tą różnicą, że w przypadku rysunków zarówno tytuł, jak i źródło umieszczamy pod nimi, używając czcionki 10 punktów. Jeśli tabela lub rysunek zostały opracowane przez autora na podstawie badań przez niego prowadzonych, należy to zaznaczyć. Wówczas podając źródło piszemy następująco:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Jeśli natomiast posłużyliśmy się danymi już zebranymi przez kogoś innego, a sami wyłącznie przedstawiliśmy je w formie wykresu piszemy:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Małego Rocznika Statystycznego GUS 2009 r.

Jeśli tabelę, wykres, zestawianie zaczerpnęliśmy z czyjegoś tekstu, wówczas piszemy:

Źródło: za Kowalczyk A., 2001, *Geografia turyzmu*, PWN, Warszawa, s. 67

Trafne i klarowne podpisanie materiałów graficznych jest nie lada sztuką. Dobra szkoła mówi, że podpis powinien brzmieć tak, aby treść materiału graficznego odseparowanego od tekstu była jasna dla odbiorcy.

Bardzo istotną sprawą jest właściwe rozmieszczenie tabel i rysunków w tekście. Należy pamiętać, iż na stronie z tabelą lub rysunkiem powinno być co najmniej 5 wierszy tekstu głównego pracy (nad lub pod tabelą czy rysunkiem). Jeśli wierszy jest mniej to na stronie pozostawia się jedynie tabelę lub rysunek. Pamiętać również należy o tym, iż każda tabela i rysunek zamieszczony w pracy, musi być skomentowany w tekście. Ważne jest także, aby tabele i rysunki zamieszczać bezpośrednio po fragmentach tekstu, które się na nie powołują. Należy również zwrócić uwagę, aby po obiekcie graficznym nie zostawała 1/3 lub 1/4 strony wolnej, czasami edytory rozplanowują tekst właśnie w ten sposób, wówczas należy dokonać ręcznej korekty.

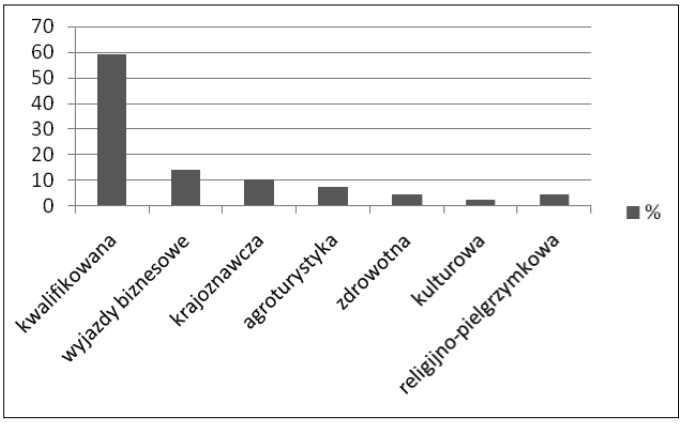

Rys. nr 2. Formy uprawianej turystyki przez klientów biura podróży *Holiday*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Fotografie

Fotografie w pracy mają za zadanie zilustrować i udokumentować zagadnienia, zjawiska czy obiekty opisywane przez autora. Czasami stosowanym przez autorów rozwiązaniem jest umieszczanie wszystkich ilustracji na końcu tekstu na oddzielnych stronach graficznych. Sposób ten pozwala w pewnym stopniu ograniczyć kosztu druku w zmniejszając liczbę kolorowych stron z kilkunastu lub kilkudziesięciu do kilku. Z punktu widzenia czytelności i atrakcyjności pracy rozwiązanie to należy uznać za przestarzałe, a oszczędności nie rekompensujące utraty jakości dzieła.

Należy pamiętać, aby fotografie były dobrej jakości, ostre, czytelne, dobrze doświetlone i poprawnie skomponowane. Ważne jest, żeby fotografia skupiała uwagę na najbardziej istotnych dla pracy elementach. Można dodatkowo wprowadzić strzałki lub zakreślenia wskazujące ten fragment fotografii, który ma najważniejsze znaczenie ilustrujące przedstawiany problem. Trzeba wystrzegać się pokazywania zbędnych i nieistotnych szczegółów. Każda fotografia musi być opisana i powinna oznaczona kolejnym numerem. Tytuł i źródło umieszczamy podobnie jak w przypadku rysunków – pod fotografią (Fot.1). Do podpisu używamy czcionki o wielkości 10 punktów. Wszelkie zdjęcia skopiowane z Internetu lub zaczerpnięte z innych publikacji muszą zostać opatrzone źródłem.

Badane zjawiska mogą zmieniać się w czasie dlatego wskazane jest wprowadzenie zwyczaju datowania zdjęć jeśli są zdjęciami własnymi lub umieszczania daty pozyskania jeśli źródłem jest Internet.

Do wklejania do pliku MSWord fotografie należy stosownie zmniejszyć i skompresować, by pliki pracy nie miały zbyt dużej objętości. Zdjęcia powinny wtedy zostać załączone w pełnej rozdzielczości, w osobnym katalogu, na tej samej płycie, na której oddajemy wersję elektroniczną pracy.

Fot. nr 1. Zabudowa letniskowa pod Piotrkowem Trybunalskim

Źródło: Fotografia autora

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Ostatnie porządki

Pod koniec pisania, jeszcze przed oddaniem pracy do sprawdzenia należy usunąć podwójne spacje, poprawić literówki, błędy ortograficzne, gramatyczne i interpunkcyjne, by okazać szacunek swemu promotorowi. Zadaniem promotora jest pomoc merytoryczna, a nie językowa! Promotor skoncentrowany na poprawianiu błędów ortograficznych i gramatycznych nie jest w stanie skupić się na meritum. Dlatego podczas pisania dobrze jest sięgać do słowników. Szczególnie ważne jest odświeżenie zasad interpunkcji w języku polskim, bo nieumiejętne stosowanie przecinków potrafi złośliwie zmieniać sens zdań i zawartych w nich treści. Jeżeli autor nie ma siły sam zmagać się ze złowrogą ortografią, może poprosić o pomoc kogoś z kolegów, członków rodziny czy zaprzyjaźnionego polonistę.
Na pewno jednak należy wyczyścić wszystkie pospolite „śmieci".

By usunąć podwójne spacje, należy włączyć funkcję uwidaczniania znaczków edytorskich. (w Wordzie *Pokaż/Ukryj* ¶)– spacja widoczna jest w postaci kropki między wyrazami. Następnie funkcją automatycznej zamiany w edytorze należy wyszukać i usunąć wszystkie podwójne spacje (w otwartym oknie obok napisu *Znajdź* wstawiamy dwie spacje, obok *Zamień na* – jedną). Posługując się przyciskami *Znajdź następny* i *Zamień* widocznymi w otwartym oknie możemy przejrzeć i poprawić spacje w całym dokumencie. Raczej nie należy przy tym stosować opcji *Zamień wszystkie*, bezpiecznie jest wykonać tę czynność analizując każdą wyszukaną sytuację indywidualnie.

Tą samą funkcją *znajdź i zamień* warto przejrzeć i usunąć niepotrzebne spacje po znaku otwarcia nawiasu "(„ i przed znakiem zamknięcia nawiasu „)". Nie wstawiamy tam spacji – tekst przylega do nawiasu, podobnie w przypadku cudzysłowu.

Spacje są potrzebne przed i po myślniku (także w funkcji znaku wyliczania), w przypadku łącznika spacji nie wstawiamy. Myślnik wydziela lub zastępuje część zdania – wtrącenie, dopowiedzenie, a łącznik łączy części wyrazu np. przymiotnika złożonego typu biało-czerwony.

Kropka oznacza nie tylko zakończenie zdania, ale też końcówkę fleksyjną w przypadku skrótów (np. mgr. – znaczy magistra, magistrem itd., odpowiednio zapisujemy doktora), lata dziewięćdziesiąte zapisujemy – lata 90. (z kropką), tak jak wszystkie liczebniki porządkowe (wyjątek stanowią liczebniki pisane cyframi rzymskimi np. początek XX w.). Między liczebnikiem pisanym cyfrą, a następującym po nim wyrażeniu praktycznie zawsze wstawiamy spację. Generalnie spacją oddzielamy to, co czytamy jako osobne słowo.

Jednostki miar oddzielamy od liczb spacją np. 10 km/h, 15 mm, wyjątek stanowią stopnie i procenty: 10%, 15°C. Trzeba niestety pilnować, bo oddzielone spacją jednostki mają tendencję do „przeskakiwania" do następnego wiersza, co w ostatniej redakcji, tuż przed samym drukowaniem, należy skorygować.

Praca powinna mieć ładną stronę graficzną. Estetyka pracy zawsze wpływa w jakimś stopniu na jej ocenę. Układ pracy, odpowiednie zakomponowanie ilustracji i podpisów pod nimi, a także jakość i sposób kadrowania fotografii świadczą o autorze.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

10. Errare humanum est – najczęstsze błędy w pracach

Błądzenie jest rzeczą ludzką lub jak kto woli błędów nie popełnia ten, kto nic nie robi.

Każdy promotor wie jak dużym wyzwaniem jest dla studenta napisanie pracy. Dlatego każdy promotor przyznaje studentowi prawo do błędów, oczywiście są różne kategorie błędów i różne przyczyny błędów. Błędy z punktu widzenia promotora podzielić można na:

- wybaczalne,
- niewybaczalne,
- te, które cieszą,
- te, które bawią.

Do kategorii błędów wybaczalnych zaliczane są wynikające w trakcie zbierania materiałów, poszukiwań literaturowych, pisania, edycji graficznej będące następstwem procesu, który dla studenta jest nowy i trudny. Te błędy zostaną omówione w dalszej części rozdziału.

Do kategorii błędów niewybaczalnych należą te spowodowane lenistwem, niestarannością, brakiem szacunku dla czytającego i ignorowaniem rad promotora.

W tej grupie uchybień wymienić można:

- pracę napisaną niesamodzielnie,
- plagiat,
- oddanie promotorowi niesprawdzonej pracy do czytania, rojącej się od błędów gramatycznych, interpunkcyjnych, stylistycznych, logicznych,
- oddanie pracy nieprzygotowanej edytorsko – bez ponumerowanych stron, niewyjustowanej, operującej niejednolitą czcionką,
- oddanie pracy brudnej, poplamionej, na pomiętych kartkach,
- oddanie wydruku złej jakości z uwagi na kończący się tusz lub uszkodzoną drukarkę,
- oddanie pracy bez wprowadzenia poprawek sugerowanych wcześniej przez promotora,
- zapisywanie pracy tylko na jednym nośniku – dysku w komputerze czy pendrive – student ponosi wtedy ogromne ryzyko utraty całej pracy przy awarii lub zaginięciu nośnika. Absolutnie obowiązkowe jest posiadanie drugiego zapasowego nośnika, na który na bieżąco kopiujemy kolejne postępy w pracy.

Błędy, które cieszą, to błędy spowodowane próbami samodzielnego myślenia, zapałem studenta i próbami zastosowania metod lub posługiwania się literaturą wybiegającą daleko poza przyjęty średni poziom i obecną wiedzę dyplomanta. Takie błędy świadczą o trudnościach, ale i aspiracjach studenta, który próbuje więcej, lepiej, mądrzej, ale jeszcze do końca nie wie jak.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Błędy, które bawią to potknięcia i lapsusy, czasami zawinione, czasami nie do końca, które jednak można wyeliminować prowadząc staranną korektę pracy.

Obiektywnie błędy popełniane przez studentów podczas pisania pracy podzielić można na błędy metodologiczne, błędy merytoryczne, błędy edycyjne.

Błędy metodologiczne wynikają z niewłaściwego doboru i zastosowania metod badawczych. Błędy merytoryczne wynikają z nieoczytania, nieznajomości słownictwa, niedostatków rozumowania. Błędy edycyjne – wynikają z niewiedzy lub niestaranności.

Najczęściej spotykane błędy w pracach dyplomowych:

Przykład 1 - Niezgodność tematu pracy z jej tytułem

W każdej pracy także licencjackiej podstawową zasadą, której należy przestrzegać jest zgodność treści pracy z tytułem. Niezgodność tematu pracy z jej tytułem jest błędem dyskwalifikującym całe opracowanie. Przykładem takiego błędu jest sytuacja, w której temat brzmi „Atrakcyjność turystyczna Łodzi".

W przypadku błędnego podejścia (nieadekwatność tematu do treści opracowania) autor przedstawia w pracy np. tylko walory turystyczne w podziale na przyrodnicze i antropogeniczne oraz np. analizę percepcji tych walorów. W tym przypadku temat pracy powinien brzmieć np.„Walor turystyczne Łodzi i ich percepcja w oczach mieszkańców i turystów".

W prawidłowo skonstruowanym opracowaniu o takim tytule należy opisać położenie badanego obszaru, jego walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne wraz z dostępnością komunikacyjną oraz wielkość i strukturę ruchu turystycznego. Zagadnienia te składają się bowiem na złożone zjawisko atrakcyjności turystycznej danego terenu. Wymienione elementy powinny stanowić przedmiot analizy w poszczególnych rozdziałach.

W przypadku błędnego podejścia (nieadekwatność tematu do treści opracowania) autor przedstawia w pracy np. tylko walory turystyczne w podziale na przyrodnicze i antropogeniczne oraz np. analizę percepcji tych walorów. W tym przypadku temat pracy powinien brzmieć np.„Walor turystyczne Łodzi i ich percepcja w oczach mieszkańców i turystów".

Podobne zasady dotyczą tytułów rozdziałów i podrozdziałów, bezwzględnie należy pilnować aby odpowiednie treści znalazły się w rozdziałach o właściwym tytule. Nie wolno opisywać mniejszej ani większej ilości elementów niż wynika to z tytułu rozdziału. Błąd tego typu popełniony w tytule rozdziału lub podrozdziału nie dyskwalifikuje całkowicie pracy, jednak obniża znacznie jej ocenę. Posłużmy się przykładem rozdziału pod tytułem „Walory turystyczne Łodzi". W przypadku prawidłowego podejścia umieszczamy w nim informacje dotyczące walorów turystycznych w podziale np. na przyrodnicze i antropogeniczne lub krajoznawcze, wypoczynkowe i specjalistyczne. Nie należy umieszczać treści dotyczących np. zagospodarowania turystycznego gdyż nie jest to element ujęty w jego tytule.

Przykład 2 - Nadawanie rozdziałom i podrozdziałom tytułów takich jak tytuł pracy

Dość poważnym błędem spotykanym w pracach licencjackich jest nadawanie rozdziałom i podrozdziałom nazw identycznych jak tytuł pracy. Podobnie naganne jest nadawanie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

podrozdziałom lub punktom tytułów zbieżnych z tytułem rozdziału. Poza tym jeżeli w tytule podana jest nazwa badanej miejscowości, obszaru czy obiektu to nie należy powtarzać go każdorazowo w tytułach rozdziałów i podrozdziałów. Przykładem takiego postępowania jest sytuacja, w której tytuł pracy brzmi „Atrakcyjność turystyczna Tomaszowa Mazowieckiego", a autor nadaje taki sam tytuł ostatniemu rozdziałowi pracy, w którym przedstawia syntetyczne wyniki i opracowuje np. analizę SWOT. W takim przypadku należałoby nadać temu rozdziałowi tytuł „Zakończenie" lub „Wnioski".

Przykład 3 - Zła kolejność prezentacji wyników pracy

Poważnym błędem jest niewłaściwa kolejność przedstawiania wyników pracy: niezgodna z planem lub z logicznym następstwem przyczynowo – skutkowych czy też chronologicznym. Najczęściej popełnianymi błędami jest opisywanie faktów niezgodne z chronologią zjawisk np. opisywanie w analizie historycznej najpierw zdarzeń współczesnych potem zaś historycznie odległych.

Innym błędem jest opisywanie w pierwszej kolejności elementów wtórnych potem pierwotnych. Przykładem jest sytuacja, w której w pracy o tytule „Walory turystyczne Rawy Mazowieckiej" autor najpierw przedstawia historię, potem położenie i warunki naturalne obszaru badań, a następnie turystyczne walory antropogeniczne, po których opisuje walory przyrodnicze. Prawidłowe podejście to takie, w którym najpierw charakteryzuje się położenie i warunki naturalne (jako elementy pierwotne, istniejące naturalnie „od zawsze"), potem historię Rawy Mazowieckiej i regionu (jako element wtórny w stosunku np. do warunków naturalnych), dalej przedstawia się turystyczne walory przyrodnicze, a w dalszej kolejności antropogeniczne (jako powstałe po przyrodniczych).

Błędem jest też przedstawianie treści w kolejności innej niż w planie pracy. W tym przypadku należy pilnować, aby treść pracy i umieszczenie rozdziałów i podrozdziałów było zgodne ze spisem treści.

Przykład 4 - Niewłaściwy podział treści w pracy

Rozdziały i podrozdziały powinny być zbliżone do siebie pod względem zakresu i objętości. Oznacza to, że nie może występować sytuacja gdy jeden z rozdziałów pracy ma np. 3 strony objętości, a inny 25 stron. W takim przypadku należy włączyć tematykę, która poruszana jest w krótkim rozdziale do innego rozdziału, zmieniając o ile potrzeba jego tytuł. Odstępstwem od tej reguły są rozdziały pracy takie jak wstęp i podsumowanie, które z racji tego, że nie prezentują szczegółowo wyników badań muszą być mniejszymi częściami pracy. Szczególnie w przypadku pracy licencjackiej, w której warstwa metodologiczna i teoretyczna nie jest jeszcze tak rozbudowana, ta wprowadzająca czytelnika w charakteryzowane zagadnienie część pracy może być skromniejsza. Błędne jest również tworzenie planu pracy z pojedynczymi podrozdziałami, np. rozdział 3, który ma tylko jeden podrozdział 3.1 (3.2. już nie ma). Podrozdziały mają sens, jednak tylko jeśli są co najmniej dwa.

Przykład 5 - Brak konsekwencji edycyjnej

Wiele rozwiązań edytorskich stosowanych w pracach dyplomowych jest elastycznych, można przyjmować inne warianty, niż polecane w rozdziale 9., podpisywania elementów

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

graficznych, numerowania rozdziałów, tworzenia przypisów i itp. Jednak w całej pracy należy stosować przyjęte rozwiązanie konsekwentnie, w każdym rozdziale tak samo.

Przykład 6 - Poczucie misji i niepotrzebny patos

„W samym środku centralnej Polski koło Łodzi, między Tomaszowem Mazowieckim, a Sulejowem, jest takie miejsce – taki las, takie jezioro i ośrodek o nazwie „Borki" – wart zauważanie i podziwu. Autorka pracy, mieszkanka okolic postanowiła dowieść ludzkości o tak pięknym miejscu."

Pisząc pracę należy starać się, aby jej język był możliwie obiektywny i precyzyjny, pozbawiony nadmiernych emocji i osobistego podejścia, jak również niepotrzebnej wzniosłości.

Przykład 7 - Precyzja języka pracy

Język pracy musi być zawsze precyzyjny i jasny, pisząc że badamy występowanie zjawiska w okolicy musimy określić, co dokładnie rozumiemy pod pojęciem okolicy – czy wytyczony przez jakieś granice administracyjne czy okrąg o promieniu X z punktu Y lub kwadrat o boku X. Musimy również uzasadnić, dlaczego akurat wybraliśmy określony obszar administracyjny, promień okręgu lub długość boku kwadratu.

Przykład 8 - Powtórzenia w tekście

*„Celem **pracy** jest przedstawienie 27-letniej działalności obiektu, jego funkcjonowania, wyposażenia, a także zasad działania poszczególnych komórek organizacyjnych oraz organizacji **pracy** na poszczególnych stanowiskach **pracowniczych**, jak **również** scharakteryzowane oferty i metod promocji. Celem **pracy** jest **również** scharakteryzowanie gości hotelowych oraz **pracowników** jak **również** ich opinii o badanym obiekcie."*

Jednym z częstych uchybień w pracach dyplomowych są częste powtórki tych samych słów w sąsiadujących zdaniach, tego typu zjawisko zalicza się do błędów stylistycznych. W omawianej sytuacji należy starać się stosować synonimy – czyli wyrazy mające zbliżone znaczenie natomiast inne brzmienie. Podpowiedzią służy słownik synonimów zainstalowany w programie Word. Aby z niego skorzystać należy kliknąć na zaznaczonym uprzednio słowie prawym przyciskiem myszki, po czym wybrać z podmenu „synonimy".

Przykład 9 - Praca od myślnika

„1.2 Metody badawcze i materiały źródłowe
(...)
Metody i techniki badawcze

1. *Analiza literatury*
2. *Wykorzystanie poznanych dziedzin wiedzy (m in.: socjologia, turystyka, zarządzanie)*
3. *Metoda wywiadów*
4. *Metoda bezpośredniej obserwacji*
5. *Metoda analizy materiałów źródłowych*
6. *Metoda analizy empirycznej i porównawczej*
7. *Metoda wyszukiwania informacji na stronach www*
8. *Badanie ankietowe"*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Niektórzy piszący starają się konstruować rozdziały używając w nadmiarze punktorów, czyli kolejnego wymieniania najczęściej od myślnika cech lub czynności. Jako rezultat powstaje zamiast rozprawy napisanej piękna polszczyzną zbiór punktów, które musi interpretować czytający. Ten środek możne być wykorzystany tylko w uzasadnionych wypadkach, gdy faktycznie występuje konieczność wymienienia kolejnych części składowych zjawiska. Pisanie pracy polega na kształtowaniu umiejętności zgrabnego przelewania myśli na papier i to jest przez oceniających najwyżej punktowane.

Przykład 10 - Brak zakotwiczenia definicji w literaturze

„Analiza SWOT jest metodą, która opisuje jak działa firma (albo pokazuje położenie firmy) w kategoriach tych czynników, które mają największy wpływ na działalność przedsiębiorstwa."

Częstym błędem popełnianym przez studentów są próby własnego konstruowania definicji zjawisk, podczas gdy do obowiązków piszącego należy sięgnięcie do literatury i posłużenie się poprawnymi i wcześniej usankcjonowanymi definicjami.

Samodzielne definiowanie możliwe jest w przypadku braku wyjaśnienia zjawiska w literaturze lub dla zjawisk interdyscyplinarnych, gdy autor planuje uzyskać określenie będące konglomeratem kilku już wcześniej istniejących.

Przykład 11 - Stosowanie niewłaściwie dobranej literatury

„W zależności od środowiska, w którym porusza się środek transportowy, komunikacja dzieli się na lądową, lotniczą i wodną. W komunikacji lądowej istnieje transport kolejowy (szynowy), drogowy i linowy. W transporcie kolejowym w zależności od rodzaju energii używanej do poruszania pociągów rozróżnia się trakcje: parową, elektryczną i spalinową" (Rogalewski, 1974).

Student piszący pracę na początku XXI wieku nie powinien posługiwać się literaturą prezentującą anachroniczne spojrzenie na omawiane zagadnienia ani danymi sprzed kilkunastu lat, chyba że temat pracy tego wymaga, praca zawiera przegląd historyczny lub też brak jest literatury nowszej. Podobne zasady obowiązują w zakresie używania map i podkładów. Należy dążyć do tego, aby wykorzystywane elementy graficzne były jak najnowsze, a przez to aktualne, chyba że spojrzenie na omawiane zagadnienie z punktu widzenia historii wymaga innego podejścia.

Generalnie należy stosować zasadę maksymalnej aktualności wykorzystywanych materiałów.

Przykład 12 - Błędy w źródłach

„Aktywność – jest sposobem jego porozumienia się z innymi ludźmi i z otaczającym światem, warunkuje zaspokojenie wszystkich potrzeb człowieka zarówno biologicznych, jak i społecznych, i kulturalnych. Jest też warunkiem pełnienia ról społecznych, funkcjonowania w grupie, bycia w społeczeństwie (www.google.pl)."

Student piszący pracę musi mieć świadomość, że wyszukiwarki internetowe są tylko narzędziami pozwalającymi dotrzeć szybko do źródeł, natomiast sama wyszukiwarka jako taka nie może być oznaczana jako materiał źródłowy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

„Podróż – to przemierzanie drogi, podążanie do jakiegoś miejsca; przemieszczanie się, często po rozległych terenach. Podróżowanie to odwiedzanie wielu miejsc w poszukiwaniu czegoś. Zdobywanie nowych wiadomości, osiąganie zamierzonych celów, to też imanie się różnych problemów i rozwiązywanie ich (www.sciaga.pl)."

Cytowanie w pracy portalu www.sciaga.pl nie jest dobrze widziane przez promotora i recenzenta, szczególnie wtedy, gdy definicje można bez problemu znaleźć w literaturze przedmiotu. Kardynalnym błędem jest traktowanie tej strony jako wiodącego źródła informacji w pracy, ponieważ większość jej zawartości stanowią niekorygowane rozprawy pisane przez studentów obfitujące w błędy, które łatwo powielić. www.sciaga.pl może być stosowana jedynie jako drogowskaz – wszystkie materiały na tej stronie mają swoje źródła oryginalne, do których należy sięgnąć.

Przykład 13 - Niepoprawne rozumienie przeglądu literatury

„Przegląd literatury
(…..) w/w literatura pozwoliła autorce uzyskać informacje na temat destynacji, wyjazdów wakacyjnych, rekreacji i szeroko pojętej turystyki.

Destynacja w turystyce oznacza miejsce docelowe, do którego podróżuje turysta. Główny Urząd Statystyczny określa turystę jako osobę znajdująca się dobrowolnie czasowo poza miejscem stałego pobytu i środowiskami związanymi z codziennym rytmem życia. (Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki 1979, s.16), natomiast Światowa Organizacja Turystyczna nieco inaczej rozumie pojęcie „turysta" i wprowadziła termin „odwiedzający", co oznacza podróżnych, których wyjazd wiąże się z turystyką. Do odwiedzających zalicza się turystów, którzy przynajmniej przez jedną noc korzystają z obiektów zakwaterowania zbiorowego lub kwater prywatnych, jak również „odwiedzających jednodniowych", którzy nie nocują w obiektach zakwaterowania, ani w kwaterach prywatnych (Terminologia turystyczna… 1995, s. 7 i 9)."

Częstym problemem piszących jest mylenie przeglądu literatury ze słowniczkiem pojęć. Słowniczek pojęć służy wyjaśnieniu terminów specyficznych dla zagadnień poruszanych w pracy, natomiast przegląd literatury służy aktywnej dyskusji z przeczytanymi na potrzeby opracowania pozycjami książkowymi.

Przykład 14 - Błędy w uzasadnianiu - stosowane nieadekwatnych wyjaśnień

„Głównym powodem dla jakiego autor zdecydował się podjąć temat Monografia Kościoła Mariackiego w Krakowie *jest fakt, że studiuję zarządzanie w turystyce i hotelarstwie. Ważnym aspektem jest także zamiłowanie autora do wycieczek, podróży i zwiedzania miejsc zabytkowych, dlatego wybrałem obiekt położony tak daleko od miejsca zamieszkania."*

Autor proponuje niepoprawne wyjaśnienie wyboru tematu pracy. Fakt studiowania na kierunku turystyka nie jest wyjaśnieniem wyboru tematu, podobnie jak duża odległość badanego obiektu od miejsca zamieszkania.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Przykład 15 - Tworzenie zlepka niepowiązanych ze sobą twierdzeń i myśli

„Obecnie zamek jest siedzibą Muzeum, które gromadzi zbiory regionalne. Autor uważa, że Muzeum jest już samo w sobie atrakcją turystyczną.

Turyści zwiedzający okolice Piotrkowa Trybunalskiego jak i również mieszkańcy często napotykają na cenne zabytki z przeszłości i nawet nie zdają sobie z tego sprawy.

Piotrków Trybunalski to miejsce narodzin dwuizbowego parlamentu i demokracji. Stare Miasto o zachowanym średniowiecznym układzie urbanistycznym, mury obronne…..”

Zdanie drugie – wytłuszczone, kompletnie nie ma związku z poprzednim i następnym, widać, że autor bezrefleksyjnie posługiwała się metodą *Ctrl C – Ctrl V*.

Po napisaniu absolutnie konieczne jest przeczytanie całości wraz z kontrolą logiki wynikania kolejnych zdań tekstu.

Przykład 16 - Zaburzenie toku rozumowania

„Głównie na wypoczynek nad morzem pozwalają sobie osoby aktywne zawodowo, biorąc pod uwagę stopę bezrobocia na poziomie z roku 2005 (19,5%), potencjalny turysta należał do około 65% populacji. Oprócz tego na wyjazdy często decydują się studenci i uczniowie, zarówno ci pracujący jak i bierni zawodowo.”

Należy utrzymywać na bieżąco rozumowanie wynikowe, każde kolejne zdanie powinno nawiązywać do poprzedniego i robić wstęp do kolejnego.

Tutaj niestety ten tok jest zaburzony, pojawia się jakieś 65%, które z niczego nie wynika i kompletnie nie wiadomo o co chodzi.

Przykład 17 - Niska dbałość o prawidłowe wprowadzenie danych

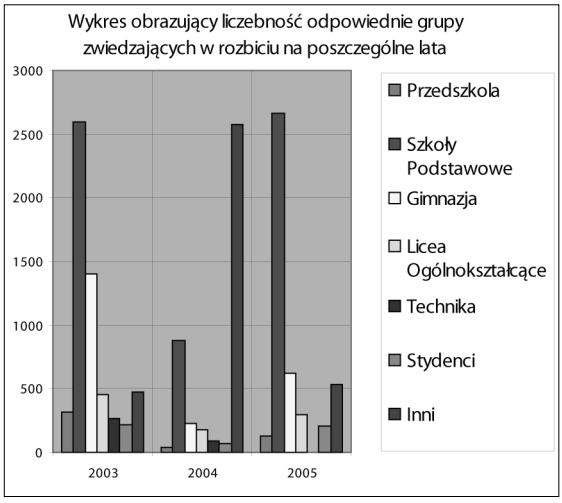

Rys. nr 3. Przykład błędu w danych

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Wykres jest pełen błędów językowych, zastosowano niepotrzebnie tło – Excel automatycznie wstawia szare tło, które niewiele daje zużywając tylko tusz w drukarce. Tło należy usunąć. W przypadku rocznika 2004 nastąpiła przypadkowa zamiana danych pomiędzy wartościami „szkoły podstawowe" i „inni", której autor nie zauważył.

Przykład 18 - Zapis danych liczbowych

„Najwięcej ankietowanych, bo aż 78% na wyjazdy wakacyjne przeznacza od 2000 do 4000 tys. pln, 13% przeznacza od 1000 do 2000 tys. pln, tylko 9% wydaje na podróże ponad 4000 tys. pln."

Bardzo często piszący popełniają błędy używając skrótu „tys." przy podawaniu wartości liczbowych. Zapamiętujemy, że jeśli zapisujemy „dwadzieścia tysięcy" to wygląda to następująco: 20.000 lub 20 tys., nigdy 20.000 tys., bo to z kolei oznacza 20.000.000.

Przykład 19 - Niewłaściwy dobór sposobów obrazowania danych, niezachowanie zasady od ogółu do szczegółu

„3.3. Położenie i dostępność komunikacyjna

Piotrków Trybunalski położony jest w centralnej Polsce, w niedalekiej odległości od Częstochowy (81 km), Katowic (156 km), Krakowa (210 km), Lublina (217 km), Łodzi (45 km), Rzeszowa (268 km), Tomaszowa Mazowieckiego (28 km), Warszawy (138 km), Wrocławia (211 km), Zamościa (299 km).

Piotrków to ważny krajowy węzeł drogowy, (bezpośrednie sąsiedztwo dróg tranzytowych: Gdańsk-Cieszyn, Warszawa-Wrocław, Warszawa-Katowice, Poznań-Radom; wzdłuż zachodnich granic miasta przebiega odcinek autostrady A-1) (…) W granicach miasta znajduje się także lotnisko dla samolotów kategorii dyspozycyjnej.

Dostępnością komunikacyjną określonego terenu nazywamy istniejący system połączeń komunikacyjnych między tym terenem a miejscami stałego zamieszkania potencjalnych turystów (Rogalewski, 1974)."

Dane podkreślone w przykładzie nie powinny być przez piszącego obrazowane poprzez wymienienie w tekście, powinny zostać zestawione w tabeli lub dla optymalnego efektu, na mapie.

Tekst zapisany kursywą w myśl zasady „od ogółu do szczegółu" powinien znaleźć się na początku podrozdziału, ponieważ najpierw przytaczamy definicje, a dopiero później w oparciu o nią prowadzimy dalsze wywody.

Dobór sposobu ilustracji danych powinien być uzależniony od rodzaju i ilości danych, jakie chcemy zaprezentować. Głównym celem obrazowania jest zwiększenie czytelności dużych zespołów danych, możliwość ich porównania i śledzenia trendów.

Zasady obrazowania danych mówią, że mniej niż 3 danych nie ilustrujemy w żaden sposób, po prostu wplatamy je w tekst. Np. struktura płci gości korzystających z usług hotelu – mężczyźni 63%, kobiety 37% – do tego nie robimy wykresu ani tabeli, jeśli natomiast mielibyśmy – mężczyźni 60%, kobiety 30%, dzieci 10% – taki układ pozwala zastosować już metody obrazowania danych – np. wykres kołowy.

Najczęściej dane prezentowane są na wykresach umożliwiających maksymalnie czytelne ich przedstawienie. Wykresów rozróżniamy bardzo wiele.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Dane prezentujące nam strukturę jakiegoś zjawiska – udział elementów częściowych w kompozycji całości, bez śledzenia przemian w czasie możemy przedstawić na wykresie kołowym. Np. goście festiwalu Dialogu Czterech Kultur według wykształcenia.

Dane obrazujące zmiany zjawiska w czasie – na przykład zmianę wykorzystania hotelu na przestrzeni 10 lat najlepiej obrazować wykresem liniowym, a z kolei analizę struktury zjawiska w poszczególnych okresach czasu najkorzystniej przedstawiać jest na wykresie słupkowym, na przykład udział turystów w różnym wieku (na każdy przedział wiekowy osobny słupek) wśród gości odwiedzających muzeum X.

Duże ilości danych, dane skomplikowane lub o dużej amplitudzie wartości uniemożliwiającej przedstawienie na wykresie, prezentujemy w tabelach. Z kolei dane o silnym podtekście przestrzennym dobrze jest obrazować na mapach, aby maksymalnie umożliwić zrozumienie ich przez odbiorcę na tle przestrzeni geograficznej. Mogą to być dane dotyczące np. rozproszenia klientów hotelu na terenie Polski, dostępności komunikacyjnej – kolejowej w Europie lub lokalizacji walorów antropogenicznych na terenie gminy i ich okresu powstania.

Przykład 20 - Dublowanie danych

Tab. nr 5 i Rys. nr 4. Przykład dublowania przedstawianych treści

Przedział wiekowy	Ilość osób w przedziale
20 – 25	6
26 – 30	25
31 – 35	28
36 – 40	10
41 – 45	8
46 – 50	3

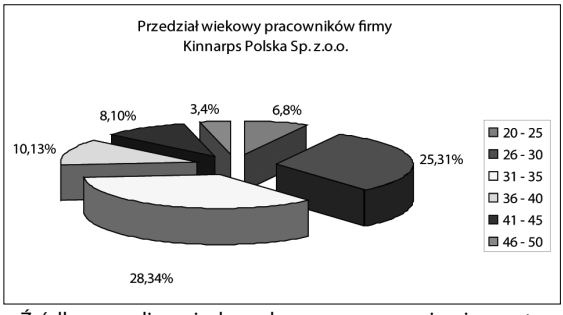

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Błędem jest obrazowanie tych samych danych na dwa sposoby – w tabeli i na wykresie lub na mapie i na wykresie. Należy pamiętać, aby dane były prezentowane raz.

Przykład 21 - Brak zagregowania danych na wykresach

Na tym przykładzie autor postanowił pokazać na osobnych wykresach wykorzystanie pola namiotowego i domków campingowych w 2003 r. Zdecydowanie lepsze rezultaty dałoby zestawienie tych danych z jednym wykresie, co pozwoliłoby łatwiej dostrzec różnice i zależności.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Wykres 4: Wykorzystanie miejsc noclegowych na campingu

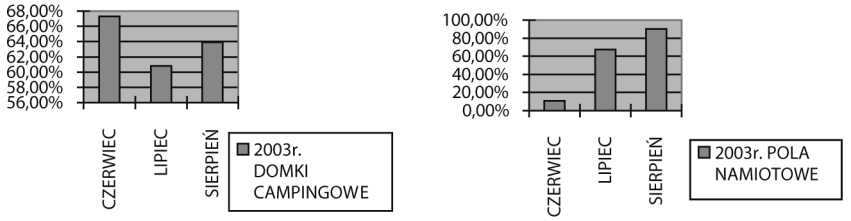

Rys. nr 5. Przykład niezagregowania danych

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Przykład 22 - Stosowanie niewłaściwych narzędzi komputerowych do wykonywania zadań

Często studenci nie umiejący posługiwać się arkuszem kalkulacyjnym Excel dla wykonywania wykresów, starają się tworzyć wykresy funkcją „rysuj" programu Word.

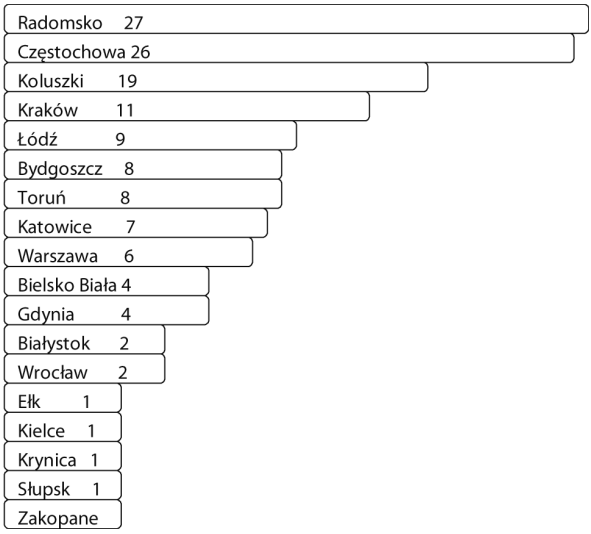

Rys. nr 6. Przykład wykorzystania niewłaściwych narzędzi do ilustrowania danych

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Program Word nie nadaje się do robienia wykresów, a próby ich rysowania pochłaniają bardzo dużo czasu i kończą się niepowodzeniem. Dlatego zdecydowanie warto zgłębić podstawy Excela albo na podstawie tzw. samouczka albo z kimś, kto tę umiejętność posiadł. Poświęcony czas bardzo szybko się zwróci, ponieważ proces tworzenia wykresów w programu Excel jest o wiele szybszy niż próby ich rysowania w programie Word.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

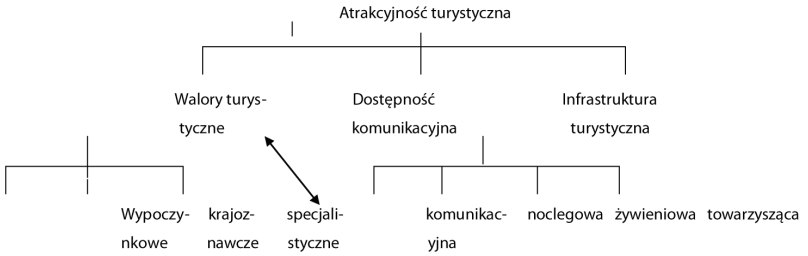

Rys. nr 7. Przykład wykorzystania niewłaściwych metod do ilustrowania danych

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Podobnie sprawy się mają w przypadku tworzenia schematów organizacyjnych tzw. diagramów. Program Word dysponuje specjalną wtyczką umożliwiającą automatyczne tworzenie schematów organizacyjnych (Menu Wstaw -> Diagram). Próby narysowania diagramów funkcją „rysuj" mogą się skończyć powodzeniem, jednak jego warunkiem jest wykorzystywanie funkcji „grupuj", która pozwala scalać poszczególne elementy rysunku w jedną całość. Ta zasada powinna być stosowana do wszystkich elementów składowych jakiegokolwiek rysunku robionego w programie Word. W przeciwnym wypadku próba edycji tekstu na stronie zaowocuje „rozjechaniem" się fragmentów schematu jak na poniższym przykładzie.

Przykład 23 - Nieprzemyślane podkłady pod informacje ilustrowane na mapach

Mapa obrazująca położenie ośrodka Borki jest nieczytelna na skutek zastosowania podkładu w niewłaściwej skali. Na mapie słabo widać samą sygnaturę ośrodka jak również trudno określić gdzie dokładnie między Łodzią a Kielcami jest zlokalizowany. W tym przypadku należałoby zastosować podkład z mapy woj.łódzkiego, z miastem Łódź jako punktem odniesienia.

Rys. nr 8. Przykład niewłaściwego podkładu do zilustrowania lokalizacji

Źródło: praca licencjacka wykonywana na seminarium autora

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Przykład 24 - Omawianie w tekście załączników graficznych

Częstym błędem popełnianym przez studentów jest umieszczanie załączników graficznych – wykresów, map, tabel – bez omówienia w tekście, pozostawionych samodzielnej interpretacji czytającego. Takie działanie należy uznać za niewłaściwe, każdy z dodatkowych elementów powinien posiadać interpretację autora. Należy też pamiętać aby w tekście umieszczać odpowiedni odsyłacze do elementów graficznych. Przykładem tego jest sytuacja w której napisaliśmy, że: „W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się znany w Polsce Skansen Rzeki Pilicy (fot. 3)". Umieszczenie w tym zdaniu w nawiasie skrótu „fot. 3" oznacza, że na fotografii 3, która umieszczana jest w pracy zaprezentowany jest widok na omawiany w tekście skansen. Podobnie postępujemy omawiając tabele, wykresy czy mapy umieszczamy w nawiasach odsyłacze do tych elementów graficznych. Dzięki takiemu postępowaniu czytelnik nie ma wątpliwości, które z nich stanowią ilustrację do danego fragmentu tekstu. Podobnie postępujemy w przypadku załączników do pracy (np. wzór karty inwentaryzacyjnej, wzór ankiety, folder informacyjnyc muzeum itp.). Takie elementy opisujemy w tekście, stosując podobnie jak w przypadku zdjęć czy tabel odsyłacze np. „W marcu 2011 r. na terenie Warszawy wykonano badanie ankietowe dotyczące znajomości i oceny walorów turystycznych stolicy w grupie turystów. Ankieta zawierała 14 pytań odnoszących się do walorów przyrodniczych, antropogenicznych miasta oraz dotyczących pochodzenia, długości pobytu w Warszawie i innych cech respondentów (załącznik 3)". Oznacza to, że wzór ankiety wraz z pełną listą pytań znajduje się w załączniku numer 3.

Przykład 25 - Klejenie pracy z cytatów

Z uwagi na to, że praca dyplomowa jest w dużej części kompilacyjna, czyli zawierająca informacje pozyskane z różnych innych opracowań na wybrany temat, bardzo popularną funkcją podczas jej pisania jest kombinacja klawiszy *Ctrl+C – Ctrl+V*. Pamiętać należy, że ten tryb postępowania jest naganny i może mieć przykre konsekwencje, ponieważ tak, jak łatwo jest wkleić fragment nie swojego tekstu, tak samo łatwo jest to zapożyczenie odkryć przeklejając dowolny fragment pracy do wyszukiwarki Google.

W pracy cytatami, czyli dokładnym przytoczeniem czyichś słów można się posługiwać tylko wtedy gdy trudno w sposób właściwszy innymi słowami ująć naturę omawianego tematu. W pozostałych przypadkach pracując na bazie literatury należy interpretować swoimi słowami to, co inny autor wyraził.

Poniżej czytelnik znajdzie ostatnie dwa zdania ujęte innymi słowami:

Cytat jest dopuszczalnym narzędziem do wykorzystania w pracy dyplomowej tylko w zakresie fragmentów tekstu innych autorów, które trudno trafniej ująć własnymi słowami. Posługiwanie się cytatami może być sporadyczne, wykluczone jest natomiast ich umieszczanie praktycznie na każdej stronie pracy. W pozostałych miejscach należy dążyć do samodzielnej interpretacji, własnymi słowami myśli innych autorów.

Przykład 26 - Plagiat

„2.4. Przestrzeń turystyczna człowieka

Przestrzeń turystyczna jest to funkcjonalnie wyróżniająca się część (podprzestrzeń) przestrzeni geograficznej rozumianej w sensie largo, czyli jako przestrzeń, na którą

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

składają się elementy przyrodnicze powłoki ziemskiej (środowisko naturalne), trwałe efekty działalności gospodarczej człowieka w tym środowisku (środowisko gospodarcze), a także środowisko społeczne będące wynikiem działalności terytorialnych zbiorowości społecznych (narody, zbiorowości regionalne i lokalne). Warunkiem powstania i rozwoju przestrzeni turystycznej są potrzeby wypoczynku, poznania i doznania przeżyć, które są głównymi atrybutami przemieszczeń turystycznych współczesnego człowieka." Tutaj mamy do czynienia z oczywistym cytatem lub zapożyczeniem bez źródła. Takie postępowanie określane jest jako plagiat i może się skończyć się wyrokiem sądowym i odebraniem zdobytego tytułu.

Sprawą oczywistą jest posługiwanie się przez studenta w toku tworzenia pracy dyplomowej materiałami pisanymi, które wyszły spod piór innych autorów, jednak zawsze musi być zaznaczone miejsce pochodzenia określonego fragmentu lub nawet myśli. Należy zwrócić uwagę, że nie tylko określona sekwencja słów w zdaniach jest objęta ochroną prawa autorskiego, ale również sama koncepcja, która może być wyrażona dowolnymi słowami.

Szczegółowe informacje na temat zastosowania praw autorskich w rozprawach dyplomowych czytelnik znajdzie w rozdziale 7.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

11. Zakończenie

„To, co napisałeś, dyktuje ci sens dalszy, dzieło rodzi się nie z ciebie, chciałeś napisać to, a napisało ci się coś zupełnie odmiennego. Części mają skłonność do całości, każda część zmierza do całości po kryjomu, dąży do zaokrąglenia, poszukuje dopełnienia, doprasza się reszty na obraz i podobieństwo swoje."

Witold Gombrowicz — Ferdydurke
(Rozdział IV: Przedmowa do Filidora dzieckiem podszytego)

Autorzy są zdania, że proces samodzielnego tworzenia pracy dyplomowej jest jednym z najważniejszych elementów edukacji. Obecne propozycje zastępowania go na niektórych uczelniach egzaminami kończącymi studia odbierają studentom istotny bodziec do samorozwoju uczący zbierania materiałów, syntetyzowania, prowadzenia badań terenowych i opracowywania ich wyników, a także sprawnego przelewania własnych myśli na papier i formowania całości w publikację.

Oddając tę książkę w studenckie ręce autorzy mają nadzieję, że pomoże ona czytelnikom w przebrnięciu przez pierwszą (lub drugą w przypadku studiów magisterskich) poważną rozprawę, którą mają za zadanie napisać.

Tworzenie pracy dyplomowej jest procesem długotrwałym i skomplikowanym, a głównym wyzwaniem, z którym zmierzyć musi się przyszły autor jest wyboru problematyki. Student przy współudziale promotora określa co chciałby badać i jakie zagadnienia go interesują, ważne jest, aby problematyka badawcza pracy była autorowi bliska, ponieważ wtedy efekt jest lepszy a i zmagania mniej bolesne. Dalszym ciągiem jest już tylko: „tylko czytanie i pisanie, pisanie i czytanie".

Elementem kluczowym dla powodzenia działań jest wytworzenie w sobie odpowiedniego poziomu automotywacji, ponieważ każdy z piszących ma zazwyczaj jednego sprzymierzeńca i wielu wrogów. Sprzymierzeńcem jest promotor, a wrogami m.in. upływający niezwykle szybko czas, właściwa każdemu człowiekowi skłonność do przedkładania zadań niepożytecznych, a przyjemnych ponad ważne i skomplikowane. W tej właśnie skłonności ludzkiego umysłu czai się najwięcej pułapek zagrażających szybkiej realizacji zadania.

Ważnym czynnikiem powstawania rozprawy jest istniejąca od zawsze u podstaw edukacji relacja Mistrz – Uczeń, która to ma charakter pomocy na pewnym etapie drogi, nie zaś niewoli intelektualnej. Należy pamiętać, że zawsze okres podporządkowania mistrzowi uczącemu rzemiosła zakończony był „wyzwolinami" osiągniętymi obopólnym staraniem. Istotą tej relacji jest dążenie nauczyciela do wyzwolenia ucznia i rola ucznia zgadzającego się na mocny wpływ mistrza w imię przyszłego wyzwolenia do własnej drogi i odpowiedzialności za wartości uznane za wspólne (Olbrycht 1998).

W następnej kolejności studenci zaznajomieni zostali z najważniejszymi metodami badawczymi, które mogą być przydatne do pisania prac dyplomowych o tematyce

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

turystycznej. Praca musi odpowiedzieć na pytanie dlaczego dane zjawiska, procesy występują, czym są spowodowane, jakie są ich skutki. Aby udzielić poprawnej odpowiedzi na te pytania należy posłużyć się pewnymi schematami myślowymi pozwalającymi na prawidłowe pod względem merytorycznym rozwiązanie problemów. Takie schematy myślowe i procedury pozwalające na wyjaśnienie badanych określane są mianem metod badawczych.

Równie ważną jak dobór metod badawczych czynnością jest gromadzenie literatury, będące bez wątpienia najbardziej pracochłonnym etapem w procesie przygotowywania wszystkich prac naukowych i w dużej mierze wpływa na ich wartość. Przed sformułowaniem tematu własnej pracy dyplomowej należy poświęcić wiele czasu na dokonanie przeglądu fachowego piśmiennictwa z zakresu geografii turyzmu. Samodzielne zgromadzenie literatury przedmiotu, w ramach kwerendy bibliotecznej, należy do obowiązków każdego studenta.

W dalszej części studenci zostali zapoznani ze strukturą pracy dyplomowych, które składają się z rozdziałów, a ich liczba dyktowana jest specyfiką dziedziny i konkretnego tematu. Podział na rozdziały ma za zadanie segregować w logiczny sposób treść pracy, oddzielać od siebie poszczególne zagadnienia i przy pomocy podrozdziałów i śródtytułów nadawać pracy hierarchiczne dążenie do zagadnień szczegółowych. Pisząc pracę należy dbać, aby rozkład treści w rozdziałach był logiczny, aby o ile to tylko możliwe, przedstawiać zagadnienia od ogółu do szczegółu.

Przedostatni rozdział dotyczy zasad technicznego opracowania tekstu. Student powinien pamiętać, że podczas redagowania tekstu pracy obowiązują pewne konkretne zasady edytorskie. Zasad tych należy bezwzględnie przestrzegać. Ponieważ praca licencjacka powstaje zazwyczaj w dłuższej przestrzeni czasu, a co się z tym wiąże, szczegóły dotyczące detali edycyjnych mogą zatrzeć się w pamięci, dobrze jest stworzyć i powiesić nad biurkiem techniczną kartę pracy, na której wypiszemy wszystkie podstawowe wartości formatowania.

Całość zamyka rozdział dotyczy błądzenia, bo błądzenie jest rzeczą ludzką lub jak kto woli błędów nie popełnia ten, kto nic nie robi. Każdy promotor wie jak dużym wyzwaniem jest dla studenta napisanie pracy. Dlatego każdy promotor przyznaje studentowi prawo do błędów, oczywiście są różne kategorie błędów i różne przyczyny błędów. Błędy z punktu widzenia promotora podzielić można na wybaczalne, niewybaczalne, te które cieszą i te które bawią….

Egzamin dyplomowy zwany obroną

Proces pisania pracy wieńczy obrona, która jest ostatnim momentem kontaktu studenta z uczelnią, ukoronowaniem toku studiów, a także oczywiście egzaminem, który zazwyczaj nie jest najtrudniejszym z tych zdawanych na studiach.

Każda uczelnia może posiadać swoje specyficzne uwarunkowania i przepisy dotyczące samych prac dyplomowych jak również egzaminu dyplomowego, jednak w większości przypadków procedury i wymagania są do siebie zbliżone. Każdorazowo obowiązkiem studenta jest zwrócenie się do Dziekanatu o konkretne wytyczne obowiązujące na danej uczelni.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Formalne przygotowania do obrony rozpoczynają się po złożeniu pracy w Dziekanacie, moment ten zwyczajowo następuje co najmniej 14 dni przed egzaminem. Praca składana jest najczęściej w dwóch lub trzech egzemplarzach drukowanych, przy czym często egzemplarz do archiwum drukuje się dwustronnie i binduje, aby zmniejszyć jego objętość. Należy także złożyć jeden egzemplarz pracy na płycie CD w formacie wymaganym przez uczelnie.

Praca dyplomowa na poziomie licencjackim oceniana jest przez promotora i jednego recenzenta, na poziomie magisterskim recenzentów może być dwóch, średnia arytmetyczna wystawionych ocen stanowi finalną notę z pracy.

Student dopuszczany jest do obrony w momencie: złożenia do dziekanatu indeksu ze wszystkimi wymaganymi zaliczeniami przewidzianymi dla danego kierunku studiów, uzyskania pozytywnych ocen pracy przez promotora i recenzenta/recenzentów, złożenia pozostałych wymaganych dokumentów, w przypadku prywatnych uczelni lub studiów niestacjonarnych stosowane jest również kryterium braku zaległości finansowych w stosunku do uczelni.

Komisje na egzaminach dyplomowych są najczęściej trzyosobowe a w ich skład wchodzi przewodniczący, promotor i recenzent.

Zakres zagadnień poruszanych na obronie dotyczy głównie pracy i szeroko pojętej problematyki danego kierunku lub specjalności studiów. Student najczęściej otrzymuje co najmniej dwa pytania w przypadku pracy licencjackiej i co najmniej trzy pytania na obronie pracy magisterskiej. W niektórych przypadkach komisja podaje wszystkie pytania na wstępie, które student zapisuje i następnie dostaje chwilę na przygotowanie się do odpowiedzi, a czasami pytania zadawane są po kolei. W przypadku niepowodzenia na egzaminie wyznaczany jest drugi termin.

Ocenę z egzaminu dyplomowego stanowi średnia arytmetyczna ocen odpowiedzi na poszczególne pytania. Ocena ze studiów do wpisania na dyplomie jest wynikową średniej ze studiów, oceny pracy jak również oceny z egzaminu dyplomowego odpowiednio przeliczonych zgodnie z zasadami obowiązującymi na uczelni.

Stres - twój wróg!

Każdy egzamin, w tym również egzamin dyplomowy, wiąże się ze stresem. Stres – pod warunkiem, że nie jest stanem przewlekłym, działa motywująco i skłania do działania – bez stresu nie ma rozwoju.

Należy jednak pamiętać, że stres może sparaliżować, obezwładnić i spowodować pustkę w głowie, dlatego też ważne jest, aby cały czas był utrzymywany pod kontrolą,. Komisja na pewno nie wykaże zrozumienia dla tłumaczenia, że „wiedziałem, tylko jestem taki zdenerwowany, że zapomniałem…".

Najskuteczniejszymi metodami kontroli stresu przed egzaminem są:

- Dobre przygotowanie, które skutkuje pewnością siebie.
- Porządne wyspanie się przed egzaminem, nauka do piątej nad ranem sprawi, że na egzamin pójdziemy zmęczeni i szansa na „pustkę w głowie" jest zdecydowanie większa.
- Sport w ramach odpoczynku w dni przed egzaminem, który powoduje wydzielanie się endorfin – „hormonów szczęścia" pomagających kontrolować stres.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- Uśmiech i pozytywne nastawienie, dziarski krok i wyprostowana postawa,
- Dobre pierwsze wrażenie, które robimy na komisji eleganckim i stosownym do okazji strojem, a także samym wejściem i sympatycznym powitaniem (panowie pamiętają, że siadając na krześle przed komisją rozpinają guziki marynarki, panie pamiętają, że strój na obronę powinien być wolny od podtekstów).
- Może pomóc wybranie sobie członka komisji, którego najbardziej lubimy i adresowanie wypowiedzi głównie do niego, nie zapominając oczywiście o pozostałych.
- Maskotki, talizmany, amulety – raczej nie powinny zaszkodzić.

Poradniki technik zdawania egzaminów podpowiadają, że otrzymując kilka pytań naraz, należy rozpocząć odpowiedź od pytania na które doskonale jesteśmy przygotowani, następnie przejść do pytań gdzie odpowiedzi jesteśmy mniej pewni, całość zakończyć koniecznie pytaniem, w którym czujemy się pewnie, po to aby zostawić komisji jak najlepsze wrażenie.

Należy pamiętać, że nie wolno pod żadnym pozorem odpowiadać „nie wiem" i oddawać z rozbrajającym uśmiechem nawet najtrudniejszego pytania walkowerem, a za wszelką cenę próbować udzielić odpowiedzi. Widząc starania, komisja często naprowadza zdającego na właściwy trop.

Idąc na obronę dobrze jest pamiętać, że komisja to „też człowiek" – jeżeli na uczelni daliśmy się poznać jako dobry i sympatyczny student lub studentka, to jest duża szansa, że nie tylko nam, ale również po części komisji będzie zależało abyśmy ten egzamin zdali dobrze…

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 1

KARTA INWENTARYZACYJNA OBIEKTU NOCLEGOWEGO

I. INFORMACJE OGÓLNE

- NAZWA OBIEKTU NOCLEGOWEGO: ... ADRES OBIEKTU: ... NUMER TELEFONU ... FAX... EMAIL... ADRES WWW....
- FORMA WŁASNOŚCI ...
- CZY OBIEKT JEST CZĘŚCIA WIĘKSZEJ ORGANIZACJI ... JEŻELI TAK JAKIEJ...
- KATEGORYZACJA OBIEKTU ..... ROK NADANIA KATEGORYZACJI ...
- ROK BUDOWY OBIEKTU ..... ROK ROZPOCZĘCIA DZIAŁALNOŚCI NOCLEGOWEJ …
- CZY PRZED ROZPOCZĘCIEM DZIAŁALNOŚCI NOCLEGOWEJ OBIEKT PEŁNIŁ INNE FUNKCJE ..

JEŻELI TAK JAKIE: ....

- INNE WAŻNE WYDARZENIA W HISTORII OBIEKTU ....
- CZYNNIKI LOKALIZACJI OBIEKTU ....
- SYSTEM KOMPUTEROWEJ W RECEPCJI [JEŚLI JEST JAKI]: ....
- CZY W HOTELU ISTNIEJE MOŻLIWOŚĆ ZAKWATEROWANIA ZE ZWIERZĘTAMI:

II. CHARAKTERYSTYKA ARCHITEKTONICZNA

- MATERIAŁ BUDOWLANY ŚCIAN .... MATERIAŁ POKRYCIA DACHU ....
- LICZBA KONDYGNACJI.... STYL ARCHITEKTONICZNY .... STAN TECHNICZNY OBIEKTU….
- PRACOWNIA ARCHITEKTONICZNA W KTÓREJ WYKONANO PLAN ARCHITEKTONICZNY BUDYNKU, ARCHITEKT...
- POWIERZCHNIA CAŁKOWITA OBIEKTU [M^2] ... POWIERZCHNIA UŻYTKOWA OBIEKTU [M^2] ...
- KUBATURA [M^3] ....

III. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE OTOCZENIA OBIEKTU I DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

- POWIERZCHNIA DZIAŁKI [OGÓLNA W M^2] .... PARKING I JEGO ZAGOSPODAROWANIE ....
- STAN TECHNICZNY NAWIERZCHNI.... MAŁA ARCHITEKTURA .... RODZAJ I STAN ZIELENI ....
- URZĄDZENIA DLA OBSŁUGI ZMOTORYZOWANYCH TURYSTÓW....
- SPOSÓB OZNAKOWANIA HOTELU ...
- FORMY ZABEZPIECZENIA OBIEKTU, JEGO OTOCZENIA I OCHRONY GOŚCI HOTELOWYCH….
- MOŻLIWOŚĆ DOJAZDU SAMOCHODEM OSOBOWYM...
- MOŻLIWOŚĆ DOJAZDU PKP .... MOŻLIWOŚĆ DOJAZDU PKS .... NAJBLIŻSZE LOTNISKO ....

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

IV. STRUKTURA ORGANIZACYJNA

- SCHEMAT ORGANIZACYJNY OBIEKT (PODZIAŁ NA DZIAŁY): ....
- LICZBA PRACOWNIKÓW: OGÓŁEM .... WG DZIAŁÓW ....
- POCHODZENIE I WYKSZTAŁCENIE PRACOWNIKÓW....
- WYMAGANE KWALIFIKACJE WG DZIAŁÓW: ....
- ZAKRES OBOWIĄZKÓW PRACOWNIKÓW WG DZIAŁÓW....
- SYSTEM MOTYWACYJNY W OBIEKCIE: .... SZKOLENIA DLA PRACOWNIKÓW : ....

V. USŁUGI HOTELARSKIE

a. USŁUGI NOCLEGOWE

- LICZBA MIEJSC NOCLEGOWYCH OGÓŁEM ...
- STRUKTURA POKOI WG LICZBY MIEJSC NOCLEGOWYCH I KOMFORTU (1 OS., 2 OS., 3 OS. ITD., APARTAMENTY, Z ŁAZIENKĄ ...)...
- WYPOSAŻENIE POKOI W: TELEFON [LICZBA] .... RADIO.... TELEWIZOR .... KLIMATYZACJE .... LODÓWKE: .... BAREK: .... DOSTĘP DO INTERNETU : .... INNE: ....
- DOSTOSOWANIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH [SPOSÓB DOSTOSOWANIA]: ....

b. USŁUGI GASTRONOMICZNE

- RODZAJ BAZY GASTRONOMICZNEJ I JEJ CHARAKTERYSTYKA : ....

c. USŁUGI DODATKOWE :

- ROOM SERVICE : .... DZIAŁALNOŚĆ ROZRYWKOWA: ....
- URZĄDZANIE IMPREZ OKOLICZNOŚCIOWYCH :
  RODZAJE IMPREZ I OFEROWANE USŁUGI : .... KLIENCI: ....
  LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POSZCZEGÓLNYCH IMPREZ OKOLICZNOŚCIOWYCH ....
- OPIEKA NAD DZIEĆMI: .... USŁUGI HANDLOWE I OSOBISTE (NP. FRYZJER, SKLEPY ITD.): ....
- USŁUGI SPORTOWO REKREACYJNE:.... WYNAJEM SAMOCHODÓW I SPRZĘTU (NP. PŁYWAJĄCEGO): .... USŁUGI ZDROWOTNE (SANATORIA): .... INNE: ....

VI. CENNIK

- CENY POKOI HOTELOWYCH [WG STRUKTURY I KOMFOTU]: ....
- CENY USŁUG ŻYWIENIOWYCH : .... CENY USŁUG DODATKOWYCH : ....
- DOPUSZCZALNE FORMY PŁATNOŚCI : ....

VII. FORMY PROMOCJI

- REKLAMA: .... PUBLIC RELATIONS : .... PROMOCJA DODATKOWA – UZUPEŁNIAJĄCA : ....
- INNE FORMY PROMOCJI : ....

VIII. RUCH TURYSTYCZNY:

- LICZBA GOŚCI W ROKU: .... LICZBA GOŚCI W POPRZEDNICH LATACH: ....
- LICZBA GOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH MIESIĄCACH W OSTATNIM ROKU : ....
- LICZBA GOŚCI: INDYWIDUALNYCH: .... W GRUPACH ZORGANIZOWANYCH: ....
- ŚREDNIA DŁUGOŚĆ POBYTU GOŚCI HOTELOWYCH : ....
- POCHODZENIE GOŚCI : KRAJ – MIASTA, REGIONY: .... ZAGRANICA : PAŃSTWA ....
- STRUKTURA GOŚCI WG PŁCI, WIEKU, DOCHODÓW (EWENTUALNIE DO OPRACOWANIA NA PODSTAWIE WYWIADÓW, ANKIET): ....

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 2

KLASYFIKACJA JAKOŚCI ŚRODOWISKA MIESZKANIOWEGO – BONITACJA PUNKTOWA

Badany element	Ilość punktów
Stan techniczny budynku	
Stan bardzo dobry: odnowiony w całości lub w większej części: odnowiona fasada, odnowione okna, drzwi	9-11
Stan dobry: odnowiona jednie fasada	6-8
Stan średni: fasada nie odnowiona, podobnie okna i drzwi, jednak obiekt jest dobrze zachowany	3-5
Stan zły: sytuacja jak wyżej z tym, że obiekt znajduje się w złym stanie technicznym odpada tynk, farba, balkony	1-2
Ilość i jakość zieleni miejskiej	
Gęsta zieleń w dużej ilości: drzewa, krzewy, trawa	9-11
Zieleń z dominacją krzewów i trawników: mała ilość, lub brak drzew	6-8
Zieleń uboga: tylko lub prawie tylko trawniki, lub pojedyncze drzewa, klomby	1-5
Brak zieleni miejskiej	0
Stan techniczny nawierzchni ulic, chodników, podwórzy	
Nawierzchnia utrzymana w bardzo dobrym stanie: nie występują ubytki w nawierzchni, brak nierówności itp.	5-7
Nawierzchnia utrzymana w średnim stanie: występują nieznaczne ubytki w nawierzchni, nieznaczne nierówności	2-4
Nawierzchnia w złym stanie: stara, zniszczona, liczne ubytki i nierówności – przeszkadzające w poruszaniu się pojazdów i ludzi	1

Źródło: Cudny W., 2008a, The study of the landscape physiognomy of urban areas – the methodology development, [w:] Methods of landscape research, Dissertation Commision of Cultural Landscape Polish Geographical Society, No. 8, Sosnowiec.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 3

ANKIETA DOTYCZĄCA UCZESTNICTWA W FESTIWALU TKANIN I UBIORU W ŁODZI

Wywiad ma na celu zbadanie wiedzy i opinii na temat Festiwalu Tkanin i Ubioru. Wywiad jest anonimowy, prowadzony na potrzeby pracy licencjackiej realizowanej na Uniwersytecie Łódzkim, a jego wyniki zostaną wykorzystane jedynie do celów naukowych.

1. KTÓRY RAZ JEST PAN/PANI NA FESTIWALU TKANIN I UBIORU: ……

2. JEST PAN/PANI:

a. WYSTAWCĄ b. GOŚCIEM POSIADAJĄCYM ZAPROSZENIE

b. GOŚCIEM BEZ ZAPROSZENIA c. INNA ODPOWIEDŹ ……

3. JAKI JEST GŁÓWNY CEL PANA/PANI WIZYTY NA FESTIWALU TKANIN I UBIORU (MOŻNA ZAZNACZYĆ WIĘCEJ ODPOWIEDZI):

a. POZNANIE NOWYCH TRENDÓW W MODZIE

b. UDZIAŁ W POKAZIE MODY KONKRETNEGO PROJEKTANTA

c. PREZENTACJA OFERTY SWOJEJ FIRMY (WYSTAWCA)

d. CIEKAWOŚĆ

e. INNA ODPOWIEDŹ…….

4. SKĄD DOWIEDZIAŁ/A SIĘ PAN/PANI O IMPREZIE:

a. INTERNET b. TELEWIZJA c. ZNAJOMI d. PRASA

e. INNA ODPOWIEDŹ …….

5. CZY JEST PAN/PANI MIESZKAŃCEM ŁODZI:

a. TAK B. NIE – PROSZĘ PODAĆ MIEJSCOWOŚĆ ZAMIESZKANIA ……

6. PROSZĘ O OCENĘ FESTIWALU TKANIN I UBIORU W SKALI:

1 (BARDZO ŹLE) – 10 (BARDZO DOBRZE):

a. ORGANIZACJI IMPREZY…… b. TEMATYKA POKAZÓW ……

c. LOKALIZACJA WYDARZEŃ:…… e. INNE ELEMENTY……

f. PROSZĘ JEDNYM ZDANIEM OCENIĆ OGÓLNIE IMPREZĘ:…….

g. CZY W PRZYSZŁYM ROKU PLANUJE PAN/PANI PRZYJAZD NA FESTIWALU TKANIN I UBIORU: a. TAK b. NIE

METRYCZKA RESPONDENTA:

PŁEĆ: a. KOBIETA b. MĘŻCZYZNA

WIEK: a. 18 – 25 LAT b. 26 – 35 LAT c. 36 – 45 LAT d. 46 – 65 LAT e. > 65 LAT

WYKSZT.: a. PODSTAWOWE b. ZAWODOWE c. ŚREDNIE d. POLICEALNE e. WYŻSZE

ZAWÓD WYKONYWANY: ……

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 4

KLASYCZNE MODELE STRUKTURY PRZESTRZENNEJ MIASTA

Model koncentryczny E. Burgessa (1925)

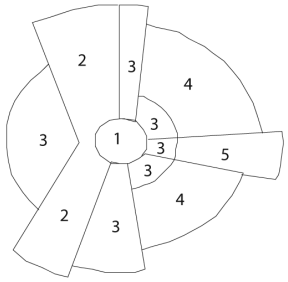

Model sektorowy H. Hoyta (1939)

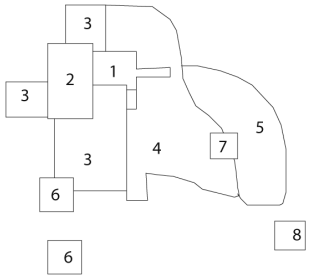

Model wieloośrodkowy - policentryczny
C. Harrisa i E. Ulmana (1945)

Źródło: Słodczyk J. (2001)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 5

KLASYFIKACJA INSTYTUCJI MIEJSKICH *PEK*

	Rodzaj instytucji	Symbol
Instytucje systemu politycznego *P*	Bezpieczeństwa i porządku publicznego	P1
	Militarne	
	Partie i stronnictwa polityczne związki	
	Związki zawodowe	
	Wyznaniowe (kościoły, parafie, zakony związki religijne)	
	Administracji państwowej	P2
	Wymiaru sprawiedliwości (sądy, kolegia i prokuratury)	
	Administracji państwowej wyższego szczebla	
	Przedstawicielstwa dyplomatyczne	
Instytucje systemu ekonomicznego *E*	Produkcji i usług materialnych: Przemysłowe, rolnicze, budowlane, transportowe, projektowo – zarządzające	E1
	Podziału wymiany i usług materialnych oraz obiegu pieniądza	E2
	Usług socjalnych: ochrony zdrowia, opieki społecznej; niematerialnych usług wielobranżowych	E3
Instytucje systemu kulturowego *K*	Oświatowe i wychowawcze	K
	Naukowe i postępu technicznego	
	Twórcze i upowszechniania kultury	
	Rekreacyjne np. TKKF	
	Turystyczne np. PTTK	
	Sportowe	

Źródło: Szajnowska – Wysocka A., 1995, Podstawy zorganizowania miast konurbacji górnośląskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 6

ANALIZA SWOT DLA QUBUS HOTEL ŁÓDŹ

Mocne punkty / Stenghts	**Słabe punkty** / Weaknesses
Dobre położenie blisko centrum miasta oraz wielu ważnych firm i instytucji Obecność w prężnie rozwijającej się sieci hotelarskiej Nastawienie na dochodowy sektor turystyki biznesowej Dobrze przygotowany centralnie zarządzany system rezerwacyjny Dobra promocja wspólna dla całej sieci Obecność programu lojalnościowego dla klientów Nowoczesna architektura Dobre wyposażenie jednostek mieszkalnych Duże wykorzystanie obiektu Wysoki standard usług Ciekawa i różnorodna oferta usług gastronomicznych Różnorodna oferta usług dodatkowych. Przystosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych Wprowadzenie wysokich standardów zarządzania obiektem zgodnych z normą ISO 9001:2000	Mały parking Mało atrakcyjne otoczenie architektoniczno-urbanistyczne Mała restauracja
Możliwości / Opportunieties	**Zagrożenia** / Threats
Rozwój turystyki jako branży gospodarki na świecie i w Polsce Rozwój gospodarczy Polski i napływ inwestycji zagranicznych, co przekłada się na wzrost turystycznego ruchu biznesowego Rozwój licznych firm zagranicznych zlokalizowanych już w mieście Rosnące zainteresowanie Europą Środkowo-Wschodnią. Atrakcyjność turystyczna Łodzi jako miasta przemysłowego o XIX-wiecznych korzeniach Rozwój sektora usług biznesowych w Łodzi. Rosnące inwestycje w mieście Organizacja Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej Euro 2012 w Polsce Rozwój infrastruktury transportowej wokół Łodzi (autostrady) Rozwój łódzkiego lotniska im. W. Reymonta	Światowy kryzys gospodarczy Konkurencja ze strony innych hoteli w Łodzi i regionie w zakresie obsługi turystów biznesowych np. hotelu Andel's Zła infrastruktura komunikacyjna w Polsce i regionie łódzkim Zły wizerunek Łodzi wśród mieszkańców innych miast w Polsce Niekorzystny stereotyp Polski i Polaków za granicą

Źródło: Cudny W., 2009, Hotel Qubus jako przykład nowego obiektu noclegowego w Łodzi, Turystyka i Hotelarstwo, nr. 15, s. 71 – 84.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 7

MAPA GŁÓWNYCH OŚRODKÓW TURYSTYCZNYCH TUNEZJI

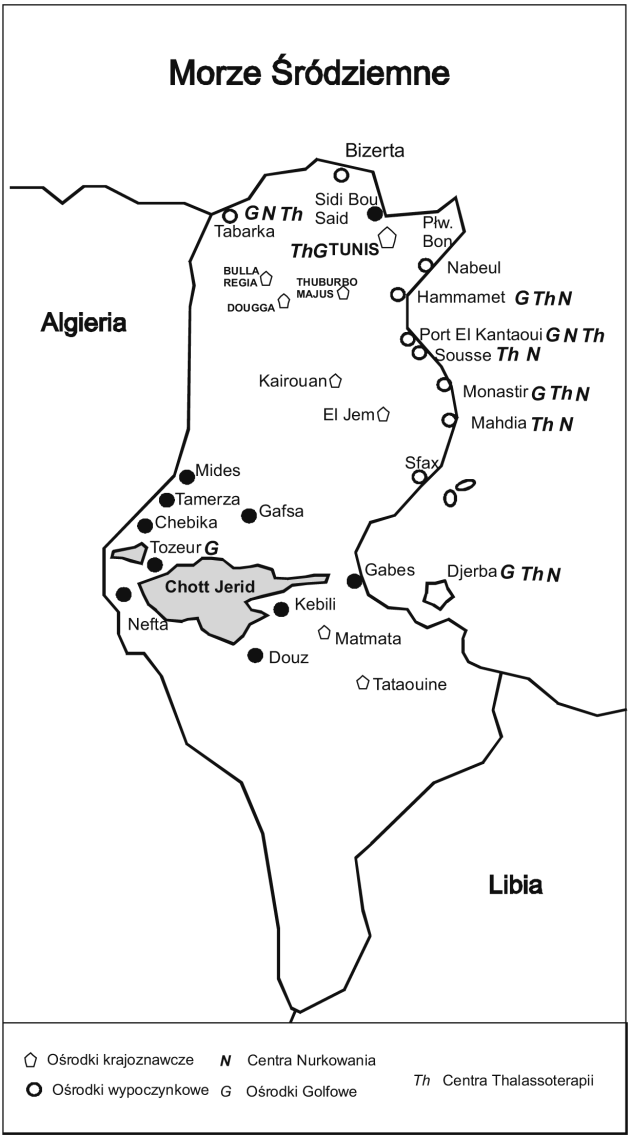

Źródło: Cudny W., 2005, Stan obecny i perspektywy rozwoju turystyki przyjazdowej w Tunezji, Turystyka i Hotelarstwo, nr 8, s.119-132.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 8

PRZYKŁADY PREZENTACJI ZJAWISK ILOŚCIOWYCH NA MAPACH.

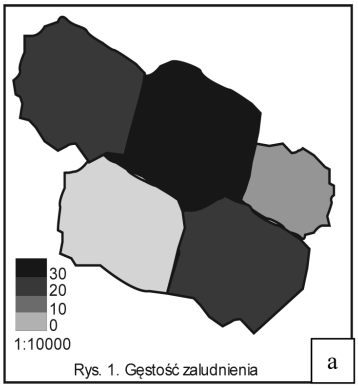

Rys. 1. Gęstość zaludnienia a

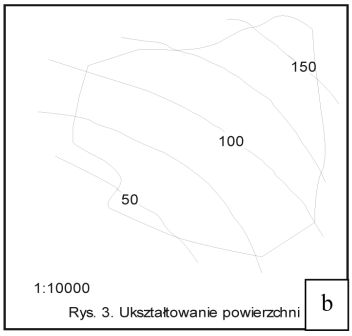

Rys. 3. Ukształtowanie powierzchni b

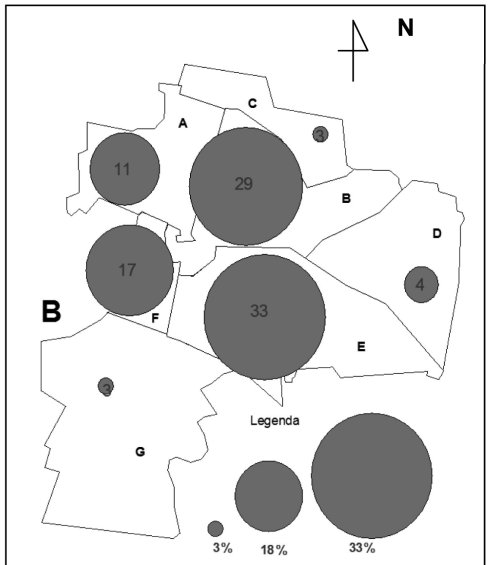

F symbol j. urbanistycznej
17 odsetek pozwoleń na budowę

Rys. 2. Odsetek wydanych w Tomaszowie Mazowieckim pozwoleń na budowę w układzie jednostek urbanistycznych c

a. Kartogram. b. Metoda izolinii. c. Kartodiagram

Źródło: Opracowanie własne.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 9

PRZYKŁADOWE POLSKIE BIBLIOTEKI CYFROWE W INTERNECIE:

1. Biblioteki narodowe

- Archiwa państwowe – http://www.archiwa.gov.pl/pl/archiwa-pastwowe/94-archiwa-panstwowe.html
- Skarby Dziedzictwa Narodowego – http://dziedzictwo.polska.pl/index.htm – najcenniejsze dokumenty i materiały pochodzące ze zbiorów polskich archiwów państwowych, bibliotek i muzeów prezentowane na stronie serwisu Polska.pl – poświęconej wszechstronnej prezentacji Polski; projekt przygotowany i zarządzany przez Naukową i Akademicką Sieć Komputerową (NASK).

2. Biblioteki regionalne (22 biblioteki)

- Federacja Bibliotek Cyfrowych – serwis umożliwia przeszukiwanie zasobów wybranych polskich bibliotek cyfrowych; FBC prowadzona jest przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.
- Bałtycka Biblioteka Cyfrowa – http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra – publikacje dotyczące regionu słupskiego: gazety i czasopisma, ulotki, mapy i plany, książki, pocztówki i zdjęcia. Projekt Miejskiej Biblioteki Publicznej w Słupsku oraz Archiwum Państwowego w Koszalinie i Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku.
- Biblioteka Cyfrowa – Regionalia Ziemi Łódzkiej – http://bc.wimbp.lodz.pl/dlibra – obejmuje dokumenty dotyczące Łodzi i regionu: archiwalne czasopisma, książki oraz zbiory specjalne.
- Chełmska Biblioteka Cyfrowa – http://cyfrowa.chbp.chelm.pl/dlibra – prezentuje najważniejsze zasoby regionalne, m.in.: czasopisma z lat 1779-1945, pocztówki chełmskie z początków XX wieku oraz dokumenty życia społecznego z okresu międzywojennego zawierające afisze i plakaty.
- Cyfrowa Ziemia Sieradzka – http://cyfrowa.pbp.sieradz.pl/dlibra – zdigitalizowane zbiory regionalne Powiatowej Biblioteki Publicznej w Sieradzu.
- Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa – http://www.dbc.wroc.pl/dlibra.html – udostępnia literaturę naukową, podręczniki, skrypty, czasopisma, muzykalia, stare druki i rękopisy zgromadzone w instytucjach przynależących do projektu, tj. bibliotekach uczelni Wrocławia i Jeleniej Góry oraz w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich.
- Elbląska Biblioteka Cyfrowa – http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra – materiały dotyczące historii i kultury miasta Elbląga oraz regionu.
- Jeleniogórska Biblioteka Cyfrowa – http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra – publikacje o Jeleniej Górze i okolicach, przechowywane w Grodzkiej Bibliotece Publicznej i innych instytucjach regionu: czasopisma, dokumenty życia społecznego, książki, pocztówki.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- Kaszubska Biblioteka Cyfrowa – http://pbc.gda.pl/dlibra – założeniem Biblioteki jest udostępnianie najważniejszych i najcenniejszych zabytków kaszubskiego piśmiennictwa oraz innych świadectw kulturowego rozwoju regionu, na co dzień przechowywanych w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie oraz innych instytucjach.
- Krośnieńska Biblioteka Cyfrowa – http://www.kbc.krosno.pl/dlibra – projekt ma na celu udostępnianie i promocja utrwalonych w formie cyfrowej ciekawych, rzadkich i cennych publikacji, będących w posiadaniu Krośnieńskiej Biblioteki Publicznej i uczestników projektu.
- Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa – http://kpbc.umk.pl/dlibra – zabytki piśmiennictwa polskiego, dokumenty i materiały dotyczące Kujaw, Pomorza i Ziemi Dobrzyńskiej oraz skrypty i podręczniki akademickie; projekt realizowany przez biblioteki współpracujące w ramach Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego, finansowany z funduszy strukturalnych UE.
- Małopolska Biblioteka Cyfrowa – http://mbc.malopolska.pl/dlibra – publikacje dotyczące dziedzictwa kulturowego Krakowa i Małopolski; dorobek intelektualny małopolskich twórców kultury, publikacje naukowe i edukacyjne oraz wirtualne wystawy.
- Opolska Biblioteka Cyfrowa – http://obc.opole.pl/dlibra – udostępnia publikacje znajdujące się w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu; są to m.in.: starodruki, rękopisy i zdjęcia dotyczące regionu.
- Nowohucka Biblioteka Cyfrowa – http://cyfrowa.biblioteka.krakow.pl/dlibra – zbiory regionalne Nowohuckiej Biblioteki Publicznej w Krakowie oraz dokumenty powstałe lub przechowywane na terenach historycznie związanych z Nową Hutą.
- Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa – http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra – cyfrowe zasoby piśmiennictwa i kultury regionu.
- Podlaska Biblioteka Cyfrowa – http://pbc.biaman.pl/dlibra – zabytki polskiego piśmiennictwa, dokumenty kartograficzne, graficzne, regionalia dotyczące Podlasia, ziemi Łomżyńskiej i Suwalszczyzny, a także skrypty i podręczniki dla studentów.
- Pomorska Biblioteka Cyfrowa – http://pbc.gda.pl/dlibra – prezentacje zabytki piśmiennicze i niepiśmiennicze znajdujące się w zasobach bibliotek województwa pomorskiego.
- Radomska Biblioteka Cyfrowa – http://bc.mbpradom.pl/ – zdigitalizowane dokumenty dotyczące Radomia i regionu: przedwojenna prasa radomska, zdjęcia starego Radomia, dokumenty historyczne.
- Sanocka Biblioteka Cyfrowa – http://www.sanockabibliotekacyfrowa.pl/dlibra – źródła dotyczące dziejów Sanoka i ziemi sanockiej, m.in z Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. Stefanyka, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sanoku, Muzeum Historycznego i Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku.
- Śląska Biblioteka Cyfrowa – http://www.sbc.org.pl/dlibra.html – podręczniki i skrypty Uniwersytetu Śląskiego; zabytki piśmiennictwa, unikalne zbiory z kolekcji regionalnych bibliotek śląskich.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- Świętokrzyska Biblioteka Cyfrowa – http://sbc.wbp.kielce.pl/dlibra – cyfrowe kopie najcenniejszych i najciekawszych zabytków piśmiennictwa przechowywane w zbiorach WBP w Kielcach oraz materiały i dokumenty dotyczące regionu świętokrzyskiego.
- Wejherowska Biblioteka Cyfrowa – http://biblioteka.wejherowo.pl/dlibra -pozwala dotrzeć do najstarszych zabytków piśmiennictwa, skorzystać z biblioteki skryptów i podręczników, obejrzeć wystawy uniklnych zbiorów z kolekcji regionalnych bibliotek.
- Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – http://www.wbc.poznan.pl/dlibra – platforma służąca udostępnianiu cyfrowych źródeł informacyjnych o charakterze dydaktycznym i naukowym: najstarsze zabytki piśmiennictwa polskiego, biblioteka skryptów i podręczników, wystawa unikalnych zbiorów z kolekcji wielkopolskich bibliotek; inicjatywa poznańskiego środowiska akademickiego.
- Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa – http://zbc.ksiaznica.szczecin.pl/dlibra – udostępnia dokumenty stanowiące regionalne i narodowe dziedzictwo kulturowe oraz artykuły i czasopisma naukowe, skrypty, podręczniki, materiały konferencyjne, doktoraty i habilitacje, tworząc w ten sposób repozytorium bibliotek i uczelni zachodniopomorskich.
- Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa (ZBC) – http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra – udostępnia w postaci elektronicznej publikacje naukowe, zbiory sztuki, materiały regionalne, dyplomy oraz inne dokumenty z zasobów Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego.

3. Biblioteki instytucjonalne (wybrane)

- Akademicka Biblioteka Internetowa (ABI) – udostępnia publikacje naukowe i dydaktyczne, w tym wartościowe materiały hipermedialne; projekt Pracowni Komunikacji Multimedialnej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.
- Akademicka Biblioteka Cyfrowa – KRAKOW – powstała z połączenia dwóch bibliotek AGH i Akademii Ekonomicznej. Przechowuje głównie podręczniki dla studentów i literaturę naukową zawiązaną z kierunkami kształcenia na obu uczelniach.
- Biblioteka Cyfrowa Instytutów PAN – udostępnia wybrane zdigitalizowane zbiory bibliotek Instytutów PAN, w tym pozycje zaliczone do Narodowego Zasobu Bibliotecznego oraz publikacje wydane przez Instytuty.
- Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej – udostępnia książki, skrypty, monografie, czasopisma wydane przez Politechnikę Krakowską oraz prace doktorskie obronione na Politechnice Krakowskiej.
- Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej – eBiPol – projekt konserwacji i elektronicznej archiwizacji wybranych materiałów bibliotecznych Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej.
- Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej – projekt tworzenia cyfrowych kolekcji piśmiennictwa w oparciu o zbiory przechowywane w Bibliotece Głównej oraz wydawnictwa Politechniki Śląskiej.
- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego – prezentuje XIX i XX-wieczne czasopisma, czasopisma regionalne „drugiego obiegu" oraz wybrane cenne egzemplarze

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

z kolekcji specjalnych – muzykalia, zbiory ikonograficzne, zbiory kartograficzne, stare druki – znajdujące się w zbiorach biblioteki.

- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – tworzona w oparciu o zasoby systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS i zbiory prywatne pracowników naukowych UMCS stanowiące dziedzictwo kultury europejskiej i regionalnej, kopie podręczników akademickich, monografii i artykułów naukowych, rozpraw doktorskich, publikacji różnego typu dotyczących Lubelszczyzny.
- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego – udostępnia publikacje dotyczące dziejów regionu, historii nauk matematyczno-przyrodniczych oraz materiały dydaktyczne i wydawnictwa UWM.
- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego – cyfrowe kopie najcenniejszych zabytków kultury piśmienniczej, kolekcji dzieł sztuki oraz materiałów regionalnych ze zbiorów biblioteki; inicjatywa podjęta przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu.
- Biblioteka Otwartego Uniwersytetu – materiały źródłowe do studiowania różnych dziedzin nauki, teksty oryginalne i tłumaczone przez wolontariuszy; wiadomości ze świata nauki.
- Biblioteka Wirtualna Matematyki – pełne teksty artykułów z wybranych polskich czasopism naukowych z dziedziny matematyki i fizyki.
- Cieszyńska Biblioteka Wirtualna (CBW) – utworzona z inicjatywy Książnicy Cieszyńskiej i w oparciu o jej zbiory, umożliwia dostęp do elektronicznych wersji dokumentów dotyczących Śląska Cieszyńskiego; adresowana jest do osób zainteresowanych dziejami i kulturą Śląska Cieszyńskiego.
- Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu – udostępnia cyfrowe wersje najbardziej wartościowych starodruków, inkunabułów i rękopisów z sandomierskiej biblioteki Diecezjalnej.
- Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona (CBN Polona) – prezentuje zbiory narodowe zgromadzone w BN: najważniejsze wydania tekstów literackich i naukowych, dokumenty historyczne, czasopisma, grafikę, fotografię, nuty oraz mapy.
- e-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego – wersje cyfrowe najcenniejszych zbiorów specjalnych BUW, także dokumenty archiwalne dokumentujące historię UW i jego Biblioteki oraz źródła do historii badań naukowych, na razie głównie nauk historycznych i prawniczych, docelowo z zakresu wszystkich dziedzin uprawianych na Uniwersytecie.
- ICM – Biblioteka Wirtualna – system sieciowego udostępniania naukowych baz danych poprzez ICM UW (Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego); płatny dostęp do naukowych baz danych, czasopism elektronicznych oraz bezpłatne korzystanie z kilku baz, informatorów; statystyki wykorzystania baz danych.
- Iławska Biblioteka Cyfrowa – udostępnia regionalna oraz czasopisma ogólnokrajowe; projekt realizowany przez Miejską Bibliotekę Publiczną.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- Informacja w świecie cyfrowym – serwis Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej; ok. 900 linków do pełnotekstowych prac naukowych z różnych dziedzin – artykułów z czasopism, referatów konferencyjnych, książek.
- Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES – prezentuje zbiory udostępnione przez różne biblioteki działające w ramach Federacji, uczelnie teologiczne, parafie i ruchy katolickie.
- Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa – materiały dotyczące szeroko pojętej pedagogiki i nauk pokrewnych, m.in: monografie, podręczniki, druki XIX i XX-wieczne, wybrane publikacje Wydawnictwa Naukowego AP, materiały konferencyjne, multimedia; projekt realizowany przez Bibliotekę Główną Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Polska Biblioteka Wirtualna Nauk Przyrodniczych – pełne teksty artykułów z wybranych polskich czasopism naukowych.
- Zbiory specjalne Biblioteki Jagiellońskiej dostępne on-line – kolekcje specjalne Biblioteki Jagiellońskiej: Rękopisy, Projekt eSkryptorium, Starodruki, Grafika.
- Zdigitalizowane zbiory KUL – udostępnia publikacje książkowe oraz czasopisma z XIX i początków XX wieku.
- Wirtualne Zasoby Biznesowe – Biblioteka Wirtualna Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu. Baza stron WWW wyselekcjonowanych opisanych i pogrupowanych w odpowiednie działy; czasopisma biznesowe dostępne on-line.

4. Wybrane kolekcje cyfrowe

- Cyfrowa Kolekcja Czasopism Polskich – prasa polska oraz polskie czasopisma naukowe; projekt Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.
- Czytelnia – serwis portalu Onet.pl – katalog książek i autorów, czytelnia Onet, recenzje, wywiady, artykuły.
- Domena internetowych repozytoriów wiedzy – naukowa biblioteka cyfrowa udostępniająca najnowsze publikacje, jak i zabytki służące nauce, książki i artykuły wydane drukiem, a także ukazujące się w wersji elektronicznej.
- Skarby archiwów polskich – najcenniejsze dokumenty i materiały pochodzące ze zbiorów polskich archiwów państwowych prezentowane na stronie serwisu *Polska.pl* – poświęconej wszechstronnej prezentacji Polski.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 10

PRZYKŁADOWE BIBLIOTEKI CYFROWE NA ŚWIECIE W INTERNECIE:

1. Międzynarodowe

- Dieper – Digitised European Periodicals – europejski projekt budowy wspólnego zasobu czasopism drukowanych przetworzonych do postaci cyfrowej i udostępnianych on-line.
- E-corpus – platforma udostępnia dokumenty reprezentujące światowe dziedzictwo kulturowe ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Morza Śródziemnego, m.in.: rękopisy, archiwalia, książki, czasopisma, materiały audio i video.
- IntraText – międzynarodowy projekt służący zbieraniu tekstów o tematyce religijnej, filozoficznej i naukowej, publikowanych w 30 językach (także w j. polskim).
- Memory of the World Programme – inicjatywa UNESCO, dzięki której utrwalono wybrane najcenniejsze dokumenty i kolekcje dokumentów światowego dziedzictwa kulturalnego.
- Open Archives Forum – spis darmowych repozytoriów, dokumentów, raportów publikowanych i niepublikowanych, prac doktorskich różnych uczelni.
- The European Library – dostęp do połączonych zasobów 43 europejskich bibliotek narodowych; bogate wirtualne zbiory dotyczące wszystkich dziedzin wiedzy; projekt Unii Europejskiej.
- The Universal Digital Library - projekt, którego celem jest stworzenie światowej biblioteki cyfrowej oferującej dostęp on–line zarówno do literatury pięknej jak i pozostałych nauk. Koordynatorem projektu jest Carnegie Mellon University, USA.
- The Web Gallery of Art – wirtualne muzeum i galeria europejskiego malarstwa i rzeźby od gotyku do baroku.
- Treasures from Europe's National Libraries – skarby europejskich bibliotek narodowych.
- UNESCO/IFLA Directory of Digitized Collections – katalog cyfrowych kolekcji – zbiorów archiwalnych, bibliotecznych, materiałów audiowizualnych – stworzony wspólnie przez IFLA i UNESCO.
- World Digital Library – projekt, którego celem jest stworzenie międzynarodowej biblioteki cyfrowej, udostępniającej swoje zbiory za darmo w internecie. Zgromadzone mają być zdigitalizowane manuskrypty, mapy, trudno dostępne książki, nagrania czy fotografie z całego świata. Projekt wspierają m in. UNESCO, Biblioteka Kongresu, IFLA.

2. Narodowe

- American Memory – projekt Narodowej Biblioteki Cyfrowej Stanów Zjednoczonych; historia Ameryki na podstawie dokumentów źródłowych: drukowanych, dźwiękowych, wideo.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- ATHENA – serwis ok. 10 tys. książek z wielu dziedzin, głównie autorów francuskich i szwajcarskich; baza minerałów z ich klasyfikacją i zdjęciami.
- Digital Library for Earth System Education **–** biblioteka założona przez National Science Foundation, zawiera kolekcje związane z nauką o Ziemi, materiały pomocne dla uczniów i nauczycieli – scenariusze lekcji, mapy, obrazy, zbiory danych oraz linki do innych zbiorów związanych z tym tematem.
- Digital Library – Resource for Indian Cultural Heritage (DL-RICH) **–** biblioteka materiałów dotyczących dziedzictwa kulturowego Indii prowadzona przez Indira Gandhi National Centre for the Arts (IGNCA). Zawiera zbiór książek i czasopism elektronicznych, nagrań audio i video, baz danych oraz materiałów konferencyjnych.
- ELIB – Electronic Libraries Programme – projekty bibliotek elektronicznych m.in.: cyfrowe archiwa, dostęp do źródeł elektronicznych, elektroniczne dostarczanie dokumentów.
- Gallica – serwis prowadzony przez Bibliotekę Narodową w Paryżu we współpracy z Muzeum Historii Naturalnej, Muzeum Człowieka, Mediateką, Uniwersytetem d'Orsey, Politechniką Paryską; celem projektu jest digitalizacja dokumentów związanych z literaturą, historią i kulturą Francji; kolekcje tworzą dokumenty elektroniczne, obrazy, teksty.
- National Digital Library Program Library of Congress – program Biblioteki Kongresu USA; cyfrowa reprodukcja źródeł historycznych Stanów Zjednoczonych – muzyki grup etnicznych, nagrań dźwiękowych, map, filmów, fotografii.
- PANDORA – Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia **–** strona prowadzona przez Australijską Bibliotekę Narodową; kolekcja książek, dokumentów i zarchiwizowanych czasopism z wielu dziedzin.

3. Instytucjonalne

- The British Library Collections – bogata kolekcja zdigitalizowanych zasobów Brytyjskiej Biblioteki Narodowej; rękopisy, mapy, nuty, zbiory filatelistyczne, muzyczne (dźwiękowe), skarby BL, m.in.: „Magna Carta", „Gutenberg Bible", zdigitalizowane kolekcje narodowe w zbiorach BL – Europy, Ameryki, Azji i Pacyfiku.
- Electronic Text Center – projekt realizowany od 1992 roku przez University of Virginia. Jest to obszerna kolekcja – ok. 51 000 tekstów z 350 000 ilustracji, w 12 językach. Zakres tematyczny obejmuje nauki humanistyczne: historię, literaturę, filozofię, religię czy historię nauki.
- Libreka! – serwis i wyszukiwarka książek - zarówno beletrystyki, jak i publikacji naukowych; projekt niemieckich wydawców.
- NYPL Digital Library Collections – cyfrowa kolekcja zbiorów Biblioteki Publicznej w Nowym Jorku; manuskrypty, zdjęcia, teksty.
- Perry-Castaneda Library Map Collection – kolekcja historycznych map z całego świata stworzona przez University of Texas Libraries.
- Questia – Questia jest akademicką biblioteką cyfrową, zapewniającą dostęp do kolekcji książek i artykułów z czasopism z zakresu dziedzin humanistycznych i społecznych, a także do artykułów z gazet i magazynów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

- The Digital Research Library – serwis stworzony przez University of Pittsburgh, zawiera publikacje historyczne, XIX-wieczne podręczniki, artykuły z czasopism, kolekcję zdjęć, map, manuskryptów, kart pocztowych, materiały audiowizualne oraz bibliograficzne katalogi kolekcji.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 11

PRZYKŁADOWA KARTA TUTUŁOWA PRACY DYPLOMOWEJ

UNIWERSYTET ŁÓDZKI
FILIA W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM
Instytut Turystyki i Rozwoju Gospodarczego
kierunek: Turystyka i Rekreacja

ANNA NOWAK
Nr albumu: 2222222

MONOGRAFIA BIURA PODRÓŻY „HOLIDAY" W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM

MONOGRAPHY OF THE "HOLIDAY" TRAVEL AGENCY IN TOMASZÓW MAZOWIECKI

Praca napisana pod kierunkiem
prof. Jana Kowalskiego

TOMASZÓW MAZOWIECKI 2011

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Załącznik nr 12

PRZYKŁADOWY SPIS TREŚCI

1.	Wstęp	3
2.	Charakterystyka Tomaszowa Mazowieckiego	5
2.1.	Położenie i warunki naturalne	5
2.2.	Historia Tomaszowa Mazowieckiego	8
2.3.	Uwarunkowania społeczno-gospodarcze	17
2.4.	Dostępność komunikacyjna	19
3.	Podstawy teoretyczne i prawne przedsiębiorstw turystycznych	23
3.1.	Pojęcie, cele i funkcje przedsiębiorstwa turystycznego	23
3.2.	Rodzaje przedsiębiorstw turystycznych	25
3.3.	Biura podróży w Polsce	32
4.	Oferta rynkowa oraz ruch turystyczny w Biurze Podróży	36
4.1.	Charakterystyka Biura Podróży Holiday	36
4.2.	Produkty turystyczne	39
4.3.	Rodzaje oferowanych przez Biuro produktów	42
4.4.	Wielkość i struktura ruchu turystycznego	49
5.	Działalność przedsiębiorstwa w oczach klientów	53
5.1.	Metoda badań	53
5.2.	Dobór i wielkość próby	53
5.3.	Wyniki badań	55
5.4.	Analiza SWOT	58
6.	Zakończenie	60
Spis literatury		61
Spis rysunków, tabel i fotografii		63
Załączniki		65

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Bibliografia:

1. Andrejczuk A., 2010, Krajobraz a turystyka: Aspekt konceptualny [w:] Krajobraz a turystyka, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Nr 14, Sosnowiec.
2. Berezowski S., 1980, Metody badań w geografii ekonomicznej, WSiP, Warszawa
3. Boć J., 2003, Jak pisać pracę magisterską, Kolonia Limited, Wrocław.
4. Chojnicki Z., 1999, Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii, PWN, Poznań.
5. Chorley R.J., Haggett P.(red.), 1967, Socio-Economic models in geography, Open University Setbook, Methuen & Co Ltd, London.
6. Cudny W., 1999, Ulica Piotrkowska, stan zagospodarowania i jego wpływ na środowisko mieszkaniowe, maszynopis pracy magisterskiej wykonanej w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego.
7. Cudny W., 2005, Stan obecny i perspektywy rozwoju turystyki przyjazdowej w Tunezji, Turystyka i Hotelarstwo, nr 8/2005, Łódź
8. Cudny W., 2006a, Przemiany przestrzenne i funkcjonalne Tomaszowa Mazowieckiego w okresie transformacji ustrojowej, Szlakami Nauki nr 35/2006, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
9. Cudny W., 2006b, Przemiany w fizjonomii ul. Piotrkowskiej w Łodzi, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio – Oeconomica, nr 7/2006, Łódź
10. Cudny W., 2008a, The study of the landscape physiognomy of urban areas – the methodology development, [w:] Methods of landscape research, Dissertation Commision of Cultural Landscape Polish Geographical Society, No. 8, Sosnowiec
11. Cudny W., 2008b, Rozwój funkcji turystycznej jako element przekształceń miasta przemysłowego – przykład Tomaszowa Mazowieckiego, XXI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Funkcja turystyczna miast, Wydawnictwo UŁ, Łódź
12. Cudny W., 2009, Hotel Qubus jako przykład nowego obiektu noclegowego w Łodzi, Turystyka i Hotelarstwo, nr. 15, Łódź
13. Cudny W., 2011, Film festivals in Łódź as a main component of urban cultural tourism, Bulletin of Geography. Socio-economic Series, vol. 15.
14. Degórski M., 2008, Istota koncepcji regionu fizycznogeograficznego w kontekście redukcjonizmu geografii, [w:] Terytorium, region, miejsce – czas i przestrzeń w geografii, (red.) Maik W., Rembowska K., Suliborski S., Podstawowe idee i koncepcje w geografii, Nr 4, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej WSG w Bydgoszczy, Zakład Geografii Społecznej i Studiów Regionalnych UŁ w Łodzi, Bydgoszcz.
15. Dwornikiewicz M., 2006, Ja i cele, Wyd. Złote myśli, Warszawa
16. Dziewoński K., 1967, Teoria regionu ekonomicznego, Przegląd geograficzny, Nr 39
17. E. Piotrowska, R.M. Zając, Polskie biblioteki cyfrowe, „Konspekt" 2004, nr 19

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

18. Eco U., 2002, Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki, [w:] Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku: antologia, red. M. Hopfinger, Warszawa
19. Goćkowski, J., 1999, Uniwersytet i tradycja w nauce, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków
20. Golat K., Golat R., 2000, Prawo autorskie w praktyce, Warszawa
21. Gołembski G. [red.], 2009, Kompendium wiedzy o turystyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
22. Haggett P., 2001, Geography: a global synthesis, Pearson Education Limited, Harlow
23. Jura J., Rozszczypała J., 2000, Metodyka prac dyplomowych i magisterskich, Warszawa
24. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010, Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
25. Knox P., 1976, Fieldwork in urban geography: assesing environmental quality, Scottisch Geographical Magazine, 92
26. Kowalczyk A., 2001, Geografia turyzmu, PWN, Warszawa.
27. Krippendorf J., 1987, The holiday makers: understanding the impact of leisure and travel, Butterworth – Heinemann, Oxford
28. Kwieciński Z., Śliwerski B., 2004, Pedagogika. Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
29. Lelusz H., Kowalewski M., Lasmanowicz R., 2000, Metodyka pisania prac dyplomowych o tematyce ekonomicznej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego, Olsztyn
30. Leszczycki S., 1962, Rozwój myśli geograficznej, [w:] Geografia powszechna, t.1, PWN, Warszawa
31. Leszek W., 1977, Zasady eksperymentowania, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań
32. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2002, Geografia turystyki Polski, PWE, Warszawa
33. Lutyński J., Lutyńska K., 2000, Metody badań społecznych – wybrane zagadnienia, ŁTN, Łódź
34. Maciejewska, Ł., 2002, Czasopisma elektroniczne a konsorcja. Refleksje administratora serwisu e-czasopism. In Biuletyn EBIB, nr 7 (36)
35. Maik W., 1992, Podstawy geografii miast, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
36. Majchrzak J., Mendel T., 2005, Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań
37. Malicki A., 1972, Wstęp do geografii, PWN, Warszawa
38. Marcinkiewicz C., 2003, Marketing turystyczny, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie, Częstochowa
39. Marek T., 1989, Analiza skupień w badaniach empirycznych, [w:] Metody SAHN, PWN, Warszawa
40. Marszałek N., 2006, Motywacja bez granic, Wyd. Złote myśli
41. Matczak A., 1992, Model badań ruchu turystycznego: studium metodologiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
42. Olbrycht K., 1998, Współczesne pytania wokół relacji „mistrz – uczeń", Gazeta Uniwersytecka nr 2 (58) listopad 1998

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

43. Pabian A., Gworys W., 2001, Prace dyplomowe. Przygotowanie, redagowanie, obrona. Poradnik dla studentów, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki, Częstochowa
44. Piątkowski F., 1969, Kartografia. Redakcja map i reprodukcja kartograficzna, PWN, Warszawa
45. Pietkiewicz S., Żmuda S., 1973, Słownik pojęć geograficznych, Wiedza Powszechna, Warszawa
46. Piotrowska E., Zając R., 2002, Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. In Biuletyn EBIB, nr 7 (36)
47. Plit F., 2005, Paul Vidal de la Blache – Krajobraz – obraz i geograficzna metoda jego interpretacji, [w:] Krajobraz Kulturowy Aspekty Teoretyczne i Metodologiczne, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Nr. 4, Sosnowiec
48. Ratajski L., 1989, Metodyka kartografii społeczno-gospodarczej, PPWK, Warszawa
49. Reichert J., 1969, Jak studiować?, PWN, Warszawa
50. Reykowski J., 1982, Emocje i motywacja [w]: Psychologia, pod red. T. Tomaszewskiego, PWN, Warszawa
51. Rogalewski O., 1974, Zagospodarowanie turystyczne, WSiP, Warszawa
52. Runge J., 2007, Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice
53. Rzehak W., 2004, Słownik związków frazeologicznych, Greg, Kraków
54. Saliszczew K.A., 2002, Kartografia ogólna, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa
55. Słodczyk J., 2001, Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia, Studia i Monografie, Nr. 298, Uniwersytet Opolski, Opole
56. Stachowiak Z., 2000, Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych, Agencja Wydawnicza ULMAK, Warszawa
57. Styńska A. (red.), 2006, 52 Skuteczne psychorady, Wyd. Złote myśli
58. Suliborski A., 1983, Niektóre problemy badań funkcji miast w świetle podstawowych założeń koncepcji systemowej, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica, Nr. 2. Uniwersytet Łódzki, Łódź
59. Szafrańska E., Napierała T., 2007, Kina i teatry jako element oferty kulturalnej a zagospodarowanie czasu wolnego, Turyzm, Nr. 17, z. 1-2
60. Szajnowska – Wysocka A., 1995, Podstawy zorganizowania miast konurbacji górnośląskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice
61. Szkutnik Z., 2005, Metodyka pisania pracy dyplomowej, Wyd. Poznańskie, Poznań
62. Święcicki M., 1971, Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską? WPN, Warszawa
63. 59. Urban S., Ładoński W., 2001, Jak napisać dobrą pracę magisterską, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
64. Tracy B., 2005, Zjedz tę żabę, MT Biznes, Warszawa
65. Wilk J., 1984, Gastronomia [w:] Kształtowanie sieci usług, M. Nowakowski (red.), Instytut Kształtowania Środowiska, PWN, Warszawa
66. Wosik E. (red.), 2005, Raport o zasadach poszanowania autorstwa w pracach dyplomowych oraz doktorskich w instytucjach akademickich i naukowych, Warszawa
67. Wrona J., Rek J. (red.), 1998, Podstawy geografii ekonomicznej, PWE, Warszawa

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Źródła internetowe:
http://encyklopedia.pwn.pl/
http://www.sjp.pl/
http://www.dlaczego.com.pl/news/show/662/
http://www.dlaczego.com.pl – Kownacka K., 2010, Jak wybrać promotora?
http://www.polska2020.pl/cms/pl/publications/files/przeglad_metodyki_foresight.pdf

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

The Rules of Writing Master's Thesis in Tourism

Student's course book

Summary

Civilization development has brought a larger amount of free time, higher earnings and more effective satisfaction of basic human needs. As a result, interest in higher level needs, which include the need for tourist trips, has risen considerably. The most intensive development of tourism took place in the second half of the 20th century. According to the UNWTO, over 935 million tourist trips worldwide were recorded in 2010, and the predictions for the year 2020 amount to about one billion and 442 million. At present tourism is one of the most dynamic economic sectors.

It must be stressed that tourism is a multi-dimensional phenomenon, with social, psychological, economic, cultural, political and spatial aspects. Being such a complex phenomenon, tourism is studied in a range of sciences. Analyses are made by specialists in economy, sociology and geography; as regards the latter discipline, the science which deals with tourism most is tourism geography. From the practical point of view, tourism is a phenomenon which is fundamental to the economic development of many contemporary societies. Tourist services not only provide income for the state budget, but are also a source of jobs. In this sense, tourist services perform not only economic but also important social functions. Due to the growing demand for workers in the tourist sector, recent years have brought significant development of university studies regarding this field. They are organized at many universities in Poland and abroad and have become very popular. Every year thousands of students graduate from university departments educating them for the purposes of the tourist sector. The majority of them conclude their education by writing a diploma thesis (bachelor's or master's).

This book is addressed primarily to the students of the 1st and 2nd degree studies (bachelor's and master's studies), who write diploma theses in tourism. The authors of the book present an approach which represents the research stream in tourism geography. However, the book will undoubtedly be useful for the students of economic universities and physical education academies. The book is the outcome of many years of work at the university – the authors have participated in the process of writing many diploma theses at tourism specializations, both bachelor's and master's. The authors observed that the market of course books lacks a uniform and concise guide which would present the rules that need to be followed in order to plan and write theses in tourism, so they decided to fill in that gap.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

In part, the book is an answer to the basic questions bothering the students who start to write their thesis. It presents the guidelines to choosing the topic of the diploma thesis and the process of cooperation between the student and the supervisor. The authors also described the main research methods and the sources, which can be used by students for writing their theses. Next, they presented the rules of the appropriate planning of the thesis contents and preparing a schedule of writing it. Moreover, the publication contains technical details which must be observed when writing a diploma thesis. The book also presents the types of mistakes which students should avoid when they are preparing and writing their work.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Pravidlá písania diplomových prác v odbore turistiky

Vysokoškolská učebnica

Zhrnutie

Civilizačný vývoj zvätšil množstvo volného času a zvýšil príjmy , vďaka ktorým, človek môže uspokoiť základné životné potreby. Následkom toho je širší záujem o nadpriemierné životné potreby, ktorým patria aj turistické zájazdy.

Najintenzivnejší rozvoj turistiky nastal v druhej polovicy XX storočia. Podľa údajov Svetovéj Organizácie Turistiky (UNWTO) v roku 2010 na svete uskutočnilo sa výše 935 milionov turistických zájazdov, a v roku 2020 predpoklada sa , že bude ich okolo 1mld 442 milionov. Súčasne, turistický sektor je jedno z najviac dynamických hospodarských odvetvi.

Je treba zdôrazniť, že turistika je zložitý jav a má viaceré dimenzie: sociálnú, psychologickú, ekonomickú, kulturnú, politickú aj priestorovú. Z tohto dôvodu, vedecký výskum turistiky prebeha v ramci rôzných odborov, np. ekonomie, socjologie a geografie. Zemepisný výskum je zameraný hlavne na geografiu turizmu.

Podľa výskumov, turistika je jav, ktorý spôsobuje ekonomický vývoj viacerých súčasných krajin. Dokonca , niektoré z nich fungujú hlavne vďaka turistike, ktorá zvyšuje príjem do ich štátného rozpočtu a je zdrojom nových pracovných miest. Z tohto hľadiska, turistické služby majú nie len hospodarský, ale tiež sociálný význam.

Stúpajucý dopyt po pracovníkoch pre turistický sektor zapričinil, v posledných rokoch, vývoj vysokoškolského štúdium v oblasti turistiky.Turistická výučba je realizovaná vo viacerých poľských aj zahraničných univerzitách a stale je o ňu veľký záujem. Turistické katedry, ktoré prípravujú budúcych pracovníkov turistického sektora, absolvujú tisice študentov. Vätšina z nich završí štúdium bakalárskou alebo magisterskou prácou z oblasti turistiky.

Táto učebnica je adresovaná hlavne študentom bakalárského a magisterského štúdium , ktorí píšú diplomovú prácu v odbore turistiky. Autori popisali výskumný prístup charakteristický pre geografiu turizmu. Napriek tomu, táto priručka bude užitočná aj pre študentov ekonomických a telovýchovných fakult.

Kniha je následkom dlhodobého pôsobenia jej autorov na vysokéj škole a ich účasti v príprave študenckých diplomových prác v odbore turistiky.

Autorí všimli si , že medzi vysokoškolskými učebnicami chyba syntetická priručka o tom, ako plánovať a písať diplomovú prácu z oblasti turistiky.

Okrem toho, knihu zapríčili podstatné otázky študentov , ktoré kladli počas písania diplomových prác.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Učebnica uvádza pravidla voľby témy bakalárskéj buď magisterskéj práce, plánowania jej obsahu a realizácie , hovorí tiež o spravnéj spolupráce medzi študentom a promotorom.

Autori predstavujú tiež hlavné výskumné metody a vedecké pramene užitočné pre autorov diplomových prác.

Okrem toho, učebnica obsahuje technické zásady platné počas písania diplomových prác aj najdôležitejšie druhy chýb, ktorým študenti mali by sa vyhnúť.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635

Spis treści

1. Wstęp (Waldemar Cudny) 5

2. Zasady wyboru tematu pracy dyplomowej (Waldemar Cudny) 7

3. Sztuka automotywacji (Rafał Rouba) 13

4. Współpraca między promotorem a dyplomantem (Rafał Rouba) 19

5. Badania – podstawowe pojęcia i podział metod (Waldemar Cudny) 25

6. Przegląd podstawowych metod badań (Waldemar Cudny) 30

7. Gromadzenie materiałów źródłowych (Maria Piech) 58

8. Struktura i konstrukcja pracy (Rafał Rouba) 67

9. Zasady technicznego opracowania tekstu (Blanka Gosik) 76

10. Errare humanum est – najczęstsze błędy w pracach (Waldemar Cudny, Rafał Rouba) 88

11. Zakończenie (Rafał Rouba) 101

Załączniki 105

Bibliografia 124

Streszczenie po angielsku 128

Streszczenie po słowacku 130

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 5247943A36623635